T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YAHUDİLİKTE DİNİ SORUMLULUK ÇAĞI: BAR MİTZVA VE BAT MİTZVA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hamide ERDAĞ

BURSA – 2022

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DİNLER TARİHİ BİLİM DALI

YAHUDİLİKTE DİNİ SORUMLULUK ÇAĞI: BAR MİTZVA VE BAT MİTZVA

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Hamide ERDAĞ

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman SAYAR

BURSA – 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Dinler Tarihi Bilim Dalı'nda 701721035 numaralı Hamide ERDAĞ'ın hazırladığı "Yahudilikte Dini Sorumluluk Çağı: Bar Mitzva ve Bat Mitzva" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 18/07/2022 günü 10:00-11:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman SAYAR
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Prof. Dr. Ahmet GÜÇ
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe GÜÇ
Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi

…../……/2022

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 08/02/2022

"Yahudilikte Dini Sorumluluk Çağı: Bar Mitzva ve Bat Mitzva"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak Sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısmından oluşan toplam 58 sayfalık kısmına ilişkin, 08/02/2022 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtreler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %2'dir.

Uygulanan filtremeler:

1-Kaynakça hariç

2-Alıntılar dahil

3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

08/02/2022

Adı Soyadı : Hamide ERDAĞ

Öğrenci No : 701721035

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman SAYAR

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Yahudilikte Dini Sorumluluk Çağı: Bar Mitzva ve Bat Mitzva" başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Adı Soyadı : Hamide ERDAĞ

Öğrenci No : 701721035

Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Programı : Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Hamide ERDAĞ
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı	: Dinler Tarihi
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xi+95
Mezuniyet Tarihi	: …/.../2022
Tez Danışmanı	: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman SAYAR

Yahudilikte Dini Sorumluluk Çağı: Bar Mitzva ve Bat Mitzva

İnsan hayatının doğum, ergenlik, evlilik ve ölüm gibi belli evreleri dönüm noktası olarak addedilmektedir. Bir aşamadan diğerine geçişi ifade eden ve bu dönemlerde uygulanan ritüeller geçiş törenleri olarak isimlendirilmektedir. Birçok dinde olduğu gibi Yahudilikte de bu törenlere önem verilmekte ve çeşitli uygulamalar gerçekleşmektedir.

Bu çalışmanın da konusunu teşkil eden ve bahsi geçen törenlerden biri olan bar mitzva (erkekler için) ve bat mitzva (kızlar için) çocukluktan ergenliğe geçişin sembolü olarak görülmekte ve genç Yahudi bireyler bu süreçle birlikte dini hükümlerden sorumlu sayılmaktadırlar. On üç yaşını doldurmuş erkekler için kullanılan bar mitzva ve on iki yaşını doldurmuş kızlar için ifade edilen bat mitzva kavramları zamanla bu dönemlerde kutlanan törenlerin de adı olmuştur.

Genel kabule göre, günümüze eş değer bar mitzva törenlerinin görülmeye başlaması on altıncı yüzyıla dayanmakta ve bu törenlerde Tora okuma, tefilin takma, deraşa verme ve seuda düzenleme gibi uygulamalar yerine getirilmektedir. Bat mitzva törenleri ise Yahudilikte kadının konumuna ilişkin dile getirilen farklı görüşlerin de etkisiyle yirminci yüzyılda düzenlenmeye başlamıştır. Bar mitzva ve bat mitzva törenleri Türk Yahudi toplumu da dahil, birtakım farklılıklar içermekle birlikte neredeyse bütün Yahudi cemaatleri tarafından kutlanmaktadır. Bu çalışmayla bar ve bat mitzvanın tarihsel sürecinden yola çıkılarak Yahudiler nezdindeki önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler:

Bar Mitzva, Bat Mitzva, 13. Yaş, Geçiş Töreni, Yahudilik

ABSTRACT

Name and Surname	: Hamide ERDAĞ
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Philosophy and Religious Sciences
Branch	: History of Religions
Degree Awarded	: Master's Thesis
Page Number	: xi+95
Degree Date	: …/…/2022
Supervisor	: Dr. Öğr. Üyesi Süleyman SAYAR

The Age of Religious Responsibility: Bar Mitzvah and Bat Mitzvah

Certain stages of human life, such as birth, adolescence, marriage, and death, are considered significant milestones in many cultures. Rites of passage are held by performing specific rituals and practices during these times to highlight the importance of these stages in society. These ceremonies are important in Judaism, as they are in many religions.

The subject of this study focuses on bar mitzvah (for boys) and bat mitzvah (for girls), which are seen as symbols of the transition from childhood to adolescence. Through this process, young Jewish people are held accountable for religious provisions. The terms bar mitzvah and bat mitzvah, which are used to refer to boys aged thirteen and girls aged twelve, respectively, have also become the names of the ceremonies held during these times.

According to widespread opinion, the beginning of today's bar mitzvah ceremonies dates back to the sixteenth century, and practices such as reading the Torah, putting on tefillin, giving derasha, and seuda are performed in these ceremonies. Bat mitzvah ceremonies, on the other hand, began to be organized in the twentieth century, as a result of changing viewpoints on women's roles in Judaism. Bar and bat mitzvah ceremonies, they are celebrated by almost all Jewish communities, with some differences, including the Turkish Jewish community. This study attempted to reveal the significance of bar and bat mitzvah in the eyes of Jews by starting from their historical process.

Key Words:

Bar Mitzvah, Bat Mitzvah, The Age of 13, Rite of Passage, Judaism

ÖNSÖZ

İnsan hayatındaki belli devreler dönüm noktası olarak kabul edilmekte ve hayatın bir aşamasından diğerine geçişi ifade etmektedir. Doğum, ergenlik, evlilik ve ölüm olarak kategorize edilen bu dönemlerde gerçekleşen ve geçiş törenleri olarak adlandırılan uygulamalar yaşam döngüsü içerisindeki değişikliklere işaret etmektedir. Birçok dinde olduğu gibi Yahudilikte de bu törenlere özel bir anlam atfedilmiş ve bir dizi uygulama gerçekleştirilmiştir. Bunlardan biri, belki de en önemlisi Yahudi cemaatleri tarafından kutlanan, çocukluktan ergenliğe geçişin ve dinen mükellef sayılmanın göstergesi olarak on üç yaşını doldurmuş erkek çocuklar için bar mitzva ve on iki yaşını tamamlamış kızlar için bat mitzva törenleridir.

Yahudi yazarların kaleme aldığı eserlerin temel kaynak teşkil ettiği araştırmamızda bar mitzva ve bat mitzvanın ne olduğu, tarihsel süreç içerisindeki değişimleri, farklı uygulamaları ve barındırdığı unsurlar incelenmiştir. Yahudi kutsal metinlerinden de istifade edilen çalışmamızda bar/bat mitzva törenlerinin kaynağı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Farklı açılardan ele aldığımız bar/bat mitzva törenlerinin Yahudiler nezdindeki önemi ve beklentileri ne derecede karşıladığı üzerinde durulmuştur. Bar ve bat mitzvanın konu edinildiği bu çalışmanın araştırma sürecinde yardımlarını esirgemeyen, stresli zamanlarımda beni rahatlatan ve her ziyaretimde müstefid olarak yanından ayrıldığım kıymetli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Sayar'a şükranlarımı sunarım. Gözlem Yayınevi'nde bana eşlik eden ve kaynak bulma noktasında yardımcı olan Yusuf Besalel'e ve Türkiye'de yaşayan Yahudi cemaatinin bar ve bat mitzva törenlerine dair sorularımı içtenlikle yanıtlayan Rav Naftali Haleva'ya çok teşekkür ederim.

Ve son olarak maddi manevi desteklerini her daim yanımda hissettiğim değerli aileme teşekkürlerin en büyüğünü borçluyum. Bu süreçte beni yalnız bırakmayan ve ne zaman ihtiyacım olsa yardıma hazır olan arkadaşlarıma da teşekkür ederim.

Hamide ERDAĞ

Bursa - 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI ..... **ii**
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU ..... **iii**
YEMİN METNİ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
ÖNSÖZ ..... **vii**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
KISALTMALAR ..... **x**
GİRİŞ **1**
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU 1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ 2
III. YÖNTEM VE KAYNAKLAR 2
IV. GEÇİŞ TÖRENLERİ 3
A. ERGİNLEME TÖRENLERİ 4
1. Doğu Dinleri 5
2. Hıristiyanlık 8
B. YAHUDİLİKTE GEÇİŞ TÖRENLERİ 9
1. Doğum 10
2. Ergenliğe Geçiş 12
3. Evlilik 12
4. Ölüm 17

BİRİNCİ BÖLÜM

BAR MİTZVA

I. 'BAR MİTZVA'NIN YAHUDİ KUTSAL METİNLERİNDEKİ YERİ 20
A. BAR MİTZVA KAVRAMI 20
B. ON ÜÇÜNCÜ YAŞIN ÖNEMİ 22
II. BAR MİTZVA TÖRENİ 26
A. TÖRENİN TARİHSEL SÜREÇTEKİ DAYANAKLARI 26
B. TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMLERİYLE BİRLİKTE BAR MİTZVA TÖRENİNİN UNSURLARI 31
1. Tora'ya çağrılma 31
2. Tefilin takma 35
3. Bar mitzva deraşası ve piyyut 38
a. Deraşa 38
b. Piyyut 40
4. Bar mitzva yemeği (seuda) 41

İKİNCİ BÖLÜM

BAT MİTZVA

I. 'BAT MİTZVA'NIN YAHUDİ LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ 44
A. BAT MİTZVA KAVRAMI 44
B. ON İKİNCİ YAŞIN ÖNEMİ 44
II. BAT MİTZVA VE YAHUDİLİKTE KADIN 45
A. KADININ YAHUDİ GELENEĞİNDEKİ YERİ 45
B. KADININ SOSYAL HAYATTAKİ ROLÜ VE DİNİ KİMLİĞİ 48
III. BAT MİTZVA TÖRENİNİN TARİHİ SEYRİ 49
A. MORDECAI KAPLAN VE JUDITH KAPLAN EISENSTEIN 51
B. BAT MİTZVA TÖRENİ 54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAR VE BAT MİTZVA İLE İLGİLİ DİĞER KONULAR

I. BAR/BAT MİTZVA ÖNCESİNDE YAHUDİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ 60
A. AİLENİN ÜZERİNE DÜŞEN GÖREVLER 60
B. RABBİLERİN VE ÖĞRETMENLERİN ÜZERİNE DÜŞEN GÖREVLER 62
II. KONFİRMASYON 64
III. YETİŞKİN BAR/BAT MİTZVALARI 68
IV. TÜRKİYE'DEKİ BAR/BAT MİTZVA TÖRENLERİ 69
V. İSRAİL'DEKİ BAR/BAT MİTZVA TÖRENLERİ 72
VI. ENGELLİ ÇOCUKLAR İÇİN BAR/BAT MİTZVA TÖRENLERİ 75

SONUÇ 78

KAYNAKÇA 81

EKLER 89

KISALTMALAR

b.	: Ben
BK	: Baba Kama
Bkz. / bkz.	: Bakınız
BM	: Baba Metzia
BT	: Babylonian Talmud
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
İSAM	: İslam Araştırmaları Merkezi
JTS	: The Jewish Theological Seminary
Kid.	: Kiddushin
Men.	: Menahoth
Nid.	: Niddah
ö.	: Ölüm tarihi
SAJ	: Society for the Advancement of Judaism
San.	: Sanhedrin
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve diğerleri

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Konu Yahudilikte bar/bat mitzva kavramı ve bununla ilgili anlayış ve uygulamalardır. Araştırmamız giriş, üç ana bölüm ve sonuçtan müteşekkildir. Giriş kısmında ilk olarak araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntem ve kaynaklarına değinilmiş; sonrasında geçiş törenlerinden kısaca bahsedilmiş ve bar/bar mitzvanın da bir parçası olduğu erginleme törenleri diğer dinlerdeki farklı uygulamalarıyla örneklendirilmeye çalışılmıştır. Erginleme törenlerine değinildikten sonra Yahudilikteki diğer geçiş törenleri olan doğum, evlilik ve ölüm hakkında bilgi verilerek bir insanın yaşam döngüsünde gerçekleşen törenler Yahudilik üzerinden anlatılmıştır. Böylece bir bütün olarak geçiş törenlerinin insan hayatındaki önemi vurgulanmıştır.

Araştırmamızın ana kısmını teşkil eden birinci ve ikinci bölümlerde sırasıyla bar mitzva[1] ve bat mitzva ele alınmıştır. Birinci bölümde bar mitzva kavramından ve zaman içerisinde ifadenin kullanımındaki değişikliğin tarihi serüveninden bahsedilmiştir. Törenin gerçekleşmesi için erkek çocukların on üç yaşını doldurmaları beklenmesi hasebiyle bu yaş üzerinde durulmuş ve Yahudi kutsal metinlerinden alıntılar yapılmıştır. Sonrasında tarih içerisindeki gelişimi takip edilerek ve farklı Yahudi cemaatlerinden çeşitli uygulamalarla zenginleştirilen törenin unsurları hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde bat mitzvanın ne olduğundan ve on ikinci yaşa yapılan vurgudan söz edilmiştir. Sonrasında bat mitzvanın Yahudiler nezdindeki konumunun daha iyi anlaşılabilmesi adına Yahudilikte kadın meselesine değinilmiştir. Bar mitzva kutlamalarından en az üç yüz yıl sonra düzenlenmeye başlanan bat mitzva törenlerinin Yahudilikteki değerinin ortaya konulması açısından kadının dindeki konumundan söz etmek elzem görülmüştür. Daha sonra bat mitzvanın tarihsel sürecine ve töreni oluşturan unsurlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde hem bar mitzva hem de bat mitzvayı ilgilendiren konular birlikte değerlendirilmiştir. Törene hazırlık olarak aile, rabbi ve öğretmenlerin rolleri üzerinde

[1] Türkçe karşılığı emir olan *mitzva* kelimesi bazı kaynaklarda *mitsva* şeklinde geçmektedir. Bunun nedeni cemaatler arasındaki "צ" (tzadi) harfinin farklı telaffuzlarından kaynaklanmaktadır. Aşkenazlar "tz" şeklinde kullanırken Sefaradlar "ts" şeklinde ifade etmektedir. İstifade edilen ana kaynaklarda kavram mitzva olarak geçtiğinden çalışmamızda kelimenin kullanımı da bu şekildedir.

durulmuştur. Bar/bat mitzvayı ilgilendiren ve bir dönem onların yerini alan Yahudi konfirmasyonu incelenmiştir. Bar ve bat mitzvanın günümüzde Yahudiler nezdindeki öneminden, yetişkinlerin yaklaşımlarından ve farklı uygulamalardan bahsedilmiştir. Son olarak da Türkiye'deki Yahudi cemaatinin kutlamalarına, İsrail'deki bar/bat mitzva törenlerine ve engelli kimseler için bar/bat mitzva uygulamalarına değinilerek bölüm tamamlanmıştır.

Sonuç, ulaşılan bilgilerden yola çıkarak bar/bat mitzvanın Yahudilikteki yeri ve önemini tespit etmekten ibarettir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamızın amacı, bar/bat mitzva kavramları, tarihsel süreç içerisindeki değişimleri ve farklı kültürlerden beslenerek, gelişen törenlerin Yahudilikteki değerini ortaya koymaktır.

Yahudilikte çocukluktan ergenliğe geçişin sembolü ve bireyin artık dini hükümlerden mükellef olduğunu göstermesi bakımından bar/bat mitzva törenleri büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu törenler, kişinin âdeta Yahudi oluşunu tasdiklemesi gibi görülmüş ve genç birey daha önceden yapamadığı Tora okuma ve tefilin takma gibi en önemli mitzvaları bu süreçte yerine getirmeye başlamıştır. Sürece dahil olan çocuklar, ebeveynler, din görevlileri ve eğitmenlerin heyecanıyla birlikte bu törenler Yahudi fertler için vazgeçilmez bir hâle dönüşmüştür.

Konuyla ilgili Türkçe kaynakların sınırlı olması çalışmanın önemini ve değerini ortaya koyan bir unsurdur. Genellikle Dinler Tarihi kitaplarında yarım sayfa ya da özel olarak Yahudiliği konu edinen kitaplarda birkaç sayfa dışında bilgi bulunmamaktadır. Araştırmada, Yahudi kutsal metinlerine atıf yapılarak ve farklı dillerdeki kaynaklara başvurularak konu hakkında detaylı bir şekilde bilgi verilmiş ve değerlendirilmeye çalışılmıştır.

III. YÖNTEM VE KAYNAKLAR

Çalışmada fenomenolojik yöntem benimsenmiş ve törenlerin tarihsel sürecinin anlaşılabilmesi için tarihi inceleme metodundan da istifade edilmiştir.

Çalışmanın ana kaynağını teşkil eden Rabbi Michael Hilton'ın *Bar Mitzvah, A History* (Bar Mitzvanın Tarihi) başlıklı eseri spesifik olarak bar/bat mitzvayı ele alması yönüyle

araştırmamız açısından büyük bir önem taşımaktadır. İkinci temel kaynak Ivan Marcus'un hazırladığı ve Yahudi yaşam döngüsü unsurlarını ve geçiş törenlerini ele aldığı *The Jewish Life Cycle: Rites of Passage from Biblical to Modern Times* (Yahudi Yaşam Döngüsü: Klasik Dönemden Modern Döneme Kadar Geçiş Törenleri) başlıklı kitabıdır. Bir diğer ana kaynak niteliğinde zikredilebilecek ve İbranice olması hasebiyle okuma noktasında en çok emek harcanan eser Roni Weinstein ve Shalom Sabar'ın birlikte kaleme aldıkları *קהילות ישראל במזרח במאות התשע עשרה והעשרים: מעגל החיים Kehilot Yisrael be-Mizrah be-Meot ha-Teşa' Esre ve ha-Esrim: Meagal ha-Hayim*'dir (On Dokuzuncu ve Yirminci Yüzyıllarda Doğu Yahudi Toplulukları: Yaşam Döngüsü). On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Müslüman coğrafyalarda yaşayan Yahudi cemaatlerin ciltler halinde ele alındığı kitaplardan biri olan bu eserde bölgede yaşayan Yahudilerin bar mitzva uygulamalarına da değinilmiş ve ilginç bilgilere ulaşılmıştır. Tora'dan gösterilen pasuklar (cümleler) için Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın'dan çıkan Moşe Farsi çevirisi Tora ve Aftara serisi kullanılmıştır.

Bu kaynaklar dışında birçok İngilizce ve Türkçe kaleme alınmış kitap, makale ve ansiklopedi maddesinden faydalanılarak çalışma zenginleştirilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili Yahudiler tarafından oluşturulan birçok internet sitesine de başvurulmuştur. Çalışmada özellikle de rabbilerin kimliğine dair bilgi edinmede en sık tercih edilen internet sitesi www.*chabad.org* olmuştur.

IV. GEÇİŞ TÖRENLERİ

Türkçeye, geçiş törenleri ya da geçiş ritleri şeklinde tercüme edilen *rites of passage*, Etnolojiye ait bir kavram olarak 1909 yılında Arnold van Gennep'in aynı adı taşıyan eserinin konusunu teşkil etmekte ve bireyin toplum içersindeki değişimini konu edinen, belli kurallara bağlı geleneksel ve dinsel törenleri ifade etmektedir.[2] 'Ritüel' kelimesinin kökünü oluşturan *rit* sözcüğü genelde "bir şey yapmak" anlamına gelirken özelde "inananların üzerinde uzlaşım sağlayarak simgesel anlam izafe ettikleri geleneksel uygulamalar" şeklinde tanımlanmaktadır.[3] Dini sembolün bedensel bir göstergesi olan ritüel ise, burada ve şimdide olan insan ile burada olmayan güç, otorite, değer arasını

[2] Meral Ozan, "Geçiş Ritüelleri ve Halk Masalları", *Milli Folklor* 91 (2011), 73.
[3] Hakan Olgun, "İbadet, Ritüel ve Kurban", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 13/2 (28 Aralık 2016), 83-84.

bulmak gayesiyle gerçekleştirilen bir tür davranış şeklidir.[4] Rit, ritüel ve seremoni kelimeleri dilimizde birbiri yerine kullanılabilir olmakla birlikte aralarında bir nüans bulunmaktadır. Ritüel genel olarak dini karakterli olabileceği gibi seküler de olabilmektedir. Sosyoloji ve antropolojide bir ayrım mevzu bahis olup ritüel dini, seremoni de seküler etkinlikleri içermektedir. Seremonilerde belli bir katılımcı sayısı gözetilirken ritüeller tek başına da gerçekleştirilebilir. Bu manada ritüel hem tek bir kişinin etkinliği iken hem de bir türü ima eden topluluk adına karşılık gelmiştir. Ritler de tekil anlamda ritüel ile değiştirilebilir bir formu belirtmektedir.[5]

Hangisi olduğunun bir önemi olmadan insanın içinde yaşadığı toplumda konumunun ve kendisinin değiştiği belli dönemler vardır ki toplumdan topluma değişiklik gösterse de bu süre zarfında amacın ve özün aynı kaldığı törenler ve kutlamalar gerçekleşmektedir.[6] İnsan hayatı için dönüm noktaları kabul edilen doğum, ergenlik, evlilik ve ölüm gibi önemli hadiselerin vuku bulduğu zamanlarda gerçekleşen bu törenlerle insanlar bir rolden diğerine geçiş yapmaktadırlar. Bu törenler olmadan hayatta bulanıklık, şekilsiz bir zaman ve enerji akışının olması söz konusuyken geçiş törenleri insanların nereden gelip, nereye gittiklerini düşünmelerine yardımcı olmaktadır.[7]

A. ERGİNLEME TÖRENLERİ

Erginleme törenleri belli bir yaşa gelindiğinde ait olunan topluma veya gruba dahil olmak için bireye uygulanan ritüelleri ifade etmektedir. Bu törenlerin gerçekleşmesindeki amaç şahısların eğitsel, mitsel veya dinsel anlamda toplumla kaynaşmalarına vesile olmaktır. İlkel toplumlarda bedensel acı çekme şeklinde gerçekleşen kabul törenleri, ileri toplumlarda kişinin manevi hazır oluşuna bağlıdır.[8] Genellikle on bir ve on iki yaşlarında çocukluk dönemi sona ermekte ve böylece çocukların daha fazla ev işi ve sorumluluk

[4] Aliye Çınar, "Din Dili: Dinî Sembol ve Ritüel", *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri) - (25-26 Aralık 2004, İSAM Konferans Salonu, Üsküdar-İstanbul)*, ed. Hayati Hökelekli (KURAV Yayınları: Bursa, 2006), 334.
[5] Kasım Karaman, "Ritüellerin Toplumsal Etkileri", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (Mayıs 2010), 229.
[6] Yılmaz Yeşil, "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler", *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3/9 (2014), 118.
[7] Arthur J. Magida, *Opening The Doors Of Wonder: Reflections on Religious Rites of Passage* (California: University of California Press, 2006), 14.
[8] Necati Sümer, "Initiation Ceremony in Primitive Tribes and Some Religions", *Dini Araştırmalar* 21/54 (15 Aralık 2018), 62.

sahibi olmalarının yanı sıra hayatlarının geri kalanını hatta ebedi hayatlarını dahi etkileyecek dini taahhütte bulunabilmeleri beklenmektedir.[9]

1. Doğu Dinleri

Hinduizm'de günlük ibadetler haricinde insan hayatının dönüm noktaları varsayılan geçiş evrelerinde gerçekleştirilen dini törenler mevcuttur ve bunlara samskāra denilmektedir.[10] Çocukluk samskāraları çocuğu korumayı ve terbiye etmeyi amaçlarken ergenlik samskāraları belirgin şekilde sosyal bir öneme sahiptir. Gençler yetişkinlerin sosyal ve dini sorumluluklarını üstlenmek için hazırlanmakta olup, bu aşama eğitimle ilişkilendirildiğinden öğretmenler aktif bir rol oynamaktadırlar.[11]

Brahminler, Kşatriyalar ve Vaisyalar sınıfına mensup olan Hindular için dikkate değer törenlerden biri *upanayana* adı verilen erkek çocukların dine giriş törenleridir.[12] Upanayana ikinci bir doğum olarak görüldüğünden bahsi geçen ilk üç sosyal sınıfın üyeleri iki kez doğmuş kabul edilir. İnisiyasyon için yeterli niteliği olmayan Sudraların ise tek bir doğuma sahip olduklarına inanılır. Bu nedenle ergenlik öncesinde çocuklar yetişkinlerin normlarına tâbi olmadıklarından Sudralara benzetilmektedir.[13]

Hindu gençlerin ergenlik yaşı dahil oldukları kast sınıfına bağlı olup Brahminlerde (din adamları) sekiz, Kşatriyalarda (aristokratlar) on bir ve Vaisyalarda (tüccar ve çiftçiler) ise on iki yaş esastır. Ancak yaş konusunda bir kesinlik olmayıp gencin durumuna göre tören daha erken ya da daha geç düzenlenebilmektedir.[14] Bununla birlikte bir sınır da söz konusu olup tören için belirlenen en son yaşlar kast sırasına göre on altı, yirmi iki ve yirmi dörttür.[15]

Tören öncesinde erkek çocuk son yemeğini annesinin yanında yer, sonra başı tıraş edilir ve yıkanır. Kendisine bir kuşak, geyik derisi, asa ve kutsal bir iplik (asalet ipliği) verilir. Kutsal iplik üç şeritten oluşur ve her biri üç ipin bükülmesiyle yapılır. Erken dönem

---

[9] Magida, *Opening The Doors Of Wonder: Reflections on Religious Rites of Passage*, 13.
[10] Ali İhsan Yitik, *Doğu Dinleri* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2014), 67.
[11] Patrick Olivelle, "Rites of Passage: Hindu Rites", *Encyclopedia of Religion, Second Edition* (the United States of America: Thomson Gale, 2005), 11/7814-7815.
[12] Yitik, *Doğu Dinleri*, 68.
[13] Olivelle, "Rites of Passage: Hindu Rites", 11/7815.
[14]Axel Michaels, *Hinduism: Past and Present*, çev. Barbara Harshav (New Jersey: Princeton University Press, 2004), 77.
[15] Michaels, *Hinduism: Past and Present*, 81.

kaynaklarda bahsedilmese de inisiyasyonun merkezi ve kişinin ikinci doğumunun sembolü olan bu ip sol omuzdan takılır ve sağ kolun altından sarkar. Önemi dolayısıyla bugün tören *ip töreni* olarak da isimlendirilmektedir.[16] Bu ritler gerçekleştikten sonra rahiple genç Hindu arasında öğrenciliği kabul ettiğine dair bir konuşma geçer ve ergin kişi *brahmacārin* (brahmana ya da Veda'ya yürüyen, Brahman'ın öğrencisi) olur.[17] Bunu müteakiben dindeki önemine binaen çocuktan *gayatri* duasını usulüne uygun bir şekilde okuması beklenir.[18] Böylece upanayana töreniyle *ashrama-dharmanın*[19] ilk safhası olan öğrencilik dönemi başlamaktadır.

Budizm, otoritelerin de kabulü doğrultusunda bireyin yaşam döngüsü içindeki geçişler neticesinde statüsünün değişmesiyle ilgilenmemektedir. Bunun sebebi olarak da Budizm'in dünyevi meselelerle alakadar olmaması ve aynı zamanda törenin kanonik bir kaynağının bulunmaması öne sürülmektedir. Çağdaş Budizm'de ise durum biraz değişmekte, diğer dinlere nazaran daha az da olsa bu geçişlere ilgi gösterilmektedir. Özellikle Budist erginleme töreni Burma Budizmi'ndeki[20] en önemli ritüellerden biridir.[21] Neredeyse istisnasız olarak her Burmalı erkek dünyevi işlerden uzaklaşıp sarı cübbeyi giyerek bir acemi olarak Budist rahipliğine kabul edilir.[22]

Budist erginleme töreni (shin byu) için yaş aralığı iki ve on sekiz arasında değişmekte ve üst yaş sınırı genellikle ailenin maddi durumuna bağlı olmaktadır. Anne ve babaların tören için yeterli bir birikime sahip olmaları ise zaman almaktadır. Aileler durumları iyi olduğu takdirde biri erken diğeri geç yaşta olmak üzere iki tören gerçekleştirebilir ya da çocuğun kız kardeşinin kulak delme (natwin) töreniyle aynı zamana denk getirmek kaydıyla bir tarih ayarlaması yapabilmektedirler.[23] Burma'daki Budist erginleme törenini

[16] Olivelle, "Rites of Passage: Hindu Rites", 11/7815.
[17] Michaels, *Hinduism: Past and Present*, 95.
[18] Yitik, *Doğu Dinleri*, 68.
[19]Ashrama-dharma ideal bir insan hayatının dört aşamadan oluşması demektir ve sırasıyla brahmacārin (öğrencilik dönemi), grhastha (aile hayatı devresi), vānaprastha (inziva ve riyazet hayatı dönemi), samnyāsadan (dini dilencilik dönemi) müteşekkildir. Bkz. Yitik, *Doğu Dinleri*, 48-49.
[20] Üçüncü yüzyılda Budizm, Burma'ya gelmiş ve Monların Güneydoğu Burma'ya yerleşmeleriyle de Hinayana mezhebinin bir kolu olan Theravada Budizm'i bu bölgede yayılmaya başlamıştır. Theravada mezhebiyle buradaki yerli inançların zamanla birbiriyle karışması sonucu da Burma Budizmi meydana gelmiştir. Bkz. Günay Tümer, "Budizm", *TDVİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992), 6/354.
[21] Melford E. Spiro, *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes* (Berkeley: University of California Press, 1982), 232.
[22] Spiro, *Buddhism and Society*, 234.
[23] Spiro, *Buddhism and Society*, 235.

bi. theik hsaya denilen uzman kişiler yönetmektedir. Yaklaşık iki saat boyunca bu kişiler ilahi ya da şarkılar söyleyip kısa vaazlar vermektedirler.[24]

On altıncı yüzyılda Guru Nanak'ın şekillendirip akîdesini oluşturduğu Sihizm'deki erginleme töreninin adı *khalsa*dır. Guru Nanak'tan sonraki dokuz manevi rehberin sonuncusu olan Guru Gobind Singh'in 1699 yılında kurduğu Khalsa teşkilatı barışçı bir ülküsü olan Sih dininin askeri bir görünüm almasına sebep olmuştur. Bahsi geçen bu teşkilata katılabilmek için giriş ayini düzenlenmektedir.[25] Bu törenlerde bir leğenin içine kılıç/hançer ve şekerli su konulur, khalsaya girmek isteyen yeni üyenin alnına ve gözlerine bu sudan sürülerek kişi vaftiz edilir ve böylece teşkilata dahil olur.[26]

Khalsaya üye olmuş biri "beş k" olarak bilinen kılık kıyafet kuralını dikkate alarak bunlara riayet etmelidir. Bu kural "kah" (kısa pantolon), "kangha" (tarak), "kara" (sağ bileğe takılan demir bilezik), "keş" (kesilmemiş saç ve sakal) ve "kirpan"ı (kama/kılıç) içermektedir.[27]

Çin'de yarı dini yarı seküler hüviyete sahip ergenlikten yetişkinliğe geçiş törenlerinin erkekler için olanına *guan li*[28], kız çocukları için olanına ise *ji li* denilmektedir. Bu törenlerin gerçekleşme amacı ergenlik dönemini geride bırakan çocuğun kendisini yetiştiren anne babasına teşekkür edip sorumluluk sahibi bir birey olarak topluma dahil olmasıdır. Tören esnasında anne babalar beyaz bir pelerinle çocuklarının yanına gelip, elbiselerinin üstüne bu pelerini giydirirler. Tapınaktan çıkan genç bireyler anne ve babalarına saygıda kusur etmeyeceklerine, toplumun menfaatlerini güdecek fertler olacaklarına, Konfüçyüs'ün öğretilerine tutunacaklarına dair hep bir ağızdan ant içerler.[29]

Seijin no Hi ise Japonya'da Ocak ayının ikinci Pazartesi günü yirmi yaşına gelmiş gençler için kutlanan törenin adıdır. Japonlar için yirmi yaş yetişkinliğe geçişin sembolü sayılmakta ve gençlerin sorumluluk alma, oy kullanma, sigara ve içki içebilme yetkisine

[24] Spiro, *Buddhism and Society*, 241.
[25] Huzeyfe Sayım, "Sih Dini", *TDVİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009), 37/166.
[26] Mahmut Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015), 220.
[27] Sayım, "Sih Dini", 37/166.
[28] *Li* ifadesi Konfüçyanizm'deki tüm ahlaki faziletleri kapsayan beş faziletten biridir. Âdâb-ı muaşereti temsil eden bu kavram âdetlere uyma duygusuyla dışa yansımaktadır. Diğer dört fazilet ise jen (iyilikseverlik), yi (vazife), chih (hikmet) ve hsindir (doğru inanç). Bkz. Ahmet Güç, "Konfüçyanizm", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 444.
[29] Tina Varon, "Geçmişten Bugüne Ergenlik Törenleri", *Şalom Dergi* (03 Eylül 2019).

sahip olma gibi anlamlar taşımaktadır. Genç kızlar bu törenlere, özel kimonolarıyla (furisode) katılım sağlarken erkekler ise takım elbise ya da koyu tonlarda kimono tercih etmektedirler.[30]

2. Hıristiyanlık

Hıristiyanlıkta kutsal gücün işareti olarak kabul gören bazı sembolik davranışlar ve tanrısal işaretlere sakrament denilmektedir.[31] Sakramentlerin sayısı konusunda Hıristiyan mezhepleri arasında ortak bir kanaat bulunmazken, Ortodoks ve Katolikler yedi sakramentte karar kılmışlardır.[32] Bu yedi sakramentten biri olan konfirmasyon, on ikinci yüzyıldan itibaren piskopos tarafından uygulanmaya başlanan,[33] vaftiz olan kişinin yağla takdis edilerek kendisine Kutsal Ruh'un bahşedilmesi hadisesidir.[34] Sakramentler kendi içlerinde yaşayanların ve ölülerin sakramentleri, bir kere yapılabilenler ve birden çok yapılabilenler ya da zorunlu olanlar ve olmayanlar şeklinde farklı sınıflandırmalara tâbi tutulmuşlardır. Bu ayrımlar içinde konfirmasyon, yaşayanların sakramenti olup, bir kere yapılabilir ve zorunludur.[35] Pekiştirme, kuvvetlendirme, onaylama gibi farklı isimlendirmelerin de yapıldığı konfirmasyon sayesinde, çocuk belli bir yaşa geldiğinde vaftizle gerçekleştirilen Kiliseye aidiyet, daha da güçlendirilmiş olur.[36]

Konfirmasyonun sakrament olarak kabul edilmesinin kökeni Yeni Ahit'teki şu pasaja dayanmaktadır: *"Yeruşalim'deki elçiler, Samiriye halkının, Tanrı'nın sözünü benimsediğini duyunca Petrus'la Yuhanna'yı onlara gönderdiler. Petrus'la Yuhanna oraya varınca, Samiriyeli imanlıların Kutsal Ruh'u almaları için dua ettiler. Çünkü Ruh daha hiçbirinin üzerine inmemişti. Rab İsa'nın adıyla vaftiz olmuşlardı, o kadar. Petrus'la Yuhanna onların üzerine ellerini koyunca onlar da Kutsal Ruh'u aldılar."*[37]

Konfirmasyon bebek vaftizinin de yapıldığı Roma Katolik, Anglikan ve Ortodoks Kiliselerinin gerçekleştirdiği yaygın bir tören olup uygulanış şekillerinde farklılıklar

[30] Varon, "Geçmişten Bugüne Ergenlik Törenleri" (03 Eylül 2019).
[31] Ahmet Hikmet Eroğlu, "Hıristiyanlık", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 162.
[32] Eroğlu, "Hıristiyanlık", 163.
[33] Salime Leyla Gürkan, "Vaftiz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012), 42/426.
[34] Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, 407.
[35] Muhammet Tarakçı, *Protestanlıkta Sakramentler* (Bursa: Emin Yayınları, 2012), 38-39.
[36] Eroğlu, "Hıristiyanlık", 165-166.
[37] Elçilerin İşleri, 8/14-17.

barındırmaktadır. Anglikan Kilisesi'nde onaylama kutsallığı, el koyma yoluyla verilirken Roma Katolik Kilisesi'nde her katılımcı aynı zamanda yağ ile mesh edilmektedir. Bugün çoğu Katolik kilisesinde, konfirmasyon on dört yaşındaki genç bireyler için gerçekleşirken, çocuklar yedi veya sekiz yaşına ulaştıklarında uygulanıldığı da görülmektedir. Konfirmasyon genellikle, Hıristiyanların Kutsal Ruh'un havariler üzerine inişini kutladıkları Pentekost Pazarında yapılır. İngiltere Kilisesi dışındaki Protestan mezheplerinde, konfirmasyon tam bir Hıristiyan müritliğine geçiş veya erginleme ayini olarak görülür. Vaftiz edilmiş kişinin olgun bir iman beyanı getirmesine müsaade eden sembolik bir eylemdir. Bu mezhepler için konfirmasyon, kutsallık veya ilahi lütuf vermenin bir yolu olarak görülmemektedir.[38]

Genel olarak, konfirmasyon törenine İncil'in piskopos yönünde okunmasıyla başlanır. Daha sonra vaftiz olmuş anne ve babanın da eşlik etmesiyle ilahinin bir kısmı Kutsal Kitap'tan okunur. Dua ve ilahinin sonunda piskopos Hıristiyanlıktaki inanç ilkelerini okuyarak töreni bitirir ve teyit edilen kişiler de dindeki iman ilkesini ezbere okurlar. Konfirmasyon yoluyla tasdik edilmiş kişi, inancının güçlendiğini ve tazelendiğini hisseder. Böylece Hıristiyanlar vaftiz ile başlayıp konfirmasyon ile biten bu süreci güçlendirmiş olurlar.[39]

B. YAHUDİLİKTE GEÇİŞ TÖRENLERİ

Çoğu dinde olduğu gibi Yahudilikte de önemli bir yere sahip olan ve hayatın dönüm noktaları diye tasvir edilen doğum, ergenlik, evlilik ve ölüm hadiseleri Yahudi geleneğince Tora'nın her bir bölümüyle temsil edilmiştir. Buna göre yaratılış hadisesinin işlendiği Bereşit kitabı doğum ve ergenlik dönemlerini; Mısır'dan çıkış, Tanrı ile ahitleşme ve yeni bir düzen kurmanın anlatıldığı Şemot kitabı evlilik dönemini; daha çok Yahudi pratiğini konu edinen Vayikra kitabı olgunluk dönemini; çölde geçen kırk yıldan bahseden Bamidbar kitabı orta yaş krizini; Yahudilerin Sina'da yaşadıklarını tekrar özetleyen ve Hz. Musa'nın ölümüyle son bulan Devarim kitabı ise yaşlılık ve ölüm hadiselerini simgelemektedir.[40]

[38] "Christianity: Confirmation" (Erişim 26 Mayıs 2022).
[39] Sümer, "Initiation Ceremony in Primitive Tribes and Some Religions", 77.
[40] Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik* (Ankara: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2017), 245.

1. Doğum

Yaşam döngüsü unsurlarının ilki olan doğum döneminde diğer dinlerde olduğu gibi Yahudilikte de gerçekleştirilmesi beklenen birçok tören vardır. Tora'ya göre Tanrı'nın Âdem ve Havva'dan yerine getirmesini istediği ilk olumlu mitzva "verimli olun ve çoğalın" ibaresidir.[41] Teologlar bu ifadenin Yahudilikte ilk kanun olarak yer almasının sebebi olarak açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna göre yapmakla zorunlu tutulan şeylerde esas olan Tanrı'yı taklit etme prensibidir ve Tanrı'nın da en önemli vasfı yaratıcılık olduğundan insanlar bu devamlılığı sağlamak için üremelidirler.[42] Bu durum evliliğin temel gayesi olarak kabul edilmiş, doğum kontrolü ve kısırlaştırma gibi çocuğun olmasına engel teşkil edecek yollar caiz görülmemiştir.[43]

Yahudiler daha hamilelik döneminde çeşitli etkinlikler düzenlemiş ve hamile kadına özel bir önem atfetmişlerdir. Örneğin Osmanlı ve Türk Yahudileri hamileliğin beşinci ayında *kortar faşadura* (çocuk bezi kesme) âdetini yerine getirip, kesilen kumaşları orada bulunanlara işlenmesi üzere dağıtmaktadırlar.[44]

Hamilelik döneminde Kürt Yahudilerin sığır eti veya ekşi şeylerin yenilmesini hamilelere yasaklaması gibi farklı inançlar da görülmektedir. Bunun yanında anne adayının her gün biraz şarap içerse çocuğun şarap kırmızısı gibi güzel olacağını, bal yerse de sütünün bollaşacağını düşünmektedirler. Ayrıca hem hamilelik döneminde hem de doğum sonrasında kadın ve bebeğin tehlikelerden korunması için muska yapımına özel bir önem verilmiştir.[45]

Yahudiler erkek bebeğin doğumundan sonraki ilk Cuma akşamı brit milaya da hazırlık olarak görülen *Şalom Zahor* törenini gerçekleştirmekte ve kutsal Şabat'ta bebeği

[41] Rabi Benjamin Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, çev. Estraya Seval Vali (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2003), 225.
[42] Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 226.
[43] Nuh Arslantaş, *İslâm Toplumunda Yahudiler: Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukukî, Dinî ve Sosyal Hayat* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2008), 397.
[44] Yusuf Besalel, *Osmanlı ve Türk Yahudileri* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 1999), 163.
[45] Erich Brauer - Raphael Patai, *Kürdistanlı Yahudiler*, çev. Fahriye Adsay (İstanbul: Avesta Basın Yayın, 2005), 176-177.

kutsamaktadırlar. Aile yakınlarının geldiği ve ziyafet verildiği bu törenin benzeri kız bebekler için *Şalom Nekava* adıyla yapılmaktadır.[46]

Yahudiler nezdinde bebeğin doğumundan sonra gerçekleştirilen en önemli törenlerden biri *brit mila*dır. Brit mila (בְּרִית מִילָה), Tanrı'nın İbrahim'le yaptığı antlaşmanın işareti olarak görülüp, yapılması erkeklere emredilmiş bir mitzvadır.[47] Bu antlaşma şu ifadelerle Tora'da anlatılmıştır.

> "Bana gelince – işte seninle antlaşmam: Birçok ulusun babası olacaksın. Ve artık 'Avram' diye çağrılmayacaksın. İsmin 'Avraam' olacak – çünkü seni birçok milletin babası yaptım. Seni çok, ama çok verimli kılacağım ve seni uluslar haline getireceğim – krallar senin soyundan çıkacak. Seninle ve ardından gelecek çocuklarınla aramdaki antlaşmayı, nesiller boyu, ebedi bir antlaşma olarak yerine getireceğim; hem senin Tanrın olacağım, hem de ardından gelecek çocuklarının. Şu anda yabancı olarak yaşadığın toprakları – Kenaan Ülkesi'ni – sana ve ardından gelecek çocuklarına ebedi bir mülk olarak vereceğim ve onlara [soyuna] Tanrı olacağım". Tanrı [daha sonra] Avraam'a "Sana gelince – antlaşmamı korumalısın" dedi. "Hem sen, hem de nesilleri boyunca ardından gelen çocukların. Sizinle ve ardından gelecek çocuklarınla aramdaki, korumanız gereken Antlaşmam şudur: İçinizdeki her erkeği sünnet edeceksiniz. Fazlalık derinizi keseceksiniz. [Bu,] Sizinle aramdaki antlaşmanın işareti olacak. "Nesilleriniz boyunca, içinizdeki her erkek, [ayrıca] senin soyundan olmayıp, gerek evde doğmuş, gerekse de bir yabancıdan parayla satın aldığın [her köle], sekiz günlükken sünnet edilecek. İster evinde doğmuş, isterse de parayla satın aldığın [her köle] kesinlikle sünnet edilmelidir. [Böylelikle] Antlaşmam vücudunuzda, ebedi bir antlaşma olarak bulunacaktır. Fazlalık derisini kesmeyen sünnetsiz bir erkeğin canı, halkının arasından kesilecektir – [çünkü] antlaşmamı ihlal etmiştir".[48]

Yukarıda zikredilen pasuklardan da brit milanın Yahudiler için ehemmiyeti anlaşılmakta ve bu mitzva âdeta Yahudi cemaatine bir giriş töreni olarak kabul edilmektedir. Günümüzde *mohel* adı verilen uzman kişiler tarafından sünnet işlemi tahakkuk edilmektedir.[49] Bu esnada bebeği tutan kişiye ise *sandek* denilmektedir. Brit, Yahudiler için kutsal günler olan Şabat'a, bayrama ya da Yom Kipur'a denk gelse dahi sekizinci günde yapılmaktadır.[50] Ayrıca çocuğa isminin verilme hadisesi de aynı gün içinde gerçekleşir.[51]

---

[46] Salih Çinpolat, "Yahudilikte Yenidoğan Törenleri", *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4 (2017), 87.
[47] Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 228.
[48] Bereşit, 17/4-14.
[49] Yasin Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik* (İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2021), 255.
[50] Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 229.
[51] Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 227.

Brit milanın karşılığı olarak kızlar için de *Zeved ha Bat* (15. yüzyıldan itibaren Sefarad Yahudilerin kız çocuklarını sevinçle karşıladıkları ve şükretme amacıyla düzenledikleri tören), *Brit Bat* ve *Simhat Bat* şeklinde ifade edilen törenler uygulanmaktadır. Reformist ve feminist Yahudilerin etkisiyle Brit Bat ve Simhat Bat kavramları daha sonradan ortaya çıkmıştır. Bu törenlerde kız bebekler için kutsamalar okunmakta, çocuk dua şalına sarılmakta veya suya daldırılmaktadır.[52]

Sünnet töreninden sonra çocuğun doğumunun otuz birinci gününde düzenlenen bir başka önemli seremoni *pidyon ha-ben*dir. Yahudi inancına göre insan ya da hayvan tüm ilk doğanlar Tanrı'nın hakkıdır ve O'na adanmalıdır. Tanrı'ya adanmak ise bir kimsenin dini hizmetlerde bulunarak hayatını idame ettirmesi demektir. Ancak Yahudilikte bu görevi yerine getiren Kohen ve Levi sınıfının mevcut olması hasebiyle ilk doğan erkek çocuklar sembolik olarak verilen beş gümüş şekel karşılığında pidyon ha-ben töreniyle ailelerine geri verilmektedir.[53] Pidyon ha-ben töreninin kızlar için uygulanan ve ad verme töreni olarak da kabul edilen şekline *vijola* denilmektedir. Bu tören sadece doğan ilk kız çocuğu için değil tüm kızlar için düzenlenmekte ve bebeğin doğumunun sekizinci gününden kırkıncı gününe kadar herhangi bir günde gerçekleşmektedir.[54]

2. Ergenliğe Geçiş

Yahudilikte on üç yaşını doldurmuş erkekler için bar mitzva ve on iki yaşını doldurmuş kızlar için bat mitzva törenleri kutlanmaktadır. Bu törenlerle ergenliğe geçiş yapan Yahudi gençlerden dini sorumlukları yerine getirmeleri beklenmektedir. Bar mitzva ve bat mitzva, tezin ana konusunu teşkil ettiğinden sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

3. Evlilik

İbranicede "evlilik" kelimesinin karşılığı niteliğinde kullanılan kavramlardan biri olan *kiduşin* kutsallık anlamına gelmektedir. Bu durum kurulan evlilik ilişkisinin kutsallığına

[52] Çinpolat, "Yahudilikte Yenidoğan Törenleri", 92.
[53] Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, 256.
[54] Çinpolat, "Yahudilikte Yenidoğan Törenleri", 100.

da ayna tutmaktadır.[55] Nitekim Kitâb-ı Mukaddes'teki "verimli olun, çoğalın"[56] ifadesi de evliliğin kutsal metin literatüründeki kökenine işaret etmektedir. Yahudiler açısından evlilik eylemi Yahudi hukukunda Tora'daki ağır cezalara yol açabilecek veya insan ruhunu yeni bir insanın yaratılmasında Tanrı ile görkemli bir ortaklığa yükseltebilecek tek fiziksel eylemdir.[57]

Yahudiliğe göre bir anlaşma mahiyetinde olan evliliğin mitzva olarak kabul edilmesi Tora'ya dayanmaktadır.[58] Evlilik törenlerindeki kutlama şekilleri cemaatten cemaate farklılık arz etse de içeriği genel anlamda benzer unsurları barındırmaktadır. Tören *eruşin* ya da *kiduşin* denilen nişan töreniyle, hupa (örtü, çardak) altında kutlanan *nisuinden* ibarettir.[59] *Kiduşin,* nişan kutsamaları, evlenme teklifi ve iki şahit önünde yüzüğün verilmesinden oluşmaktadır. Bir geçiş aşaması olarak halka açık şekilde okunan evlilik sözleşmesinden sonra da *nisuin* başlamaktadır. Bu kısım ise okunan yedi kutsamanın ardından bardağın kırılması ve hupadan ayrıldıktan sonra birkaç dakikalık inzivadan oluşan yichudu içermektedir.[60] Antik çağda bu iki tören arasında aylarca süren bir boşluk varken, on birinci yüzyılda Fransa'da her iki aşamanın da birleştirilmesiyle yeni bir uygulama başlamış ve Avrupa'da benimsenip yaygınlaşmıştır.[61]

Evlilik törenlerindeki en önemli unsurlardan biri hupadır. Talmudik dönemde damat tarafından hazırlanan bir düğün çadırı ya da odası olan hupaya girmekle gelin, babasının otoritesinden çıkarak kocasının otoritesine geçmiş kabul edilirdi.[62] 15. Yüzyılın sonlarına kadar hupa, çiftlerin düğün töreninden sonra girdikleri özel mekanları ifade ederken, Polonyalı Yahudilerin hupa yerine kullandıkları farklı sembollerle bu kavram değişime uğramıştır. Taşınabilir bir kubbe şeklinde olan hupa sinagoglarda hazır bulundurulmaktadır. Böylece çiftler artık hupanın içine değil de altına girmektedirler.

---

[55] Reuven Firestone, *Yahudiliği Anlamak: İbrahim'in / Avraam'ın Çocukları*, çev. Çağlayan Erendağ - Levent Kartal (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004), 170.
[56] Bereşit, 1/28.
[57] Maurice Lamm, *Becoming a Jew* (New York: Jonathan David Publishers, 1991), 397.
[58] Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, 258; Suzan Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler: Dinsel Bayramlar, Dinsel Kavramlar, Dinsel Gereçler*, ed. Yusuf Altıntaş (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2001), 112.
[59] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 112.
[60] Lamm, *Becoming a Jew*, 399.
[61] Harvey E. Goldberg, "Rites of Passage: Jewish Rites", *Encyclopedia of Religion, Second Edition* (the United States of America: Thomson Gale, 2005), 11/7821.
[62] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 115.

Aşkenaz Yahudilerde bu gelenek devam ederken, Sefaradlarda talit (dua şalı) ve üstünde kubbe bulunmaktadır.[63]

Kiduşinin bir parçası olan evlilik teklifi yüzük takılmadan önce damadın geline "*Harei at mekudeshet li be'tabaat zo ke'dat Mosheh ve'Yisrael* (Bu yüzük ile Musa'nın yasası ve İsrail halkına uygun olarak benimle nişanlanmış oluyorsun)" demesiyle gerçekleşir. Değerli bir taşı olmayan metal veya tercihe dayalı olarak altın yapımı yüzük gelinin işaret parmağına takılmaktadır.[64] Günümüzde kadın ve erkek eşitliğine binaen erkeğe de bir yüzük takılmaktadır.[65]

Yüzük törenini müteakiben evliliğin sona ermesi durumunda erkeğin kadına karşı ekonomik sorumluluğunu belirten bir evlilik sözleşmesi mahiyetindeki *ketuba* okunur. Ketuba Ârâmîce kaleme alınır ve iki şahit tarafından imzalanır.[66] Ketubanın anlaşılması sıradan insanlar için zor olup genelde haham ve din bilginleri tarafından okunabilmektedir. Ketubanın okunmasından sonra haham, belgeyi güvenle saklayacak olan geline vermesi için damada teslim etmektedir.[67]

Ketubanın ardından söylenen yedi kutsama, *nisuini* işaret etmektedir. Bu kutsamalar şarap üzerine bir kutsama, Tanrı'nın insanoğlunu üreme vasfıyla yaratmasına atıfta bulunan üç kutsama, Yahudilerin Kudüs'te toplanmasına dair bir kutsama ve son olarak gelin ve damadın sevincini anlatan iki kutsama şeklindedir. Kutsamaların dizilişi insanlık kategorisinden başlayarak Yahudi halkına ve daha sonra da evlenecek çifte doğru bir daralma gösterir.[68] Gelin ve damadın bir kadeh şaraptan yudumlamasıyla bu kutsamalar teyit edilmiş olmaktadır. Tören gelinle damadın bir bardağa basıp kırmasıyla son bulmaktadır. Bu olay Kudüs'teki mâbedin yıkılışına işaret etmekte ve böylece çiftler en mutlu günlerinde dahi mâbedin yıkılışını anmaktadırlar.[69]

[63] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 116.
[64] Lamm, *Becoming a Jew*, 400.
[65] Goldberg, "Rites of Passage: Jewish Rites", 11/7822.
[66] Goldberg, "Rites of Passage: Jewish Rites", 11/7821.
[67] Lamm, *Becoming a Jew*, 401.
[68] Goldberg, "Rites of Passage: Jewish Rites", 11/7822.
[69] Firestone, *Yahudiliği Anlamak*, 172.

Tören öncesinde Yahudi toplulukları arasında bölge faktörünün de etkisiyle farklı uygulamalar söz konusudur. Bunların bazıları günümüzde uygulanmamakla birlikte o dönemin Yahudi cemaatleri tarafından dikkate alınmış ve yerine getirilmiştir.

Osmanlı döneminde yaşayan Sefarad Yahudilerde düğünden birkaç gün önce kızın evinde *asugar* denilen çeyiz sermesi olmuştur. Burada, sergilenen çeyizi değerlendirmek için *presyadores* olarak isimlendirilen kişiler bulunur ve evlilik sözleşmesine (ketuba) mevcut olan şeyleri kaydederlerdi. Tören öncesinde gerçekleşen gelini suya daldırma ritüeli, mikveyi[70] de barındıran bazı hamamlarda yapılırdı. Kiduşin töreni ise hupa yerine Sefarad geleneğine uygun olarak *talamo* denilen üstü kapalı yapının altında sinagogda veya evde gerçekleşirdi.[71]

Evlilikler bir zamanlar Türkiye'de olduğu gibi aile üyeleri ya da profesyonel çöpçatanlar aracılığıyla yapılmaktaydı.[72] Tunus'ta da somsārāt olarak bilinen kadınlar bu görevi üstlenmiştir. Uygun bir eşleşmenin mümkün olduğunca erken sağlanması gerektiğine inanıldığından kızların çoğu ergenlik çağındayken erkekler de onlu yaşların sonu ya da yirmili yaşların başında evlendirilmişlerdir.[73]

Kuzey Afrika bölgesinde düğün şenlikleri gelinin eline kına yakıldığı *lilt al-hinna* (kına akşamı), *lilt n-neftah* (açılış akşamı) ya da *tahniya* denilen törenlerle akşam vakti başlardı. Kına akşamından sonraki gün gelin, arkadaşları ve kardeşleriyle hamama giderek mikveye dalma ritüelini yerine getirirdi.[74] Asıl düğün töreni ise cemaatin bağlı olduğu geleneğe göre gelinin ya da damadın evinde gerçekleşirdi.[75]

İranlı Yahudilerde düğün haftasının ilk günü gelin evinin bir odasında çeyiz sermesi olurken, şenlikler gelinin arkadaşlarıyla hamamda (hammām-i 'arusi) bir araya gelmesiyle başlardı. O akşam gelinin evinde devam eden eğlence kızın elleri, ayakları, alnı ve saçlarının kınalanması şeklinde devam ederdi. Ertesi sabah da tekrar hamama gidip saçlarını yıkarlardı. O akşam çift, gelinin evinde hupa altında evlenmelerine rağmen

[70] Yahudi ritüellerinden biri olarak temizlenme maksadıyla insan bedeninin tamamını daldırabileceği belirli bir hacme sahip, yer seviyesinde bulunan bir çeşit havuz. Bkz. Firestone, *Yahudiliği Anlamak*, 236.
[71] Esther Juhasz, "Marriage: Ottoman Turkey and Balkans", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World* (Leiden: Brill, 2010), 3/351.
[72] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 113.
[73] Sasha Goldstein-Sabbah, "Marriage: North Africa", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World* (Leiden: Brill, 2010), 3/351.
[74] Goldstein-Sabbah, "Marriage: North Africa", 3/352.
[75] Goldstein-Sabbah, "Marriage: North Africa", 3/353.

gelin, ailesinin yanında kalırken damat da evine dönerdi. Ertesi akşam damat gelinin evine bir alayla gelerek kızı alır ve iki taraftan da akrabalarla erkeğin evine gidilirdi.[76] Düğünden sonraki Cuma akşamı erkekler çeyiz eşyalarını başlarında tepsilerle kızın ailesinin evinden yeni evine taşırlardı. Şabat sabahı da damat Tora okumaya çağrılır, ailesi öğlen yemeği verir ve düğün şenlikleri öğleden sonra geline hediyeler verilmesiyle sonlanırdı.[77]

Kürt Yahudilerde, ebeveynlerin öncülüğünde on üç yaşındaki kızlar ve on beş yaşındaki erkekler için evlilik planlaması yapılırdı. Damadın babası seçtiği kızın evine bir kadın gönderir, kızın babası da kabul ederse iki aile *tlaba* (evlilik sözleşmesi) için gelinin evinde buluşurlardı. Aynı zamanda damadın babasının gelinin ailesine ödeyeceği *bartil/niqda* (başlık parası) hakkında anlaşmaya varılırdı. Nişanlılık süreci altı ayla iki yıl arasında değişmekteydi.[78] Düğün arifesinde damadın evinde bir eğlence düzenlenip ardından gelinin evine gidilir ve kına gecesi yapılırdı. Ertesi gün düğün töreni gerçekleşir ve birkaç gün devam eden kutlamalar neticesinde damat Şabat'ta Tora'dan okur, ilk kez *Musaf* duasını yönetirdi. Böylece düğün kutlaması sona ererdi.[79]

Yemen Yahudilerinde on beş ve on dokuz yaşları arasındaki bir erkekle on bir ve on beş yaşlarındaki bir kızın evlendirilmesi yaygındı. Düğün şenlikleri iki hafta sürerdi. İlk hafta kiduşine hazırlık mahiyetinde geçerken ikinci hafta gelin ve damadın evlerinde partilerin düzenlendiği çeşitli ritüellerin yerine getirilmesiyle geçmekteydi.[80]

Bahsi geçen farklı Yahudi topluluklarında gerçekleşen evlilik ritüellerinden de anlaşılacağı üzere evlilik Yahudiler için gerçek bir kutlama sebebidir. Bunun yanında çok hoş karşılanmamakla birlikte boşanma da gereken durumlarda caiz görülmüştür. Boşanmaya sebep olarak Devarim 24/1'deki "erkeğin hanımına isnat edebileceği bir suç bulmuş olmasıdır" ifadesi gösterilmektedir. Yahudilik içerisindeki katı ekollerden bazıları zina ve kadının eşine kötü davranmasını boşanma sebebi olarak görürken daha liberal ekoller kadının yemeği kötü pişirmesi veya başka bir kadını tercih etmesi gibi daha

[76] Leah R. Baer, "Marriage: Iran", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World* (Leiden: Brill, 2010), 3/356.
[77] Baer, "Marriage: Iran", 3/357-358.
[78] Melanie Lewey, "Marriage: Kurdistan", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World* (Leiden: Brill, 2010), 3/359.
[79] Lewey, "Marriage: Kurdistan", 3/360.
[80] Esther Yuhasz, "Marriage: Yemen", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World* (Leiden: Brill, 2010), 3/360.

basit meseleleri de boşanmaya neden olarak saymışlardır.[81] Boşanma erkeğin, kadının artık kendisine bağlı olmadığını ifade ettiği *get* isimli belgeyi vermesiyle gerçekleşmektedir.[82]

4. Ölüm

Hayat gibi ölüm de haktır ve Tanrı'nın bir buyruğudur. Yahudilerin gündelik dualarında Tanrı için "ölüm ve yaşamın nedeni olan" (memit u-mehaye) ifadesi yer almaktadır.[83] Yahudilikte hayatın bir parçası olan ölüm esnasında ve sonrasında yerine getirilen birçok uygulama bulunmaktadır.

Kişi ölümü esnasında yalnız bırakılmamalı, onun yanında boş konulardan konuşulmamalıdır. Ölüm döşeğinde olan kişinin yanında bulunanlar onun "Keriyat Şema" duasını okumasına yardımcı olmalıdırlar. Kişi vefat ettikten sonra da cenaze gününe kadar yalnız bırakılmamalı, yanında su dahi içilmemelidir.[84]

Ölen kişinin eşi ve birinci dereceden akrabalarının, ölüm anında veya cenazede giysilerini yırtmalarına *keria* denilmektedir. Keria yas tutanların acılarının dışa vurumu olarak görülmekte ve parçalanan kalplerinin bir simgesi sayılmaktadır. Aynı zamanda keriaya daha derin bir anlam da yüklenilmiş, nasıl ki vücut ruhun giysisiyse ölüm de o giysinin geri verilmesidir şeklinde yorumlanmıştır. Elbise yırtılsa da kişiye zarar vermemekte, beden de yırtılsa dahi ruh zarar görmemektedir.[85] Keria uygulamasının kökeni Bereşit 37/34'teki Hz. Yakup'un oğlu Hz. Yusuf için üstünü başını yırtması hadisesine dayandırılmaktadır.[86]

Ölen kimsenin başında yirmi dört saat bekleyerek genellikle Mezmurlar'dan dua okuyan kişiye *şomer* denilmektedir. *Hevra Kadişa* ise naaş için son görevleri ifa eden, bedenin uygun şekilde yıkanması olan taharayı gerçekleştiren, dindar gönüllülerden oluşan kurumun adıdır.[87]

---

[81] Ronald de Vaux, *Yahudilikte Aile*, çev. Ahmet Güç (Bursa: Arasta Yayınları, 2003), 66.
[82] Goldberg, "Rites of Passage: Jewish Rites", 11/7822.
[83] Firestone, *Yahudiliği Anlamak*, 175.
[84] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 145.
[85] Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 250.
[86] Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, 262.
[87] Blech, *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*, 251.

Cenaze Şabat veya bayram günlerine denk gelmediği sürece yirmi dört saat içinde defnedilmelidir. Birinci dereceden akraba olmadığı sürece kohenler ve kadınlar defin sırasında bulunmamalıdır.[88] Defin işleminden sonra Tanrı'ya övgüler içeren ve acılı yakının teslimiyetini belirten *kadiş* duası yapılmaktadır.[89]

Ölen kişiyle birlikte yakınları için beş safhadan oluşan yas dönemi başlamaktadır. Bunların ilki ölümle defin arasındaki dönemdir (aninut). Bu süreçte yapılması gereken olumlu dini gerekliliklere dahi göz yumulur. İkincisi cenazeyi takip eden ağlama ve ağıtlara ayrılan ilk üç gündür. Üçüncü aşama bahsi geçen üç günü de kapsayan *şiv'a* adıyla anılan cenazeden sonraki yedi gündür.[90] Şabat ve bayram günlerinde yası sonlandırmak gerektiğinden bu dönem genelde altı günü geçmemektedir. Bu süre zarfı içinde birinci dereceden yakınlar için ev işi yapma, yıkanma, tıraş olma, yeni kıyafet, deri kemer veya ayakkabı giyme ve cinsel ilişkide bulunma yapılmaması gereken eylemlerdir. Dördüncü safha, içinde yedi günü de ihtiva eden *şiloşim* olarak adlandırılan otuz günlük süredir. Bu mühlette yeni elbiseler giymek, eğlence niyetiyle dışarı çıkmak, hediye alıp vermek yasaktır. Beşinci aşama, eşler için son bulsa da çocukları için devam eden ve otuz günü de kapsayan on iki aylık (şana) süredir. Bu sürede erkek evlatların her gün sabah akşam yapılan toplu ibadette ve Şabat günlerinde cemaatle birlikte kadiş duasını okumaları gerekmektedir.[91]

On iki ayın geçmesiyle yas dönemi sonlansa da her sene kişinin ölüm yıl dönümünde onun ruhu için bir mum yakılmalı veya bir ışık yanmalıdır. Defin işleminden üç ay sonra mezar taşı konulur ve ilk ziyaret gerçekleştirilir. Bu ziyaretler genelde Roş Aşana-Kipur arası ve Oşana Raba gününde yapılmaktadır.[92]

[88] Gürkan, *Yahudilik*, 254.
[89] Meral, *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*, 265.
[90] Lamm, *Becoming a Jew*, 410.
[91] Gürkan, *Yahudilik*, 255.
[92] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 150.

BİRİNCİ BÖLÜM

BAR MİTZVA

Yahudilikte insan hayatının farklı evreleri arasındaki geçişler (rites of passage) diğer dinlerde olduğu gibi ritüel haline gelmiştir. Yahudiler için çocukluktan ergenliğe geçişi ifade eden *bar mitzva* ve *bat mitzva* ritüeller arasında önemli bir yer edinmekle birlikte onlardan farklı olarak alahayla ilgili (halakhic) bir kaynağa dayanmamaktadır.[93] Bar/bat mitzvayla birlikte önceden babasının sorumluluğunda olan Yahudi çocuk artık fiillerinden kendisi sorumlu kabul edilmekte, dinen ve kanunen mükellef sayılmaktadır.

I. 'BAR MİTZVA'NIN YAHUDİ KUTSAL METİNLERİNDEKİ YERİ

A. BAR MİTZVA KAVRAMI

Ârâmîce bir kelime olan *'bar'*ın (בַּר), İbranicede karşılığı *'ben'* (בֶּן) Türkçede ise *'oğul'*dur. Tanah'ta *oğul* anlamıyla kullanıldığı kısımların (Süleyman'ın Meselleri, 31/2; Mezmurlar, 2/12) bulunmasıyla birlikte sözcüğün İbranicede saf ve temiz manalarına gelen bir sıfat olarak da sarf edildiği bilinmektedir.

Mitzva ise kaynağı Tanah olup, her Yahudi'nin yerine getirmek ve onu korumakla mükellef sayıldığı emir ya da kural anlamına gelmektedir.[94] Toplam 613 kuraldan ibaret olup, bunların 248'i emir ve 365'i yasaklardan müteşekkildir.[95] Mitzvalar, Rabbi Moşe ben Meymun'un *Mişne Tora* adlı eserinde derlenmiş olup emirlerin sayısı vücudumuzdaki kemiklerin sayısına, yasakların sayısı da güneş yılındaki gün sayısına eşittir.[96] Tora'da yaklaşık üç yüz defa çeşitli formlarda *emir* kelimesinin karşılığı olarak geçmekte iken Kudüs Talmudu'nda, yapılan bir hayır işine de mitzva olarak atıfta bulunulmuştur. Ayrıca mitzva, Ârâmîce bir kelime olup, bağlamak ve birleştirmek anlamlarına gelen *tzavta* sözcüğüyle de ilişkilendirilmiştir. Böylece mitzva emir veren ile emredilen arasındaki bağlantıdır, yani Tanrı'yla insanı birleştiren unsurdur.[97]

---

[93] Roni Weinstein - Shalom Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", *קהילות ישראל במזרח במאות התשע עשרה והעשרים: מעגל החיים Kehilot Yisrael be-Mizrah be-Meot ha-Teşa' Esre ve ha-Esrim: Meagal ha-Hayim (On Dokuzuncu ve Yirminci Yüzyıllarda Doğu Yahudi Toplulukları: Yaşam Döngüsü)*, ed. Shalom Sabar (Jerusalem: Ben-Zvi Institute, 2006), 139.

[94] Yusuf Besalel, "Mitsva", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Ekim 2001), 2/415.

[95] Gürkan, *Yahudilik*, 239.

[96] Ayrıca 'Moşe Rabenu' kelimelerini oluşturan harflerin sayısal değerlerinin toplamıyla da 613 sayısı elde edilmektedir. (מֹשֶׁה רַבֵּינוּ=מ+ש+ה+ר+ב+י+נ+ו / 40+300+5+200+2+10+50+6=613). Ayrıntı için bkz. "Mitsva Nedir?" (Erişim 01 Aralık 2021).

[97] Tzvi Freeman, "What Is a Mitzvah? - The State of Being Connected" (Erişim 03 Aralık 2021).

Bar mitzva[98] (בַּר מִצְוָה) kavramının Türkçeye 'emrin oğlu' (son of commandment) şeklinde motamot bir tercümesi yapılsa da ifade tam olarak anlamı karşılamamaktadır. Çünkü asıl kastedilen maddi olarak bir oğul değil de emre tâbi olma durumudur. Dolayısıyla bar mitzva denildiğinde anlaşılması gereken çocuğun emirlerden sorumlu olması ve emrin boyunduruğu altına girmesidir.[99]

Bar mitzvanın tarihsel süreçteki kullanımı göz önüne alındığında ise bir anlam değişmesine uğradığı anlaşılmaktadır. Rabbinik dönemde bar mitzva, *zorunlu olmak* veya *belirli bir görevi yerine getirmekten sorumlu olmak* anlamına gelmektedir.[100] Yetişkin Yahudi erkek (gadol) için söylenen 'eylemlerinden sorumlu' manasındaki *bar onşin* ile de eş anlamlıdır.[101] Orta Çağ'da ise kavram, on üç yaşını doldurup bir gün almış ve bundan böyle bir Yahudi erkeğin tüm dini görevlerini yerine getirme sorumluluğuna sahip olan Yahudi çocuk anlamına gelmektedir. 20. yüzyılda bir kez daha anlam değişmesine uğrayan bar mitzva ifadesi artık sadece çocuk için değil, bu önemli günü kutlamak üzere düzenlenen törenin de adı olmuş ve çocuktan ziyade kutlamaya atıfta bulunulmuştur.[102] Böylece artık bar mitzva denildiğinde çocukla birlikte ritüel haline gelen tören de kastedilmektedir.

Bar mitzva kavramının Tora'da direkt bir kullanımı bulunmamakla birlikte onunla ilişkilendirilen bazı anlatımlar mevcuttur. İlk olarak Bereşit 34/25'te Dina'nın kardeşleri Şimon ve Levi kastedilerek her birinin (kişinin) kılıcını almasından söz edilmektedir. Midraş'ta Levi'nin on üç yaşında olduğu geçmekte ve böylece Tora'nın kişiden kastının en az on üç yaşındaki bir erkek olduğu sonucuna varılmaktadır.[103]

Vayikra 23/42'de İsrail'e mensup herkesin Sukot Bayramı'nda yedi gün boyunca çardaklarda yaşaması emredilmektedir. İsrail'e mensup her erkek sorumlu olduğu için bar mitzva yaşına gelmemiş çocukların da bununla yükümlü olduğu vurgulanmıştır.[104]

---

[98] Çoğulu b'nai mitzvadır.
[99] Bkz. Allen B. Veaner, "Passing The Bar", *American Library Association* 27/4 (1996), 34.
[100] Ivan G. Marcus, *The Jewish Life Cycle: Rites of Passage from Biblical to Modern Times* (Seattle: University of Washington Press, 2004), 87; Rabbi Michael Hilton, *Bar Mitzvah, A History* (Lincoln and London: University of Nebraska Press, 2014), XI.
[101] Gürkan, *Yahudilik*, 250; Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 87.
[102] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, XII.
[103] *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Bereşit*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2002), 266.
[104] *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Vayikra*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2010), 534.

Bamidbar 30/3'te de bir adamın ağzından çıkan yeminini bozmaması ve buna uygun hareket etmesi gerektiğinden bahsedilmektedir. Burada sözü geçen adam (אִישׁ/iş) ifadesiyle bar mitzva olmuş birinin amaçlandığı yorumu yapılmıştır.[105]

Devarim 21/18'de ise anne ve babasının sözünü dinlemeyen asi bir oğlun kırbaçlanmasından söz edilmektedir. On üç yaşından küçük erkekler Yahudi hukukuna göre cezalandırılmayıp bu yaş ergenlik belirtilerinin başladığı dönem olarak görülmektedir. Bu belirtilerle genç erkek, baba adayı olarak varsayılmakta ve bir hamilelik de üç ayda belirginleştiğinden kişinin baba olup olmadığı bu süreçte belli olmaktadır. Burada oğul olarak kullanılan *Ben Sorer Umore* (בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה) ifadesi ile kastedilen, on üç yaşını doldurduktan sonraki ilk üç aydır. Bu süre zarfında bir genç, anne babasına başkaldırdığı takdirde ceza alır, sonrasında ise aynı davranışları gösterse dahi bir cezalandırma vuku bulmaz.[106]

Bar mitzva tabirine Tora'da olduğu gibi Mişna'da da rastlanılmamaktadır. Zaten bir tören mahiyetine bürünmesi de sonraki zamanlarda ortaya çıkmıştır. Ancak Tora'daki bazı pasuklarla bar mitzvanın ilişkilendirilmesi gibi Yahudi bir çocuğun bar mitzva olarak görüldüğü on üç yaşla ilgili anlatımlar da kutsal metin literatüründe mevcuttur.

B. ON ÜÇÜNCÜ YAŞIN ÖNEMİ

Çeşitli inançlar çerçevesinde insan hayatının bazı evreleri ön plana çıkmaktadır. Bazen kapalı bir söylemle belli bir dönem kastedilirken, bazen de daha spesifik bir ifadeyle direkt yaş üzerinden değerlendirmeler yapılır. Mesela İslam dininde dinen yükümlü olmak için çocuğa belli bir yaş şartı koşulmamıştır. Çünkü her insanın hem ruhsal hem de fiziksel olarak gelişim ve olgunlaşma süreci aynı değildir. Bununla beraber Müslümanlar için de bazı yaşlar önem taşımaktadır. Kur'an'ı Kerim'de *"(...) Nihayet çocuk olgunluğa ulaşıp kırk yaşına girince şöyle yakarır: (...)"*[107] âyetinden kırk yaşın insan hayatında tekâmül dönemi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'e kırk

[105] *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Bamidbar*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2007), 595.
[106] *Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Devarim*, çev. Moşe Farsi (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2009), 461.
[107] El-Ahkâf,46/15.

yaşında peygamberlik gelmesi hasebiyle de bu yaşın, bir insan için kemâle erme çağı olduğuna inanılmaktadır.

Hinduizm'e bakıldığında kast sistemini oluşturan ilk üç sosyal sınıf olan Brahminler, Kşatriyalar ve Vaisyalar'daki erkekler için hayat, farklı görev ve sorumlulukların yüklendiği dört evreden oluşmaktadır. Buna göre bir çocuğun sekiz ve on iki yaşları arasında ait olduğu kasta katılma töreni ile öğrencilik evresi (brahmacârin) başlamış olup, 20-25 yaşlarına kadar bu süre devam etmektedir.[108]

Hıristiyanlıkta ise pek çok mezhep vaftizin bebeklik çağında olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak Baptistler bebeklik çağında vaftiz olmayı kabul etmemektedirler.[109] Çünkü bir kimsenin vaftiz olabilmesi için sorumluluk çağına ulaşması gerektiğine inanırlar. Kesin bir şekilde ifade edilmemekle birlikte çoğu Baptist, İsa'nın Tanrı'nın buyruklarını yerine getirmeye başladığı on iki yaşını sorumluluk yaşı olarak görmektedir.[110]

Farklı inançlarda öne çıkan bu gibi yaş vurgulamalarına Kitâb-ı Mukaddes'te de rastlanılmaktadır. Tora'ya bakıldığında yetişkinlik yaşının yirmi olarak geçtiği şu ifadelerden anlaşılmaktadır: *"Tanrı, [Bene-Yisrael'in] Mısır'dan çıkışlarının ikinci yılında, ikinci ayın birinde, Moşe'yle Sinay çölünde, Buluşma Çadırı'nda konuştu ve [şöyle] dedi: 'Ailelerine ve atasal evlerine göre [sınıflandırıp], isim adedine göre [sayarak] tüm Bene-Yisrael toplumunun nüfusunu belirleyin. Kafa başı [sayımla], tüm erkekler [içinde], yirmi yaş ve üstündeki, [yani] Yisrael'de orduya katılabilecek herkesi, kolordularına göre sayacaksınız - sen ve Aaron.'"*[111] Burada belirtilen yirmi yaşın aksine Rabbinik dönemde bu çağ kızlar için on iki yaşını doldurmuş ve bir gün almış, erkekler için on üç yaşını doldurmuş ve bir gün almış olarak belirtilmiştir.[112] Ancak gayrimenkul alımı veya satımı gibi meselelerde asgari yaş olarak yirmi, önemini korumaya devam etmiştir.[113]

[108] Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, 114.
[109] Eroğlu, "Hıristiyanlık", 164.
[110] Ali İsra Güngör, *Evanjelikler* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2011), 69.
[111] Bamidbar, 1/1-3.
[112] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 1.
[113] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 82.

Yahudi geleneğinde on üçüncü yaşa verilen değerin menşeine bakıldığında didaktik Yahudi etik literatürünün bir parçası olan Pirke Avot (Mişna'da bir bölüm) dikkat çekmektedir. Burada insanın farklı yaşlarda yapması gereken fiilleri konu edinen bir kısım bulunmaktadır:

> "O (Yeuda ben Tema) şöyle der: Bir çocuk beş yaşındayken Tanah öğrenmeye başlamalı, on yaşına geldiğinde sıra Mişna'yı öğrenmeye gelmelidir. On üç yaşında gelen erkek yetişkin sayılır ve tüm Mitsva'lardan sorumlu tutulur ve on beş yaşındayken Talmud öğrenimine geçebilir. On sekiz yaşına gelince hupa'ya girer (evlilik), yirmi yaşında geçim derdi için çalışmaya başlar ve bu şekilde otuz yaşına gelindiğinde sağlam bir temeli olmuş olur. Kırk yaşına gelince o kişide bilgi birikimi ve Tora'yı anlama kapasitesi oluşur. Ellili yaşlara gelen kişiler bu sağlam temellerle birlikte insanlara tavsiyelerde bulunma imkanına sahip olur. Altmış yaş grubu yaşlılık, yetmiş yaşına gelindiğinde olgunluk döne-mine girilir. Seksenli yaşlarda manevi konularda tam bir olgunluk ve mutluluğa erişirken, doksanlı yaşlarda ise vücut artık faal durumda değildir, çökmüştür. Yüzlü yaşlar ise çoğumuzun bu dünyadan göç ettiği bir zaman dilimidir."[114]

Söz konusu ifadelerde yer alan on üçüncü yaşla ilgili kısım (בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לַמִּצְוֹת), bu yaştaki bir çocuğun mitzvalara (emirlere) uymak ve onları yerine getirmek için uygun olduğunu belirtmektedir. Bu kısmın halahik bir gereklilik anlamına gelip gelmediği net olmamakla birlikte ifade, Tora çalışmalarıyla geçecek bir hayatın aşamalarından biri olarak değerlendirilebilir.[115] Aslında Mişna'da on üçüncü yaşa yapılan ilk vurgu tamamen farklı bir bağlamda ele alınmıştır. Geleneksel Yahudi hukukunda yemin etme eylemi bağlayıcı bir değer taşımaktadır. Bu yüzden Mişna'da bir kız ya da erkek çocuğun yemininden sorumlu olacağı yaş tartışılır. Buna göre, bir kız on bir yaşını doldurmuş ve bir gün almış, erkek de on iki yaşını doldurmuş ve bir gün almışsa yeminleri incelenir. Yeminlerinin incelenmesinin sebebi eylemlerinin bilincinde olarak hareket edip etmediklerinden emin olmaktır. Bu süreçten sonra kız on iki yaşını doldurup bir gün aldığında, erkek de on üç yaşını doldurup bir gün aldığında yeminlerinden sorumlu kabul edilmektedir.[116] Bununla birlikte on üç yaş ve bir günü, geç antik çağdaki rabbiler, Yahudi çocuğun yetişkin bir erkeğin yükümlülüklerini üstlenmesi gereken yaş olarak

---

[114] Rav Naftali Haleva, *Pirke Avot -Bilgelerimizin Öğretileri-* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004), 166.

[115] Shalom Sabar, "Bar Mitzvah and Bat Mitzvah", *Encyclopedia of Jews in the Islamic World* (Leiden: Brill, 2010), 1/341.

[116] *Babylonian Talmud, (BT),* (The Standard Formatted PDF and HTML Editions), Niddah 45b. (Babylonian Talmud'a yapılan atıflarda, "http://halakhah.com/" sitesindeki English Babylonian Talmud temel alınmıştır.); Hilton, *Bar Mitzvah, A History,* 4-5.

görmüşlerdir. O halde, on üç yaş ve bir gün ifadesinin üçüncü yüzyılın başlarında var olduğu, ancak o güne bağlı bir ayinin söz konusu olmadığı anlaşılmaktadır.[117]

Midraşik literatürde de genç bir insan için on üçüncü yaşın, dönüm noktası olduğunu gösteren şu yönde referanslar bulunmaktadır:[118] Abraham babasının putlarını on üç yaşında reddetmiştir; Yaakov ve Esav'ın yolları on üç yaşındayken ayrılmıştır; bir çocuk on üç yaşına kadar babasının değerlerini alır, bununla birlikte ebeveynlerinin günahlarının acısını çekmekten sorumludur, on üç yaşından sonra ise her biri kendi yaptıklarından mesuldür; bu yaş aynı zamanda bir çocuğun ilköğretimden Bet-Midraş'a geçiş dönemidir.

Tora'nın Bereşit bölümünde Yakup'un oğullarından Şimon ve Levi'nin, kız kardeşleri Dina'nın ırzına geçen Şekem ile o kentteki bütün erkekleri kılıçtan geçirdikleri anlatılır.[119] Bu olayı yorumlayan rabbilerden biri, Şimon ve Levi'nin o sırada on üç yaşında olduklarını iddia etmiştir. Bu da Yahudi geleneğinde bir çocuğun on üç yaşına geldiğinde yetişkin bir erkek olarak algılanmasına sebep olmuştur.[120]

Fas Yahudilerinin gelenekleri hakkında araştırmalar yapan Rafael ben Simhon da on üç yaşında mitzvaların yerine getirilmeye başlanması gerektiğine dair birkaç neden sıralamaktadır:[121]

-Bezalel ben Uri mişkana[122] on üç yaşında girmiştir.

-İbn Meymun'a göre iman esasları on üç maddeden müteşekkildir.

-Yahudilikte babaların -Avraham, İshak, Yakov- (אברהם, יצחק, יעקב) isimleriyle, annelerin -Sare, Rebeka, Rahel, Lea- (שרה, רבקה, רחל, לאה) isimlerini oluşturan harf sayısının toplamı on üçtür.

---

[117] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 86.
[118] Zvi Kaplan, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", *Encyclopedia Judaica, Second Edition* (Jerusalem: Keter Publishing House, 2007), 3/164.
[119] Bereşit, 34/1-31.
[120] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 7.
[121] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 144.
[122]İsrailoğulları'nın Mısır'dan çıktıktan sonra, çölde dolaşırken inşa ettikleri ve İsrail topraklarına kadar taşıdıkları çadır mâbede denilmektedir. Bkz. Yusuf Besalel, "Mişkan", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2001), 2/412.

-Tanrı'nın on üç maddelik merhamet ilkesi vardır.[123]

Tora'da bu yaşla ilgili bir bilgi bulunmamakla birlikte, on üç yaşının öneminin ilk olarak ne zaman zuhur ettiği bilinmemektedir. Orta Çağ Avrupası'ndan itibaren on üç yaşının, bir çocuğun dinen sorumlu olup olmamasındaki yeterliliği de halen tartışılmaya devam etmektedir. Nitekim on üç yaşından sonra devam eden yasal kısıtlamalar, Mişna ve Talmud döneminde bar mitzva töreninin gerçekleşmeme nedeni olarak yorumlanmıştır.[124] Ayrıca bir çocuğun sadece yaş olarak değil, fiziksel özellikleriyle de kemâle ermesinin gerektiğini savunanlar vardır. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi Yahudi literatüründe geçen bu anlatımlar on üçüncü yaşın Yahudilerin dini hayatındaki rolünü bariz bir şekilde ortaya koymaktadır.

II. BAR MİTZVA TÖRENİ

A. TÖRENİN TARİHSEL SÜREÇTEKİ DAYANAKLARI

Tören esnasında, evvelinde ve sonrasında gerçekleşen uygulamaların takdim edilmesinden önce törenin tarihi serüveninden bahsetmek gerekmektedir. Mâbed merkezli bir din anlayışına sahip olan Yahudiler bar mitzvayı zamanla bir sinagog töreni haline getirmişlerdir. Bir tören olarak bar mitzvanın ilk vuku bulduğu zaman hakkında kaynaklar farklı tarihler ileri sürmektedir. Bu da bar mitzva töreninin ilk olarak ne zaman ve nerede gerçekleştiğinin hâlâ net bir şekilde bilinmediğini göstermektedir.

Törenin kaynağına dair eldeki ilk veriler yirminci yüzyılın sonlarında basılmış bazı el yazmalarında mevcuttur.[125] Bahsi geçen metinlerin ortak özelliği günümüzdeki bar mitzva törenlerinde söylenen babanın kutsamasının yer almasıdır. Bu kutsamanın ilk olarak Bereşit kitabının tefsiri olan Bereşit Rabba'da[126] geçtiği bilinmektedir.[127] Bereşit

[123]Bu kısım Sidur'da şöyle geçmektedir: "Ve Tanrı, Moşe'nin önünden geçti ve haykırdı: Tanrı, Tanrı, Bağışlayıcı Tanrı, Şefkatli, Sabırlı, İyilik Dolu, Gerçek Tanrı. Sevgisini binlerce kuşağa kadar Saklar, günahları, suçlarý ve hataları Bağışlar, (pişman olanları) Temize Çıkarır." Bkz. *Sidur Kol Yaakov*, çev. Liliane Zerbib (Kazes) (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2005), 156.
[124] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 140.
[125] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 13.
[126] Beşinci yüzyılda kaleme alınan ve Bereşit kitabının tamamının agadik tefsiri olan Bereşit Rabba'nın (Genese Rabbah) özünde M.S. üçüncü yüzyılda İsrail topraklarında yaşayan Rabbi Hoşayah tarafından bir araya getirildiği düşünülmektedir. Bkz. Ömer Faruk Harman, "Yahudilik: Kutsal Metinler ve Dini Literatür", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013), 43/200; Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 12.
[127] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 12.

25:27'de şöyle geçmektedir: *"Çocuklar büyüdüler. Esav usta bir avcı, bir kır adamı oldu. Yaakov ise çadırlarda oturan kusursuz biriydi."* Esav ve Yakup'un, hayatlarıyla ilgili bu kararları verdiklerinde on üç yaşında oldukları söylenmektedir.[128] Bu kısım Bereşit Rabba 63:10'da şu şekilde yorumlanmıştır*: "Rabbi Elazar şöyle dedi: 'Bir adam on üç yaşına kadar oğlunun sorumluluğunu üstlenmeli ve o andan itibaren "Onun yüzünden beni cezadan kurtaran kutsaldır" demelidir.'"* Rabbi Elazar kutsamanın ne zaman ve nerede söylendiğine ya da babayla oğulun birlikte olup olmadığına dair net bir bilgi vermemektedir.[129] Buna ek olarak sadece Esav ve Yakup'un babası İshak için değil, her babanın, oğlu on üç yaşına geldiğinde veya sonrasında bu kutsamayı söylemesini önermektedir.[130]

Bereşit Rabba'dan uzun bir süre sonra kaleme alınan Marsilyalı Rabbi Isaac ben Abba Mari'nin (ö. 1193) kitabı Sefer ha-Ittur'da şöyle bir ifade yer almaktadır: *"Haham ilk doğanın âzat edilmesiyle ilgili dua ederken 'Tıpkı bu mitzvaya layık olduğun gibi, umarım Tora'nın bütün emirlerini yerine getirmeye de layık olursun' der. Ve bazı yerler vardır ki o on üç yaşına geldiğinde biri, 'Ondan dolayı beni cezalandırılmaktan kurtarana şükürler olsun' şeklinde dua eder."* Burada rabbi tarafından söylenen duanın bir sinagogda geçtiğine ya da çocuğun bar mitzva olduğuna dair herhangi bir ipucu yoktur. Ancak törene dair bir fikir sunmaktadır. Ayrıca çocuğun işlediklerinin sorumluluğundan kurtulması üzerine edilen duayı kimin yaptığı belirtilmemekle birlikte tanıdık veya aileden başka biri olma ihtimali de vardır.[131]

On ikinci yüzyılın ortalarında Provence'de dünyaya gelen Rabbi Yahuda ben Yakar, bu gelenekten kısa ve öz olarak şu şekilde bahsetmiştir: *"Eğer birinin oğlu varsa ve o, on üç yaşına gelmişse 'Ondan dolayı beni cezadan kurtaran Tanrı kutsaldır' der."*[132]

Söz konusu ifadelere bakıldığında iki kaynakta da bir sinagog töreninden bahsedildiği görülmemektedir. Ancak bu duanın sinagogda geçtiğine dair bilgilere bazı kaynaklarda rastlanmaktadır. Nitekim 13. yüzyılda Parisli Rabbi Yehiel'e ait bir kitapta, Horaot

[128] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 12.
[129] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 87; Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 12.
[130] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 12.
[131] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 13-14.
[132] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 14.

MiRabbanei Tzarfat[133] (Fransız Rabbilerin Öğretileri) başlıklı Aşkenazi gelenek ve kurallarının yer aldığı birkaç sayfadan oluşan anonim bir koleksiyon bulunmaktadır. Bu koleksiyonda şu ifadeler yer almaktadır: *"Eğer bir kimsenin oğlu varsa ve on üç yaşına ulaşmışsa, oğlu topluluğun önünde Tora'dan ilk kez okuyacağı zaman 'Onun yüzünden beni cezadan kurtaran ebedi Tanrı kutsaldır' diye söylemelidir. Ve Gaon*[134] *Rabbi Yahuda ben Barukh, oğlunun sinagogda ilk kez Tora'dan okuyacağı sırada ayağa kalktı ve bu kutsamayı söyledi. Ve bu kutsama zorunlu hale geldi."*[135] Yahuda ben Barukh'un, on üç yaşındaki oğlunun ilk kez Tora'dan okurken midraşik kutsamayı söylemesi daha önce beyan edilmemiş bir yeniliktir ve bu geleneğin ne kadar yaygın olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur. Bu uygulama tek bir kaynakta bulunup, adı geçen rabbinin aile geleneği olabilir. Ayrıca kutsamanın zorunlu hale geldiğinin vurgulanması o dönemdeki bazı babaların kutsamayı söylemediğinin ve anonim yazar tarafından şart koşulduğunun bir göstergesi sayılabilir.[136]

On üçüncü yüzyılda Rabbi Avigdor Tzarfati adı altında 1996'da ilk kez basılmış olan başka bir metin, törenin bir Fransız geleneği olduğuna dair şu bilgileri sunmaktadır: *"Bereşit Rabba'da, oğlu on üç yaşına gelen Isaac'ın kalkıp 'Beni ondan dolayı cezalandırılmaktan kurtaran kâinatın sahibi, ebedi olan Tanrı'ya şükürler olsun' duasını okuduğu geçmektedir. Ve bu hükümdür: On üç yaşını doldurup bir gün almış oğlu Tora'dan okumak için ayağa kalktığında kişi, bu duayı oğlunun önünde söylemekle yükümlüdür. O, başına elini koymak için oğlunun önüne geçmeli ve burada geçen duayı okumalıdır. Ve bu, bir Fransız geleneğidir."*[137]

On üç yaşından bir gün almış olma ibaresi ile babanın elini oğlunun başına koyma eylemi ilk kez burada karşımıza çıkmaktadır.[138] İki elin başa konulması Yahudilerin eskilere dayanan bir geleneğidir. Nitekim Yakup'un ellerini torunları olan Manaşşe ve Efrayim'in

[133] Bu koleksiyonda Fransız rabbilerin yanı sıra Fransa'da yayılmakta olan Alman geleneklerine işaret eden Alman rabbilerin hükümleri de yer almaktadır. Bkz. Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 15.
[134] *Gaon* unvanı genellikle Iraklı Yahudi bilginlere verilmekle birlikte Orta Çağ Avrupası'nın seçkin rabbileri için de kullanılmıştır. Bkz. Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 89.
[135] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 14.
[136] Bkz. Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 90-92.
[137] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 17.
[138] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 17.

başlarına koyması ile Harun'un iki elini tekenin başına koyması Tora'da anlatılmaktadır.[139]

Talmud'da, Yahudi bir çocuğun dini emirleri yerine getirebilmesi için on üç yaşında olmasının değil de onları yapmaya hazır olmasının şart koşulduğuna dair bazı ifadeler bulunmaktadır. Fakat verilen örneklerde de görüldüğü gibi on ikinci ve on üçüncü yüzyılın sonlarında bazı rabbiler çocukların, yetişkinlerin dini uygulamalarına katılmak için gerekli olgunluğa erişemeseler bile on üç yaşını doldurmanın yeterli olduğunu varsaymaya başlamışlardır.[140]

On üçüncü ve on dördüncü yüzyıllarda Almanya'da yaşayan Rabbi Shimshon[141] ben Tzadok'un yazdığı Tashbetz Katan'da babanın yapmış olduğu kutsama duası şu şekilde geçmektedir: *"Rabbi Shimon ben Rabbi Tzadok Bereşit Rabba'dan aktarmıştır. Bir adam oğlu on üç yaşına gelene kadar onunla ilgilenmeli ve o zamandan sonra 'Beni ondan dolayı cezalandırılmaktan kurtaran kâinatın sahibi, ebedi olan Tanrı kutsaldır' demelidir."*[142]

Kutsamayla ilgili başka bir söylem Maharil olarak da bilinen, Mainzli Moshe Moellin'in oğlu Rabbi Jacob'ın (ö. 1427) *Hilkhot Keriat HaTorah*'ında geçmektedir: *"Maharil Levilidir. Oğluna bar mitzva yapıldığı ve oğlu Tora'dan okuduğu esnada o, 'Beni ondan dolayı cezalandırılmaktan kurtaran kâinatın sahibi, ebedi olan Tanrı'ya şükürler olsun.' diyerek dua etti. Bu dua Mordecai HaGadol'de*[143] *Tanrı'nın ve bahsedilen krallığının adıyla yapılmaktadır."*[144] Burada dikkatimizi çeken ilk şey bar mitzva kavramının kutsamayla ilişkilendirilmesidir. Ayrıca Maharil'in bahsettiği aslında kendi oğludur ve bar mitzva olarak çağrıldığı bilinen ilk çocuktur. Günümüzdeki anlamını tam olarak karşılamasa da artık çocuğun eylemlerinden kendisinin sorumlu olduğu kastedilmektedir.[145]

---

[139] Bereşit, 48/14; Vayikra,16/21.
[140] Bkz. Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 94-95.
[141] R. Shimshon, Rothenburglu Baruch'un oğlu Rabbi Meir'in öğrencisidir. Rabbi Meir (MaHaRaM) ise içlerinde Parisli Rabbi Yehiel'in de olduğu öğretmenlerle birlikte çalışmıştır. Bkz. Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 232.; ayrıca bkz. Nissan Mindel, "Maharam of Rothenburg" (Erişim 01 Ekim 2020).
[142] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 22.
[143] 13. yüzyıl Almanya'sında yaşamış olan Rabbi Mordecai ben Hilel, Rothenburglu Rabbi Meir'in öğrencisidir. Ayrıntı için bkz. Nissan Mindel, "Rabbi Mordechai Ben Hilel Ashkenazi - (circa 5010-5058; 1250-1298)" (Erişim 10 Ekim 2020).
[144] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 22.
[145] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 23.

Bir diğer metin de Maharil'le bir bağlantısının olduğu bilinen Avusturyalı Rabbi Isaac Tyrnau'dan gelmektedir. Metinde yer alan ifadelerde şöyle geçmektedir: *"Bar mitzva yapılmış bir delikanlıyı Tora'ya çağırırlarsa, o, Tora'dan okuduktan sonra babası, 'Beni ondan dolayı cezalandırılmaktan kurtaran kâinatın sahibi, ebedi olan Tanrı kutsaldır' der. (Bereshit Rabbah, Maharil)."*[146]

Beşinci yüzyılda Antik Filistin'de kaleme alınan ve kutsamanın ilk geçtiği yer olarak bilinen Bereşit Rabba'dan on birinci ve on ikinci yüzyıllarda Avrupa'da yazılan metinlere kadar geçen süre arasında bir boşluk olduğu görülmektedir. O yıllarda kutsamanın söylenmesi bar mitzva töreninin var olduğunun kanıtı değildir ancak törenin kaynağına dair ipuçları sunmaktadır. Bu sebeple günümüzdeki bar mitzva törenlerinin bir parçası olan kutsamanın yer aldığı metinler önem arz etmektedir. Bu bağlamda aktarılan metinlerin tamamında bar mitzvanın günümüzde uygulanagelen haliyle bir sinagog töreni olmadığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kutsamaların çoğunun sinagogda veya evde geçtiğine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Kesin olarak bilinen şey baba tarafından söylenen bir kutsamanın var olduğu ve bar mitzva kavramının ilk kez on dördüncü yüzyılda kullanıldığıdır.

Aşkenaz Yahudilerin ancak Orta Çağ'dan itibaren bar mitzva törenlerinde belli bir norm oluşturduğu görülmektedir. Buna karşın İslam topraklarında yaşayan Mizrahiler ve İspanya'dan gelen Sefaradiler arasında törenin kutlanmaya başlandığı tarih net değildir. Sadece, Akdeniz havzasındaki günlük yaşama dair bilgiler sunan Geniza belgelerinde on ikinci yüzyıl Mısır'ındaki Karay Yahudilerinin sinagogda ilk kez Tora ve haftara okuyacak bir çocuğu onurlandırmak adına tören düzenledikleri geçmektedir. Lakin çocuğun yaşı belirtilmemekle birlikte, kutlama da bar mitzvayla ilişkilendirilmemiştir. Bunun dışında Rabbi Yosef Karo'nun, Yahudilerin günlük yaşamlarındaki görevlerini ayrıntılı bir şekilde ele aldığı kitabı Şulhan Aruh'ta da bar mitzva törenine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bütün bu bahsedilenler ışığında söylenebilir ki on üç yaşını işaretleyen bir tören, ilk olarak Aşkenazlar -özellikle de hahamlar- arasında kutlanmaya başlanıp sonradan geniş kitlelere yayılmıştır.[147]

[146] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 24.
[147] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 139-141.

B. TARİHSEL SÜREÇTEKİ GELİŞİMLERİYLE BİRLİKTE BAR MİTZVA TÖRENİNİN UNSURLARI

Bir önceki başlıkta bar mitzvanın kökeninin ne olduğuna dair bazı metinlerde geçen kutsamalar aktarılmıştır. Kutsamanın dile getirildiği dönemlerde kesin ifadelerle bir bar mitzva töreninin olduğu iddia edilemeyip sadece emarelerini taşıdığı söylenebilmektedir. Bu başlıkta ise töreni oluşturan unsurların neler olduğu ve Yahudi cemaatleri arasındaki farklı uygulamaları anlatılmaya çalışılacaktır. Bazı araştırmacıların ortak kanaati bahsi geçen unsurları barındıran, günümüz bar mitzva törenleriyle uyumlu bir kutlamanın on altıncı yüzyılın sonlarında İtalya'da görülmeye başladığı ve bu kutlamaların dört yüz yıl önce bir Yahudi geleneği haline geldiği şeklindedir.[148]

1. Tora'ya çağrılma

Her İsrailoğlu Tanrı tarafından Sina Dağı'nda verildiğine inanılan Tora'yı (תוֹרָה) öğrenmekle yükümlüdür ve bu mükellefiyet öldüğü güne kadar devam etmektedir. Hatta maddi durumu iyi olmayan bir Yahudi sabah ya da akşam vakitlerinde Tora öğrenmeye belli bir zaman ayırabilmek için gerekirse tsedeka (yardım, bağış) istemelidir. Tora öğreniminin bu denli önemli olması diğer mitzvaların yerine getirilmesiyle de yakından ilgilidir. Çünkü bir Yahudi için dini sorumlulukların farkındalığı Tora bilgisiyle mümkündür. Tanrı'nın Tora'yı öğrenen kişilerin dileklerini geri çevirmediğine, fırsatı olduğu halde Tora öğrenmeyenlerin başlarına ise türlü sıkıntılar getirdiğine inanılmaktadır.[149]

Küçük yaşlarda öğrenilmeye başlanan Tora'yı toplum önünde okumanın ehemmiyeti büyüktür. Sinagogda Tora okumaya çağrılmak için *aliya*[150] (עלייה לתורה) ifadesi kullanılır ve bununla kastedilen Tora okumanın kutsallığına yükselmektir. Ayrıca sinagoglarda salonun ortasında Tora'nın okunduğu platform olan bima (teva) diğer yerlere nazaran

[148] Baruch Davidson, "What Is the Origin of the Bar Mitzvah Celebration?" (Erişim 04 Ekim 2020).; Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 141.
[149] Rabi Nisim Behar, *Dini Uygulama Rehberi: El Gid Para El Pratikante: Normal Günler Şabat ve Bayram Duaları ve Dini Gereklilikler*, ed. Moşe Farsi, çev. Mordehay Yanar (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2009), 372-373.
[150] Sözlükte yukarı çıkmak ve yükselmek manalarına gelen aliyahın Yahudilikte taşıdığı bir başka anlam, diğer beldelerden daha değerli olan İsrail topraklarına göç etmektir (עלייה לארץ ישראל). Kutsal topraklar olması hasebiyle buraya göç eden kişiler manevi olarak yükselmiş sayılmaktadırlar. Bkz. BT, Kiddushin 69a; Yossi Lew, "What Does 'Aliyah' Mean?" (Erişim 31 Ekim 2020).

daha yüksekte bulunmaktadır. Bu hem okuyucunun daha rahat duyulmasını sağlamakta hem de Tora'nın üstün statüsüne ve değerine işaret etmektedir.[151] Böylece Tora okumaya çağrılan kişi maddi ve manevi yükselmiş sayılmaktadır.

Sefer Tora okumaya davet edilen yedi kişiden ilki Kohen, ikincisi Levi sınıfına ait olup diğer beş kişi İsrailoğullarından olmalıdır. Eğer orada Levi yoksa ikinci olarak çağrılan da Kohen olmalıdır ama Kohen yoksa ilk olarak Levi veya bir İsrailoğlu çağrılır. Sefer Tora okumaya çağrılmak için belli kişilerin belli bir zaman diliminde olması gerekmektedir. Düğünlerinden bir hafta önce ve bir hafta sonra damatlar, bar mitzva olacak genç erkekler, eşi yeni doğum yapmış erkekler ve matem döneminde olan ya da matemi yeni bitmiş olan erkekler bu gruba girmektedir.[152]

Bir çocuğun ise ne zaman Tora'ya çağrılması gerektiği tartışma konusu olmuştur. Mişna, bir çocuğun Tora'dan okuyabileceğini söylemekle birlikte bunu kaç yaşında yapabileceğini belirtmemiştir. Kudüs Talmudu ise konuyla ilgili çocuğun farkındalığının oluşup oluşmadığı sorusunu gündeme getirmiştir.[153] Yemen, İran ve Afganistan'daki Yahudiler de bir çocuğun Tora ve haftarayı[154] okuyabilmesi için fiziksel olgunluğunu değil, bilme ve kavramadaki bireysel kapasitesinin yeterli olup olmadığını dikkate almışlardır.[155] Hatta Yemenli Yahudiler daha dört yaş gibi çocukluğun erken dönemlerinde oğullarına katı bir din eğitimi vermeye başlamışlardır.[156]

Viyanalı Rabbi Isaac ben Moses (yaklaşık 1180-1250) Almanya'da genç erkeklerin Tora'ya çağrılabileceğini gözlemlemiştir.[157] Aynı şekilde Fransa'da on ikinci yüzyıla ait bir dua kitabında bir çocuğun Tora'dan okumasına izin verildiği kaydedilmiştir. Rabbi Joshua Falk (1555-1614) ise on üç yaşın altındaki bir çocuğun maftir[158] olarak çağrılabileceğinden söz etmekle birlikte Şabat sabahı çağrılan ilk yedi erkek arasında

[151] Lew, "What Does 'Aliyah' Mean?".
[152] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler,* 251.
[153] Hilton, *Bar Mitzvah, A History,* s. 8.
[154] Haftara veya haftora şeklinde kaynaklarda geçmekte olup geleneksel olarak Şabat ve tatil günlerinde okunan Tora'nın ardından Tanah'ın Neviim kısmından okunan bölümdür. Her haftaya bölüştürülen Tora okumaları Neviim kitabından bir parçayla eşleştirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rabbi Peretz Rodman, "What Is the Haftarah, and Why Do We Read It?", *My Jewish Learning* (blog) (Erişim 05 Kasım 2020).
[155] Sabar, "Bar Mitzvah and Bat Mitzvah", 1/341.
[156] Marcus, *The Jewish Life Cycle,* 103.
[157] Marcus, *The Jewish Life Cycle,* 97.
[158] Maftir, Tora'nın son bölümünü okumaya davet edilen kişi anlamında kullanılmaktadır.

olmasına karşı çıkmıştır.[159] Bunun dışında Fransa'nın kuzeyindeki rabbiler arasında çocukların Tora'yı yılda bir kez okumasını, günümüzde de devam eden Simhat Tora bayramıyla sınırlandıranlar olmuştur. Bu konuda Alman İmparatorluğu'nda on üçüncü yüzyılın ikinci yarısında en önemli rabbinik otoriteye sahip Rothenburglu Rabbi Meir ben Baruch'un (ö. 1293) da özel bir etkisi vardır. Rabbi Meir reşit olmayanları içeren bir geleneğe karşı çıkarak bir çocuğun minyanı[160] tamamlayacak onuncu erkek olarak sayılmaması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: "Açıkça söylemek gerekirse, size on kişiyi oluşturmak için küçük bir çocuk eklediklerinde, sinagogdan çıkmanız gerektiğini ve bundan bir zarar gelmeyeceğini söylüyorum!"[161]

Doğu Avrupa Yahudileri on üç yaşını doldurduktan sonraki ilk Pazartesi veya Perşembe günleri çocuğu Tora okumaya çağırırken, Batı Avrupa Yahudileri Tora okumaya davet etmede haftara kısmını okuması için doğum gününü takip eden ilk Şabat'ı tercih etmişlerdir. Litvanya ve İsrail'deki Aşkenaz geleneğine bağlı Yahudiler Şabat'ta daha on üç yaşını doldurmadan önce çocuğu haftara okumaya çağırmakta ve on üç yaşını doldurduktan sonra da genç bireyler aliyalarını almaktadırlar. 17. ve 18. yüzyıllarda Almanya'da bazı Yahudilerin, güzel sesli çocukların Tora bölümünün tamamını okumalarına izin verdikleri kaydedilmiştir. Bugün de bazı cemaatler bu geleneği sürdürmekte ve bar mitzva, haftalık bölümün tamamını okumaktadır.[162]

On yedinci yüzyılın başlarında İtalya'da düzenlenen bar mitzva törenine dair birtakım bilgiler, sonradan Hıristiyanlığa geçmiş bir bilgin olan Giulio Morosini'nin kitabında mevcuttur ve daha geç dönemlerde kaleme alınan bazı eserler de söz konusu malumatı doğrulamaktadır. Buna göre, on üç yaşını doldurduktan sonraki Şabat'ta çocuk Tora'dan okumak üzere hazan[163] tarafından bimaya çağrılır ve kutsamaları okuduktan sonra Tanrı'ya, hazan ve gabaya[164] teşekkürlerini iletir. Bimadan indikten sonra babasının ve

[159] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 8.
[160] Tefila, Tora okuma ve Kadiş gibi dini törenlerin gerçekleşmesi için on üç yaşını doldurmuş en az on Yahudi erkeğin bulunması gerekliliğidir. Bkz. Yusuf Besalel, "Minyan", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Ekim 2001), 2/410.
[161] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 97.
[162] Kaplan, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", 3/164.
[163] Sinagogda din adamı olarak görev yapan hazanlardan dini prosedürü uygun bir şekilde yerine getirmeleri beklenmektedir. Bkz. Yusuf Besalel, "Hazan", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Mayıs 2001), 1/205.
[164] Gabay, Tora okuyacak kişiyi davet etme ve yoksullar için para toplanmasını organize etme gibi görevleri olup sinagog etkinliklerinden sorumlu kişilere verilen unvandır. Bkz. Yusuf Besalel, "Gabay", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Mayıs 2001), 1/181.

öğretmeninin ellerini öper ve orada bulunanlarla birlikte günün önemine binaen düzenlenen ziyafete katılırlar.[165]

İslam ülkelerinde yaşayan Yahudi cemaatler Tora'nın ilk kez okunacağı bar mitzva törenine özel, farklı uygulamalara gitmişlerdir. Örneğin Bağdat cemaatinde törenin gerçekleşeceği Şabat sabahı çocuğun annesi, babası ve yakın akrabaları şık giysilerle sinagoga gelip, çocuğun ve babanın ceplerine nazardan korunmaları için tuz kristalleri ve bazı özel otlar yerleştirmişlerdir. Libya Yahudileri için kutlamanın ana günü olarak varsayılan Şabat'ta kıyafetlerini giyen çocuğa arınmayı temsilen bir el yıkama töreni düzenlenir. Çocuğun o güne kadar yaptığı yaramazlıklardan dolayı ebeveynlerinden özür dilemesinin ardından baba alınan yeni taliti oğluna sarar ve orada bulunanlarla birlikte sinagoga gidilir. İranlı Yahudiler ise çocuğun aliyahı sırasında İsrail'e kurtarıcı gönderilmesi çağrısında bulunan bir ilahi söylerler. Bu farklı geleneklere ilaveten 20. yüzyıldan itibaren Avrupa'daki Yahudilerin de etkisiyle Şabat'taki bar mitzva kutlamaları Mizrahi topluluklarda daha büyük bir şölene dönüşmüştür. Hatta Fransa'daki Yahudilerin etkisiyle Cezayir'deki cemaat, tören günü için Tora'nın okunduğu Şabat'ı tercih etmeyip Pazar gününü belirlemişlerdir.[166]

Bir kişinin aliya almasında takip edilen ilk adım kendisinin ve babasının İbranice isimlerinin sinagog görevlisi tarafından hahama söylenmesidir. İsmini işiten Yahudi birey bimaya doğru ilerleyerek Tora parşömeninin önüne gelecek şekilde hahamın yanında durmalıdır. Haham, aliya alacak olan bar mitzvaya Tora'dan okuyacağı kısmın başlangıcını ve sonunu gösterir. Bunu müteakiben bar mitzva, üzerine giydiği talidin bir köşesini kendisinin okuması için belirlenen kısmın hem başına hem de sonuna değdirerek dudağına dokundurur. Çocuk, Tora okumaya başlamadan önce Yahudi halkını seçip onlara Tora'yı verdiği için Tanrı'ya minnet ifade eden kutsamaları söyler. Çocuk "Kutsal olan Tanrı'ya övgüler olsun" (בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ) anlamına gelen kutsamayı söyledikten sonra cemaat de "Sonsuza dek kutsal olan Tanrı övgüye layıktır" (בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד) kutsamasıyla cevap verir. Bar mitzva cemaatin söylediği bu kutsamayı tekrar ettikten sonra "Bütün ulusların arasından bizi seçen ve bize Tora'sını veren evrenin hükümdarı Tanrımız Sen kutsalsın. Tora'yı veren Rabbimiz Sen kutsalsın" (בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ

[165] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 163.
[166] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 164-165.

הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים, וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה anlamına gelen diğer kutsamayı söyler. Cemaat de bunun üzerine "Âmin" der. Bar mitzva Tora'nın kendisi için belirlenmiş kısımlarını okuduktan sonra "Bize hakikatin Tora'sını veren ve içimize sonsuz yaşamı yerleştiren evrenin hükümdarı Rabbimiz Sen kutsalsın. Tora'yı veren Rabbimiz Sen övgüye değersin" (בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת, וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה) anlamına gelen son kutsamasını okur. Bar mitzvanın ailesi aliya esnasında cemaatin üzerine şeker atar, ikinci kutsama sona erdiğinde ise cemaat Mazal Tov'u[167] (מַזָּל טוֹב) söylerken çocuğun üzerine şekerler atılır. Böylece çocuk resmen bar mitzva olur. Bar mitzvaya bimaya kadar eşlik eden ve aliya esnasında yanından ayrılmayan baba bu kutlu ana ulaştığı için önceki başlıklar altında da zikredilen şu kutsamayı okumaktadır: "Beni onun sorumluluklarından azat eden kutsaldır" (בָּרוּךְ שֶׁפְּטָרַנִי מֵעֹנֶשׁ הַלָּזֶה).[168]

Haham da aliyadan sonra çocuğa hitaben hayır duası niteliğindeki şu sözleri dile getirmektedir: "*Atalarımız İbrahim'i, İshak'ı ve Yakup'u kutsayan Tanrı bugün O'nun ve Tora'nın huzuruna çağrılan bu genci de kutsasın ve o da Tanrı'nın kendisi için yaptığı tüm iyilikler için şükretsin. Bunun mükâfatı olarak Yüce Olan onu korusun ve ona hayat versin. Tanrı, O'nun katında yetkin olmaya, yasasını öğrenmeye, O'nun yolunda yürümeye, O'nun emirlerine ve kanunlarına uymaya kulağını meylettirsin. O bütün yollarında başarılı ve müreffeh olsun, Tanrı'nın, insanların gözünde lütuf ve merhamet bulsun. Anne babası onu kanun öğrenme, evlilik ve iyi işler için yetiştirmeyi hak etsin. Hep birlikte âmin diyelim.*"[169]

2. Tefilin takma

Tora okumaya davet edilmek ve tefilin takmak bar mitzva töreninin özünü oluşturan iki temel unsurdur. Yahudi dini hayatının önemli bir parçası olan tefilin takmanın, yerine getirilmesi gereken bir mitzva olduğu Tora'da ve aynı zamanda Şema duası olarak bilinen kısmın içinde şu şekilde ifade edilmiştir: *"Bir belirti olarak onları ellerinize bağlayın, alın sargısı olarak takın."*[170] Tefilin mitzvasının Yahudiler için en önemli dua niteliğinde

[167] Mazal Tov, tebrik etme niyetiyle kullanılan bir kutlama ifadesidir.
[168] "The Aliyah, Step by Step" (Erişim 06 Kasım 2020).
[169] Tzvee Zahavy, "Jewish Piety", *The Blackwell Reader in Judaism*, ed. Jacob Neusner - Alan J. Avery-Peck (the United Kingdom: Blackwell Publishing, 2005), 146.
[170] Yasa'nın Tekrarı, 6/8.

olan Şema'da bulunması ve bunun dışında Tora'da üç farklı yerde daha geçmesi onun Yahudiler nezdindeki mühim değerini ortaya koymaktadır.[171]

Siyah renkte olup deri şeritlerle (retsua) tutturulan ve deriden yapılmış iki kare kutucuktan (batim) oluşan tefilinin (תְּפִלִּין veya תְּפִילִּין) içinde farklı Tora bölümlerinin[172] bulunduğu dört ayrı parşömen vardır. El yazması olan bu nüshalarda Tanrı'nın birliği ve Tanrı sevgisi, ilahi ödüllendirme ve cezalandırma, Mısır esaretinden kurtuluş ve ilk doğanların Tanrı'ya tahsisi anlatılmaktadır. Bu dört kısım, içinde dört bölme bulunan iki göz arasına gelecek şekilde alına bağlanan *baş tefilinine* (tefilin şel roş) ayrı ayrı yerleştirilir. Sol pazu üzerine bağlanan ve tek bölmesi olan *el tefilinine* (tefilin şel yad) ise dört parşömen birlikte sarılarak tek rulo halinde konulur.[173]

Tora okumaya çağrılmakta olduğu gibi tefilinin de kaç yaşından itibaren takılmaya başlanması sorusu Yahudi ilim adamlarının gündemini meşgul etmiş ve bu konuda ikiye ayrılmalarına sebep olmuştur. Bir kısım rabbi, tefilini bilinçli bir şekilde nasıl kullanacağını bilen çocukların takabileceğini savunurken, bir kısım rabbi de yaşı baz alarak on üç yaşından küçük çocukların tefilini takamayacağını iddia etmiştir. On ikinci yüzyılda yaşayan Sefer ha-Ittur'un yazarı olan Marsilyalı Rabbi Isaac b. Abba Mari bir çocuğun on üç yaşından önce tefilin kullanmasına itiraz etmiştir. Buna karşın Raşi'nin torunu Rabbeinu Tam, sonradan onu takip eden Rabbi Modecai b. Hillel gibi Alman rabbiler ve on altıncı yüzyılda Rabbi Yosef Karo gibi Yahudi bilginler tefilini takmasını bilen bir çocuğun kullanmasına izin vermişlerdir. Ancak yine on altıncı yüzyılda yaşayan Rabbi Moses Isserles, Rabbi Isaac'ın görüşünü desteklemiş ve şu ifadeyle bunu belirtmiştir: "Uygulama (minhag) Ittur'un yazarıyla uyumludur: Küçükler bar mitzva, yani on üç yaş ve bir gün oluncaya dek tefilin kullanmamalıdır."[174]

Günümüzde Kabala'yı yorumlayan bazı Sefarad ve Hassidler tefilinin bar mitzva öncesi takılamayacağını savunurken, Habad ekolüne bağlı Hassidler ise tefilinin bar mitzva

[171] Aryeh Kaplan, *Tefilin*, çev. Ceki Baruh (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2009), 9-10.
[172] Bu bölümler şunlardır: *Şema* (Devarim, 6/4-9), *Vehaya* (Devarim, 11/13-21), *Kadeş* (Şemot, 13/1-10), *Vehaya* (Şemot, 13/11-16).
[173] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 274.
[174] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 95-96.

gününden iki ay öncesinde takılmaya başlanması gerektiğini savunurlar. Çocuk birinci ay dua okumadan tefilini takarken, ikinci ay dua okuyarak takmaktadır.[175]

Tefilinden önce dua şalı olarak tanımlanan talit giyilmelidir. Talit dört köşeli olup, köşelerine özel bir biçimde düğümlenmiş saçaklar bağlıdır. Küçük talitler bazı erkekler tarafından sürekli kıyafet altına giyilirken, büyük talitler sabah ibadetinde veya tüm uygulamalarda ibadet yapanlar tarafından giyilmektedir.[176]

Sabah duasında takılan tefilinde takip edilen sıralama şöyledir: Önce el tefilini takılır ve sol kol pazusuna tam kalbin karşısına gelecek şekilde yerleştirilir. Tefilinin düğümü sıkılmadan önce *"Bizleri emirleriyle kutsayan ve bizlere Tefilin takmayı emreden, Evrenin Kralı, Sen, Tanrımız; Mübareksin"* berahası söylenir. Düğümü, ensede kafatasının bittiği yerde olan retsua (siyah deriden yapılmış olan kayış) yedi defa kola dolanır ve parmakların arasında sıkıştırılıp tutulur. Sonrasında ise saçların çıkmaya başladığı yer ile bir bebeğin beyninin olduğu nokta arasına yerleştirilmesine dikkat edilen baş tefilini takılır (Resim 7). Baş tefilini iki gözün tam orta hizasına denk gelmelidir, eğer daha aşağıda olursa tefilin takma emri yerine getirilmemiş olur. Tefilini çıkarırken de ilk olarak eldeki düğümler açılır ve retsua kola dolanır. Sonra baş tefilini çıkarılır, sarılarak toplanır. Daha sonra kol çözülür, sarılır ve özel torbasına konur. Baş tefilini torbanın sağ tarafına koyulurken, el tefilini de sol tarafına yerleştirilir.[177]

Tefilin takmak Şabat'ta yasak olduğu için bazı cemaatler Tora'nın da okunduğu Pazartesi ve Perşembe günleri bar mitzva törenini gerçekleştirir. Ancak daha şenlikli bir kutlama için Şabat'ı tercih eden Yahudi cemaatleri de vardır. Şabat günü yapılan bar mitzva töreninde ise çocuk sadece Tora okumaya çağrılır.[178]

Müslümanların çoğunlukta olduğu bölgelerde yaşayan Yahudi cemaatlerin farklı uygulamaları olmuştur. Örneğin şenlikli kutlamalarıyla öne çıkan Fas'taki Yahudiler çocuğun ilk kez tefilin takacağı günü *tefilin günü* olarak isimlendirip, kendisine de tefilin sahibi demişlerdir. Çocuk, tefilini ilk kez evinde babası veya talmid haham denilen bir Tora bilgininin yardımıyla takmaktadır. Onlar çocuğun kafasına baş tefilinini yerleştirirken yakınlarından her biri de koluna birer şerit bağlamaktadır. Böylece hem

[175] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 91; Kaplan, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", 3/164.
[176] Firestone, *Yahudiliği Anlamak*, 238.
[177] Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, 81-82.
[178] Sabar, "Bar Mitzvah and Bat Mitzvah", 1/342.

mitzva yerine getirilir hem de çocuk sosyal çevresinin çeşitli katmanlarıyla da özdeşleşmiş olur. Tefilinin takılışından sonra tören havası eşliğinde sinagoga gidilir ve çocuk, ona verilen özel bir statüye binaen deraşa verir. Eve dönüşte ise çocuk bir sandalyeye oturtulur ve başında taşıması için özel olarak tutulan kişi onunla dans eder.[179]

Fas dışındaki Müslüman beldelerde -Libya, Tunus, Suriye, Mısır, İran- yaşayan Yahudiler de genel olarak Tora okunulan Şabat ile tefilin takma günü arasında bir ayrıma gitmişlerdir. Tefilin takıldıktan sonra orada bulunanlar küçük bir kutlama niteliğinde hazırlanan yemeğe davet edilmişlerdir.[180] Bu durumun aksine Kürt Yahudiler ise bahsi geçen etkinlikleri birleştirmek istemişlerdir. Babanın sabahın erken saatlerinde oğluna taliti takmasından sonra hahamın gözetiminde takılacak tefilin için şarkılar eşliğinde hep birlikte sinagoga doğru hareket edilmiştir. Sinagogda "Kadeş li" peraşası[181] (פרשת קדש לי) okunduktan sonra normal dualara devam edilmiş ve çocuk Tora'dan okumak üzere bimaya çıkmıştır.[182]

3. Bar mitzva deraşası ve piyyut

a. Deraşa

Deraşa çocuğun, aile yakınlarına olan sevgisini belirttiği ve törene gelen katılımcılara teşekkür mahiyetinde yaptığı bir konuşmadır. Bazen Talmudik bir söylev olma karakteristiğini taşısa da çoğunlukla genel bir söylev niteliğindedir.[183] İlk bar mitzva deraşasının ne zaman ve nerede verildiği net olmamakla birlikte on altıncı yüzyılda yaşamış Polonyalı Rabbi Shlomo ben Yehiel Luria[184] (ö. 1574) bar mitzva ziyafetinin, çocuğun duruma uygun bir Tora tefsiri yapmak üzere eğitildiği zaman hazırlanılması gereken zorunlu bir dini yemek (seudat mitzva) olduğunu ifade etmiştir. Bu, bar mitzva olarak düşünülmeye başlanılan bileşik ayinle bağlantılı olarak Tora'nın yorumlanmasını

[179] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 156.
[180] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 160.
[181] "Kadeş li" peraşası Tora'da Çıkış kitabının ilk on pasuğuna (ayet) karşılık gelmektedir. Aynı zamanda bu kısım tefilin kutucuğunda da yer alır.
[182] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 158.
[183] Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 91.
[184] Maharshal olarak da bilinen Rabbi Shlomo'nun ölüm tarihine dair farklı bilgiler mevcuttur. Bkz. Nissan Mindel, "Rabbi Shlomo Luria - (1510-1573; 5270-5333)" (Erişim 16 Ekim 2020).

ve Yahudi öğreniminin gösterilmesini içeren bir bar mitzva konuşmasına ilk referanstır.[185]

Doğu Avrupa'dan gelen bazı kısa referanslar, bar mitzva tarafından verilen deraşaya vurgu yapmaktadır. Örneğin, Shmarya Levin on üç yaşına girmeden birkaç ay önce rebbesinin ona Şulhan Aruh'u öğretmeye başladığını ve sinagog törenlerinin onda hiçbir korku yaratmadığını, çünkü daha yedi yaşındayken haftanın peygamberler bölümünü okumak için bimaya çağrıldığını belirtmiştir.[186] On dokuzuncu yüzyılda yaşayan Alman-Yahudi ressam Moritz Oppenheim o dönemdeki bar mitzva deraşasına ayna tutan bir resim (Resim 2) gözler önüne sermiştir. Resim günümüzde bar mitzva deraşası denildiğinde zihinlerde canlanmış olan bimada açık parşömenin önünde duran bir çocuk görselinden bazı farklılıklar barındırmaktadır.[187]

Aşkenaz Yahudi toplulukları menşeili bar mitzva deraşasının Mizrahiler arasında farklı uygulamaları vardı. Küçük yaşlarda dini eğitimin başladığı Yemen ve ancak yakın dönemde görülmeye başlanmasıyla beraber Afganistan, deraşanın verilmediği yerler arasındaydı. Bar mitzva töreninin sinagog merkezli gerçekleştiği diğer topluluklarda ise deraşanın çocuk dışında başka kişiler tarafından verildiği gözlemlenmiştir. Bağdat rabbilerinden olan Yosef Hayim'in[188] Doğu Yahudileri arasında önemli bir yeri olan *Halahot* adlı eseri bu bilgiyi destekler niteliktedir. Buna göre, eğer kabiliyeti varsa deraşayı çocuk vermeli, ama o yetiye sahip değilse babası veya bir talmid haham konuşma yapmalıdır. Irak'taki başka bir uygulama da deraşanın, tefilin takma töreninde tanınmış bir talmid haham tarafından verilmesidir. Fas'ta özellikle şehirdeki Yahudiler için aile ve davetliler önünde deraşa vermek törenin doruk noktası olarak sayılmıştır.[189]

Mizrahilerde deraşa hazırlanması için belli bir ücret karşılığında öğretmen ayarlanmaktadır. Eğer bar mitzva konuşma metnini oluşturabilecek kabiliyette ya da bir talmid hahamın çocuğu ise öğretmen tutulmasına gerek yoktur.[190] Böyle bir durum söz konusu değilse ebeveynler çocuğun tören gününden bir ay veya daha öncesinden

[185] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 98.
[186] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 103.
[187] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 99-100; Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 167.
[188] Ben Ish Hai olarak da bilinen Rabbi Yosef Hayim (1832-1909) Sefarad topluluğu tarafından bir otorite kabul edilen Tora ve Kabala âlimidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Chana Lewis, "The Ben Ish Chai - Chacham Yosef Chaim of Baghdad" (Erişim 07 Aralık 2021).
[189] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 168.
[190] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 167.

öğretmen bulurlar.[191] Bunun yanı sıra bazı topluluklarda maddi durumlarından ötürü ücret verme noktasında sıkıntı çeken aileler için farklı çözümler aranmıştır. 1763 yılında Almanya'nın Fürth kentindeki Yahudi topluluğu yetim çocuklar için bir ücret talep edilmemesini şart koşmuştur. Dönemin getirdiği zorlukların etkisiyle de başlarda otuz veya altmış dakika süren Talmudik deraşalar zamanla yerini Hasidik hareketin de tercih ettiği yaklaşık on dakika süren daha kısa ve daha anlaşılır maamarlara bırakmıştır. On sekizinci yüzyılın sonlarına doğru Aydınlanma hareketinin de etkisiyle maamar yerel dilde bir vaaza ya da d'var Tora'ya dönüşmüştür.[192]

Fas Yahudi cemaati çocuğun ilk kez tefilin taktığı günde, Tora'yı ilk defa okuduğu güne nazaran daha şenlikli kutlamalar yapmış ve çocuk bugüne özel bir tefilin deraşası vermiştir. Fas'ta verilen bu deraşalar sabit formda yazılıp, benzer içeriklere sahiptir: Bilgelerin sözlerinden alıntı yaparak tefilin ve talit buyruklarından bahsettikten sonra çocuk Tanrı'ya teşekkür edip, ona doğru yolu göstermesini istediği lirik bir açılış yapar. Bunu takiben deraşaya başlamak için ebeveynlerine ve konuklara hitap ederek onlardan izin ister. Girişte değindiği noktalara binaen Tora'dan pasuklar (âyetler), bilgelerin sözleri ve agadanın eşlik ettiği talmudik bir konuşma ile başladığı deraşaya, yeniden kuruluşu ve siyona dönüşü ifade eden bir tefilayla (dua) son verir. Çocuk yetimse öğretmenin deraşaya eklediği babaya hitap edilen bir kısım bulunur. Fas'taki deraşalar Ârâmîce, İbranice ve Arapça'nın harmanlandığı bir dille yazılmıştır.[193]

b. Piyyut

Yunanca kökenli piyyut (çoğulu piyyutim / פִּיּוּטִים) kavramı Talmudik dönemde ortaya çıkan ve yedinci yüzyıla kadar gelişimini tamamlayarak ayinlerde söylenen ilahilere denilmektedir. Piyyut söyleyen kimseye de, aynı kelimeden türetilen payyetan ismi verilmektedir. Filistin'de yaşamış Jose ben Jose (ha-Yatom)[194] bilinen en eski payyetandır. Bilinen bir sonraki payyetan Eleazar ben Kalir'in öğretmeni olduğu söylenen Yannai ve onun da en ünlü halefi onuncu yüzyılda yaşayan Saadia Gaon'dur.

[191] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 169.
[192] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 49.
[193] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 169.
[194] Babasının adını taşıyan Jose, babasını kendi doğumundan ya da sünnetinden önce kaybettiği için yetim olarak adlandırılmıştır. Bkz. Richard Gottheil - H. Brody, "Jose ben Jose", *Jewish Encyclopedia* (Erişim 23 Aralık 2021), 7/242.

Piyyutlar bu tarihten sonra Almanya, Fransa, İspanya ve İtalya'daki Yahudi topluluklarında önemli bir yer edinmiştir.[195]

Müslüman coğrafyada epey yaygın olan piyyutlar sadece bar mitzvaya özgü olmayıp, halka açık veya özel etkinliklerde, bayramlarda, diğer yaşam döngüsü törenlerinde söylenmektedir. Piyyutların yapısı bar mitzva için de çok ideal olduğundan deraşanın verilmediği yerlerde dahi yöresel ezgiler eşliğinde törenin farklı aşamalarında söylenmektedir. Örneğin çocuk Sefer Tora'yı çıkarırken, Tora okumaya çıkarken, saç kesimi ve seuda esnasında ya da evden sinagoga doğru giderken orada bulunanlar piyyutlar söylemişlerdir. Hatta Fas veya Bağdat'ta bazı ebeveynler daha da ileri giderek oğullarının ve misafirlerinin onuruna özel bir payyitan veya ilahiler söyleyen bir grup tutmuşlardır.[196]

4. Bar mitzva yemeği (seuda)

Genel olarak öğün manasına gelen seudanın (סְעוּדָה) Yahudilikte özel bir yeri ve önemi vardır. Öyle ki haftanın Şabat günü Yahudi olan her bireyin bu öğünü üç defa yemesi gerekmektedir. Bunların ilki Şabat akşamı diğer ikisi de Şabat günü gündüz yenmelidir.[197] Bununla birlikte seuda, Yahudilerin dini bayram ve bar mitzva, evlilik, sünnet gibi kutlamalar düzenledikleri günlerde uygulanması zorunlu bir mitzvaya (seudat mitzva) dönüşmüştür.[198]

Bar mitzva yemeğinin kaynağına inildiğinde on altıncı yüzyılda yaşayan Rabbi Shlomo b. Yehiel Luria'nın, Alman Yahudilerin çocuk on üç yaşına geldiğinde bar mitzva ziyafeti verdiklerini ve bundan daha büyük zorunlu bir dini şölenin olmayışını dile getirdiği bilgisine ulaşılmaktadır. Bazıları on ikinci yüzyıl Almanya'sında ve on üçüncü yüzyıl İspanya'sında düzenlenen birkaç ziyafete işaret etse de, bu malumatı açıkça destekler nitelikte bir kanıt yoktur.[199] Ayrıca bu metinlerde seuda kavramı yerine parti manasında kullanılan mişte (מִשְׁתֶּה) kelimesi geçmektedir. Bu da bar mitzva yerine nişan veya düğün gibi başka bir kutlamanın söz konusu olabileceği ihtimalini göstermektedir. Çünkü o

[195] Bkz. Gotthard Deutsch, "Piyyuṭ (plural, Piyyuṭim)", *Jewish Encyclopedia* (Erişim 23 Aralık 2021), 10/65.
[196] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 170.
[197] Behar, *Dini Uygulama Rehberi*, 120.; Shabbath 118b.
[198] "Seudah" (Erişim 13 Aralık 2021).
[199] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 98.

yüzyıllar, Fransa, İngiltere ve Almanya'da gelinin on bir ve damadın on üç yaşında olduğu çocuk evlilikleri pek de nadir değildir.[200]

On dokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda Müslüman coğrafyasında yaşayan Yahudilerin bar mitzva yemeğine gösterdikleri ilgi giderek artmış ve sade kutlamaların yerini daha abartılı törenler almıştır. Yahudi cemaatleri çocuğun ilk defa Tora okumasından veya tefilin takmasından sonra seuda düzenlemişlerdir. Libya, Tunus, Suriye, İran ve Mısır'daki Yahudiler tefilin takıldığı gün sembolik bir seuda düzenlerlerken,[201] Bağdat'ta aliyadan önceki son nesil tefilin takılacağı günün akşamında müzik grubu dahi davet ettikleri şenlikli bir seuda aranje etmişlerdir.[202]

[200] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 33.
[201] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 160.
[202] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 165.

İKİNCİ BÖLÜM

BAT MİTZVA

Bar mitzva töreninin uygulanmaya başlanılmasından yüzyıllar sonra ortaya çıkan *bat mitzva*nın ne olduğu, nasıl kutlandığı bu çalışmada incelenen ikinci temel konudur. Konuyla doğrudan bağlantılı olmasından dolayı Yahudilikte kızların ve kadının konumu hakkında da bilgi verilmelidir.

I. 'BAT MİTZVA'NIN YAHUDİ LİTERATÜRÜNDEKİ YERİ

A. BAT MİTZVA KAVRAMI

İbranice bir kelime olan "bat" (בַּת) Türkçede "kız" anlamına gelmektedir. Daha önceden de bahsedildiği üzere *mitzva* (מִצְוָה) kelimesinin Türkçedeki karşılığı emirdir. Dolayısıyla *bat mitzva* (בַּת מִצְוָה) kavramı da emrin kızı şeklinde tercüme edilmektedir. Bar mitzvada olduğu gibi burada da asıl kastedilen genç kızın emirlere tâbi olması ve onun boyunduruğu altına girmesidir.

Bat ve mitzva kelimelerine Tanah'ta çok sık rastlanılsa da ikisinin bir arada kullanımları bulunmamaktadır. Talmud'da ise bar mitzva kavramıyla beş yerde (BT *BK* 15a, *BM* 96a, *San*. 84b, *Men.* 93b) karşılaşılırken bat mitzva bir kere (BT *BK* 15a) geçmektedir.[203]

Günümüzde bat mitzva tabiri, Yahudi inancına göre on iki yaşını doldurmuş ve bir gün almış genç kızlar için sarf edilmektedir. Aynı zamanda kavram on üç yaşına girmiş olan bu kızların çocukluktan ergenliğe geçişinin bir kutlaması olan tören için de kullanılmaktadır. Böylece bat mitzva denildiğinde hem on ikisini doldurmuş kızlar hem de onlar için düzenlenen tören kastedilmektedir.

B. ON İKİNCİ YAŞIN ÖNEMİ

On ikinci yaşla ilgili Tanah'ta bir bilgi bulunmamakla birlikte, sözlü literatürde bu yaşa işaret eden anlatımlar mevcuttur. Talmud, artık çocuk olmayan ve yasal olarak yetişkin gibi hareket etmesi gereken bir kişiye atıfta bulunarak, erkek ve kadın olgunluk yaşı kavramını ileri sürmektedir. Bu ölçüde on ikinci ve on üçüncü doğum günlerinden sonra, kızlar ve erkekler Yom Kipur'da oruç tutmalıdır. Bir kadın için bu, evlilik düzenlemesi

[203] Norma Baumel Joseph, "Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations", *Modern Judaism* 22/3 (Ekim 2002), 238.

gibi meselelerde artık babasına, annesine veya erkek kardeşine bağımlı olmayıp kendi adına karar verebileceğini göstermektedir.[204]

Mişna'da bir kızın on iki yaşını doldurup bir gün aldıktan sonra getirdiği yeminlerin geçerli olmasından bahsedilmektedir. Orta Çağ'ın önemli Yahudi âlimlerinden biri olan Maimonides ise, bir kızın yetişkinlik belirtilerinin ancak on üç yaşından gün aldıktan sonra ortaya çıkanlar olduğunu ileri sürmüştür.[205] Yeterli derecede örnek bulunmamakla birlikte on ikinci yaşa dair bu sunulanlar kızlar için geçiş yaşı olarak kabul edilmiş ve bat mitzva töreni için de uygun görülmüştür.

II. BAT MİTZVA VE YAHUDİLİKTE KADIN

Bat mitzva törenlerinin bar mitzvadan epey bir zaman sonra toplum tarafından kabul görüp düzenlenmeye başladığı gözlemlenmektedir. Buna en büyük sebep bar mitzvanın barındırdığı unsurlardır. Topluluk önünde Tora okumak, minyana katılmak, tefilin takmak gibi eylemler yalnızca erkeklerin yapabileceği dini uygulamalardır. Kadınların bunlardan muaf tutulması Yahudiler nezdinde bar mitzva denginde bir törenin kızlar için de olmasını anlamsız kılmıştır. Ancak modern dönemle birlikte Yahudilerin de kendi içlerinde çağa ayak uydurma çabaları neticesinde cinsiyet ayrımını minimum seviyeye indirme çalışmaları görülmektedir. Bunlardan en önemlisi de kadınların sinagoglarda daha aktif bir rol kazanmasıdır. Bu amaçla bat mitzva törenlerine gösterilen rağbet artmış ve dinde bir konumlandırma yapılamasa da bu kutlamalar Yahudi kültürünün önemsenen bir parçası haline gelmiştir. Bat mitzva törenleriyle Yahudilikte kadın konusunun birbirlerini çok yakından ilgilendirmesi hasebiyle bu başlık altında kadının dinde ve sosyal hayattaki yeri üzerinde durulacaktır.

A. KADININ YAHUDİ GELENEĞİNDEKİ YERİ

Birçok dini inanışta olduğu gibi Yahudilikte de en tartışmalı konulardan birisi kadının dindeki ve bununla bağlantılı olarak sosyal hayattaki konumudur. Buna ilaveten hem kutsal metin kaynaklı ortaya çıkan yorumlar hem de gündelik hayatta kadınların birçok pratikten muaf tutulması gibi etkenler konunun diğer dinlere nazaran Yahudilikte daha fazla gündeme gelmesine sebep olmuştur. Yahudilerin kendileri de bu konu üzerinde

[204] Joseph, "Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations", 237.
[205] Joseph, "Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations", 238.

durmakta ancak hâlâ çalışmaların ve söylenenlerin yeterli düzeyde olmadığını iddia etmektedirler. Konuyla ilgili çalışmalar yapan Yahudi araştırmacı Lisa Aiken, kadın konusunu ele alan yazarların çoğunun erkek olduğunu ve kadınların duygularından söz etmeden mevzuya kendi bakış açılarıyla yaklaştıklarını belirtmiştir. Kadınlar tarafından yazılan kitapların ise Tora'nın ilahi mesajını kavrayamadan duygusal bir reaksiyonla kaleme alındığını ifade etmiştir.[206]

Yahudilikte kadın denildiğinde iki alanla karşılaşılmakta, bunlardan ilki teorik çerçeveyi çizen 'kadın algısı', ikincisi ise pratik boyutla ilintili olan 'kadının konumu'dur.[207] Yahudi geleneğinde, ilk olarak Tora'nın Tekvin (Bereşit) kitabı olumsuz kadın algısını oluşturan etmenlerden biridir. Burada geçen "*Tanrı 'Adamın yalnız olması iyi değil. Ona, kendisine uygun bir yardımcı yapayım' dedi"*[208] ile *"Tanrı adamın derin bir bilinçsizlik durumuna düşmesini sağladı ve (adam) uyudu. (Tanrı, adamın) Kaburga kemiklerinden birini aldı ve yerini etle kapladı. Tanrı, adamdan aldığı kaburga kemiğini bir kadın şeklinde inşa etti ve onu adama getirdi. Adam 'Şimdi bu, kanım ve canımdır. İsmi Kadın (İşa) olsun; çünkü adamdan (İş) alındı' dedi*"[209] ifadelerinden kadının adamdan ve ona yardımcı olması için yaratıldığı anlaşılmaktadır.

Bereşit'in üçüncü kısmında anlatılan Havva'nın Âdem'e yasak meyveden vermesi ve onu yemeleri üzerine cennetten kovulmaları da kadının suçu olarak görülmektedir. Tora'da anlatılan Matza, Şavuot ve Sukot Bayramlarında yalnızca erkeklerin Tanrı'nın huzuruna çıkması,[210] erkeğin evlendiği kadında yakışıksız bir şey bulmasından dolayı onu boşaması,[211] kızların miras hakkı,[212] zina ve iftira[213] gibi konularda kadın erkeğe bağımlı ve ondan daha alt seviyede konumlandırılmıştır. Bütün bunların yanı sıra Eski Ahit'te olumlu kadın imajı çizen birçok ifade vardır. *"Tanrı adamı Kendi görüntüsünde yarattı. Onu Tanrı'nın görüntüsünde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı. Tanrı onları mübarek kıldı. Tanrı onlara 'Verimli olun ve çoğalın. Yeryüzünü doldurun ve onu ele*

[206] Hakkı Şah Yasdıman, "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler", *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 126.
[207] Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum 18-19 Şubat)* (Ankara, 2012), 631.
[208] Bereşit, 2/18.
[209] Bereşit, 2/21-24.
[210] Devarim, 16/16.
[211] Devarim, 24/1-2.
[212] Bamidbar, 27/1-11.
[213] Devarim, 22/13-19.

geçirin. Denizin balıklarına, gökyüzünün kuşlarına ve yeryüzü üzerinde hareket eden tüm hayvanlara hükmedin' dedi"[214] pasukları ile On Emir'in içinde yer alan anne ve babaya saygı göstermek ifadesi kadının hem eş hem de annelik vasfına dikkat çekmektedir.

Tanah'ta kadından eş, anne, kız çocuk rollerinin dışında peygamber (Debora, Hulda, Meryem), kurtarıcı (Ester, Rahav, Abigail), kraliçe (İzebel, Atalya) olarak da bahsedilmektedir. İsrailoğullarının kuruluş aşamasında adı geçen İbrani atalar arasında olan İbrahim, İshak ve Yakup'un yanı sıra Sara, Rebeka, Leah ve Rahel gibi kadın atalar da zikredilmektedir.[215]

Eski Ahit, kadını erkekten daha aşağı gören ifadeler barındırdığı gibi onu yücelten ve üstün kılan özellikler de bulundurmaktadır. Genel olarak bakıldığında burada geçen ifadelerin aslında çok da olumsuz bir mana içermediği anlaşılmakta ve asıl olumsuzluğun Rabbani gelenekle beraber ilerleyen süreçte yapılan yorumlarla ortaya çıktığı görülmektedir.[216] Bu dönemdeki bazı rabbiler kadınların akıl ve ahlaki açıdan eksik olduğunu ifade eden tabirler kullanmışlardır.[217] Rabbani literatüre bakıldığında erkek hata yaparsa kusurun ferdîliği söz konusuyken, kadın hata yaptığında kusurlar tüm kadın cinsine mal edilmektedir. Kadınların ayartıcı ve günaha meyilli oldukları, ancak erkeğe eş olduktan sonra faydalı bir araç haline geldikleri tarzında söylemler Rabbani literatürde mevcuttur.[218] Ayrıca erkeğin her sabah yaptığı "Beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun Tanrım" berahası konuyu bir çıkmaza sürüklemektedir.[219] Ancak tüm bunların aksine Talmud'da kadınların erkeklerden daha zeki oldukları[220] ve sadece merhamet yönünden değil iman yönünden de daha üstün oldukları noktasında ifadeler yer almaktadır.[221]

---

[214] Bereşit, 1/27-28.
[215] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", 633.
[216] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", 632.
[217] Kid., 80b; Shabbath, 33b.
[218] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", 645.
[219] Asife Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", *Kur'an ve Kadın Sempozyumu (Ankara/4-5 Haziran 2010)* (Ankara, 2013), 51.
[220] Nid., 45b.
[221] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı", 646.

B. KADININ SOSYAL HAYATTAKİ ROLÜ VE DİNİ KİMLİĞİ

Yahudi kutsal metinlerinden de anlaşılacağı üzere kadın bazen kurtarıcı, kurucu hatta peygamber gibi oldukça aktif bir roldeyken bazen de birçok şeyden muaf tutulmuştur. Pek tabii olarak dini literatürdeki bu tutum ve anlatımlar sosyal hayata da aksetmiştir. Kadının ilk ve en önemli vazifesi iyi bir eş ve anne olmaktır. Bereşit kitabında da geçtiği üzere Tanrı Âdem ve Havva'ya çoğalmalarını emretmiştir. Bugün özellikle dindar Yahudilere bakıldığında da çok sayıda çocuk sahibi oldukları görülmektedir.

Yahudi kadınların çok erken dönemlerde ticaretle uğraştıkları; tarlalarda, bağlarda zeytinliklerde çalıştıkları ve sebzecilik, bankerlik, emanetçilik, ebelik, doktorluk gibi meslekler icra ettikleri bilinmektedir.[222] Mişna ve Talmud döneminde kadınlar başkasının hesabına ticari veya butik yönetme, başkasının mülkiyetini yöneten bir Epitropos[223] olma ve küçük çocukların olgunluk yaşına gelinceye kadar Epitroposu olma gibi vazifeler üstlenmişlerdir.[224]

Sayıları çok olmamakla birlikte Tora ve Talmud bilgisine sahip olup Yahudi erkeklerine hocalık yapan, edebiyat ve mistisizmle ilgilenen kadınlar vardır.[225] 17. yüzyılda Irak'ın kuzeyindeki Yahudi cemaatinin başkanı ve Kabala konusunda derinleşmiş bir haham olan Samuel Barzani kızı Asenath Barzani'yi özel olarak yetiştirmiş, Yahudi mistik geleneği olan Kabala'nın sırlarını ona aktarmıştır. Babasının ölümü sonrasında Asenath cemaatte söz sahibi biri haline gelmiştir.[226]

Kadınların dini hükümleri uygulama konusuna gelindiğinde ise Tora'daki yapması yasak olan mitzvalardan ve zamanın zorunlu kılmadığı olumlu mitzvalardan sorumludurlar.[227] Zamanın zorunlu kıldığı tefilin takmak gibi mitzvalardan ise sorumlu değillerdir. Bunun yanı sıra sadece kadınların yapabilmekte olduğu üç mitzva vardır. Bunlar nerot (Şabat ve bayramlarda kandil yakmak), hala (pişirilmeden önce ekmek hamurunun bir kısmının

[222] Vana Liliana, "Miladi İlk Yüzyılda Yahudilik'de Kadının Bilinmeyen Fonksiyonu", çev. Mehmet Aydın, *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 9 (2010), 9.
[223] Epitropos kelimesinin aslı Yunanca olup başkasının mallarının yönetimi ile sorumlu kişi, küçük çocukların veya yetimlerin hakkını gözeten bir hâmi ya da bir şehrin, ülkenin yöneticisi anlamlarını karşılamaktadır. Bkz. Liliana, "Miladi İlk Yüzyılda Yahudilik'de Kadının Bilinmeyen Fonksiyonu", 11.
[224] Liliana, "Miladi İlk Yüzyılda Yahudilik'de Kadının Bilinmeyen Fonksiyonu", 27-28.
[225] Gürkan, *Yahudilik*, 325.
[226] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51.
[227] *Gerçeğe Yolculuk: Tora ve Yahudilik Üzerine Merak Edilen Konular*, çev. İzzet Berkan - Yosi Berkan (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2006), 121.

ayrılması) ve nidadır (kadının adet dönemine bağlı kurallar).[228] Zamana bağlı mitzvalardan mükellef olmama durumu kadının sinagogdaki eylemlerini de kısıtlamış olmakta, ona sadece ibadeti izleme fonksiyonu yüklemektedir.

Geçmişten günümüze sosyal hayatta aktif rollere bürünen Yahudi kadının sinagoglarda ibadete katılım, eğitim ve dini liderlik gibi haklara sahip olması 19. yüzyılda ortaya çıkan Yahudi Reform Hareketi'nin sonucudur.[229] 1935 yılında Berlin'de Regina Jones rabbi ilan edilirken[230], 1972 yılında da Amerika'da bir kadın rabbi ataması gerçekleşmiştir.[231] Ayrıca liberal grupların verdiği mücadeleler sonucunda, 1990'lardan beri İsrail'de kadınların Yahudi aile hukuku konusunda eğitim almalarına ve erkeklerle birlikte Dini Mahkeme Konseyi'nde danışmanlık görevine getirilmelerine müsaade edilmiştir.[232]

III. BAT MİTZVA TÖRENİNİN TARİHİ SEYRİ

On dokuzuncu yüzyılda başlayan Yahudi Reform Hareketi'nin etkisiyle dinin pratik hayattaki işlevinde değişimler başlamıştır. Dindeki yeniliklerin Avrupa'da başlamasında, Yahudilerin Hıristiyanlarla aynı toplumda yaşamalarının etkisi bulunmaktadır. Burada kadınların dindeki rollerinin aktifleşmesi kilit noktayı teşkil etmektedir. Bunun en bariz örneklerinden biri kızlar için de düzenlenen konfirmasyon[233] törenlerinin düzenlenmeye başlamasıdır. Hıristiyanlıkta genç kız ve erkeklerin inançlarını tasdik etme hadisesi olan konfirmasyon törenleri Reformist Yahudiler tarafından da benimsenmiş ve bar mitzvanın etkisinin azalması söz konusu olmuştur. Hâlihazırda kadınların da dinde söz sahibi olmaları için yapılan çalışmalar noktasında konfirmasyon törenleri uygun bir zemin oluşturmuş ve ilk defa kızlar için de bu törenler uygulamaya koyulmuştur. Konfirmasyonun Hıristiyan kökenli olması Yahudi bilginlerin itirazlarına sebep olmuş ve bar mitzvanın kızlara uyarlanması olan bat mitzva törenleri ortaya çıkmıştır.

Günümüzdeki bat mitzva törenlerini teşkil edecek ilk düzenleme yirminci yüzyılın başlarında görülmüş olsa da kızların reşit olmalarının onuruna kutlanan ilk törenler on dokuzuncu yüzyıla denk gelmektedir. Almanya'da açılan ilk modern Yahudi okulları dini

---

[228] *Gerçeğe Yolculuk*, 124.
[229] Gürkan, *Yahudilik*, 325.
[230] Ünal, "Yahudilik'te Kadın Algısı", 51.
[231] Dan Cohn-Sherbok - Lavinia Cohn-Sherbok, *Yahudiliğin Kısa Tarihi*, çev. Bilal Baş (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 173.
[232] Gürkan, *Yahudilik*, 328.
[233] Konfirmasyondan üçüncü bölümde bir başlık altında bahsedilmektedir.

ve dünyevi derslerin birlikte öğretildiği eğitim kurumları olarak kızlarla erkekler için ayrı ayrı tasarlanmıştır. Kızlar için temel dini bilgiler, matematik, el sanatları gibi derslerin öğretildiği okul ilk olarak Hamburg'da 1798 yılında, yine aynı şehirde ikinci bir okul ise 1810'da açılmıştır. Polonya'da olan Breslau'da, (1801) Almanya'nın başka şehirleri olan Dessau (1806), Frankfurt (1809), Berlin'de (1809), ve Danimarka'da bir kent olan Kopenhag'da (1810) kızlar için okullar inşa edilmiştir.[234]

1814 yılında Berlin'e gelen Israel Jacobson 1815 yılının baharında kendi evinin bir bölümünü sinagog için kullanıma ayırmıştır. Ancak yeni gruplara karşı önyargılı olan Prusya Kralı Frederick William III hükümet içindeki ılıman seslere rağmen sinagogun kapatılmasını emretmiştir.[235] Çünkü kral, Yahudilik içinde çıkan yeni akımların Hıristiyanlar arasında da yayılacağından endişe duymuştur.[236] Ancak sonradan Berlin'de yaşayan Yahudilerin zenginlerinden ve büyüklerinden biri olan Jacob Herz Beer'in evinin bir bölümünün sinagog olarak kullanılmasına izin verilmiştir. Böylece 1817 Ağustos ayında Almanca-İbranice ibadete bir buçuk yıl aradan sonra tekrar başlanılmıştır. Beer'in evinde öğretmenlik yapan Eduard Kley iki genç kız için konfirmasyon töreni düzenlemiştir. Bu tören, Yahudi kızlar için düzenlenen ve bilinen ilk törendir.[237]

Berlin'den sonra Avrupa'nın farklı yerlerinde kızlar için konfirmasyon törenleri uygulanmaya başlamıştır. Rabbi Adolf Jellinek, Şavuot'un ikinci günü olan 22 Mayıs 1847 Cumartesi günü, Leipzig'de sinagogda konfirmasyon duası esnasında, günümüzde kullanılan bat mitzva kızı kavramına referans olarak bilinen Almanca *Pflichtbare Tochter der Synagoge* (sinagogun hürmetkâr kızı) ifadesini ilk kez kullanmıştır. Burada bat mitzva terimi, bar mitzvaya paralel olarak Talmud'da belirli bir emri yerine getirme sorumluluğu olan kadın anlamında kullanılmıştır. Ama bu noktaya kadar bir reşit olma töreniyle bağlantılı değildir. [238]

Modern zamandaki kutlamalara örnek teşkil eden ve bat mitzva olarak zikredilen ilk uygulama Rabbi Mordecai Kaplan'ın kızına düzenlediği törendir.

---

[234] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 109.
[235] Michael A. Meyer, "The Religious Reform Controversy in the Berlin Jewish Community, 1814-1823", *Leo Baeck Institute Year Book* 24 (1979), 141.
[236] Meyer, "The Religious Reform Controversy in the Berlin Jewish Community, 1814-1823", 142.
[237] Meyer, "The Religious Reform Controversy in the Berlin Jewish Community, 1814-1823", 144.
[238] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 114-115.

A. MORDECAI KAPLAN VE JUDITH KAPLAN EISENSTEIN

Yeniden Yapılanmacı Yahudiliğin fikir babası olan Mordecai Menahem Kaplan 1881'de Litvanya'da Ortodoks bir Yahudi ailede doğmuş, 1889'da ailesiyle birlikte Amerika'ya göç etmiş ve New York'ta yaşamaya başlamıştır. Talmud derslerini babasından almaya başlayan Kaplan, Ortodoks bir Yahudi olarak yetiştirilmiş ve ilköğretimini yine bu cemaate ait Yeshivat Etz Chaim okulunda tamamlamıştır. 1893'te The Jewish Theological Seminary (JTS) adındaki Muhafazakâr Yahudiliğin din adamı yetiştirdiği eğitim kurumuna başlamış ve 1902'de buradan rabbi unvanını almaya hak kazanarak 1903'te Ortodoks Yahudi cemaati olan Kehilath Jeshurun'da yardımcı haham olarak göreve başlamıştır. 1895 ve 1900 yılları arasında New York City College'de lisans eğitimini tamamlamış ve sonrasında Columbia Üniversitesi'nin master programına dahil olmuştur. Burada felsefe ve sosyoloji alanında çalışmalar yaparak 1905'te master derecesi almış ve 1908 yılında Lena Rubin ile evlenmiştir. Balayı için çıktıkları Avrupa seyahatinde Rabbi Isaac Jacob Reines'ten geleneksel rabbinik icazetini almış ve Amerika'ya döndüklerinde Kehilath Jeshurun'dan ayrılmıştır. 1909'da JTS'ye bağlı öğretmen yetiştiren bir kuruluş olan The Teachers Institute'de yönetici olarak göreve başlamıştır. Bu kurumda İbranice ağırlıklı bir müfredat hazırlayarak vaaz verme sanatı ile din felsefesi derslerini kendisi vermiştir. Bu süreçte Yahudilerin modern dönemde karşılaştığı sorunlar üzerinde düşünmeye başlamış ve Tora da dahil kutsal metinlere karşı eleştirel bir tutum sergilemiştir. Buna binaen Yahudiliği anlamlandırmaya ve onun geleceğine dair çeşitli yazma girişimlerinde bulunmuş ve 1915'te Yahudi medeniyeti fikriyle örtüşen bir Yahudi yaşam merkezi olarak hayal ettiği New York Jewish Center'ı kurma faaliyetlerini yürütmüştür. Burası hem ibadetlerin hem de drama, dans, basketbol, jimnastik gibi çeşitli sosyal faaliyetlerin gerçekleştiği bir merkez hüviyetine bürünmüştür. Ancak kendi muhayyilesindeki Yahudilik merkezini burada gerçekleştiremeyeceğini düşünerek 1922'de *the Society for the Advancement of Judaism'i (SAJ)* kurmuştur. Kaplan, kızı Judith'in bat mitzva törenini kurduğu bu topluluk içerisinde gerçekleştirmiştir.[239]

[239] İbrahim Ethem Aydın - İskender Oymak, "Yeniden Yapılanmacı Yahudilik Hareketinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Hedefleri", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2021), 125-128; İbrahim Ethem Aydın, "Mordecai M. Kaplan'ın Yeniden Yapılanmacı Yahudiliği Geliştirmedeki Metodu ve Temel Esasları", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi (DÜSBED)* 14/29 (2022), 2-3.

Mordecai Kaplan Amerika'daki Yahudilerin bir kısmının kimliklerini kaybetmemek için mücadele ettiğini gözlemlerken bir kısmının da kimliklerinden uzaklaşmakta olduğunu fark etmiştir. Kaplan 1934 yılında Yeniden Yapılanmacı hareketin yapı taşı mahiyetindeki *Judaism as a Civilization* başlıklı kitabını yayımlamış ve burada modernizmin Yahudilik üzerindeki olumsuz etkilerini kaleme almıştır. O, Amerika'daki Yahudi toplumu içinde çıkan çeşitli akımların çağdaş Yahudiliğe uyum sağlayamadığını ve yetersiz kaldığını iddia etmiştir. Yahudilik 20. yüzyıl düşüncesi çerçevesinde yeniden yorumlanmalı ve gelişen medeniyetin bir parçası olarak görülmelidir. O, bu tavrıyla Yahudilikteki temel inançlara farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Ona göre Tanrı doğaüstü bir varlık olarak değil de evrende kurtuluşu sağlayan bir kudret ya da süreç olarak algılanmalı, Tora ise Tanrı'nın vahyi olmasından ziyade Yahudiliğin değerlerini ulaştıran ve kimliğini muhafaza eden tarihsel bir kayıt olduğu için kutsal addedilmelidir. Yahudi hukukunu oluşturan kurallar Tanrı'nın emirleri olarak değil de gelenek olarak anlaşılmalıdır. Yahudi hukuku bugünün meselelerine ışık tutmalı, çağdaş ülkülerle çelişen eski yasalar modern hukukun içinde yer almamalıdır. Din Yahudilikte merkezi bir konuma sahip olsa da Yahudilik salt bundan ibaret olmayıp hayatın bütün yönlerini ihtiva eden bir medeniyettir. Medeniyeti oluşturan sanat, din, dil, hukuk, gelenek ve görenek vb. herhangi biriyle bir Yahudi kendini tanımlayabilmeli, kendine yer bulabilmelidir. Kaplan ve onun hem damadı hem de öğrencisi olan Ira Eisenstein'in 1920'lerle 1940'lar arasında şekillendirdikleri Yeniden Yapılanmacı düşünce, 1968 yılında Philadelphia'da *Reconstructionist Rabbinical College*'ın kurulmasıyla Amerikan Yahudiliği bünyesinde bağımsız bir hareket haline gelmiştir. Kaplan 1972'de İsrail'e aliya yapana dek burada dersler vermiş ve 1983 yılında vefat etmiştir.[240]

Mordecai Kaplan Yahudi hukuku ve pratiğinde kadınlara erkeklerle eşit haklar verilmesi talebinde bulunmuş ve Ortodoks bir kuruluş olan Jewish Center'da yaptığı konuşmada ilk defa kadın haklarına değinme fırsatı yakalamıştır. Bu tarz konularda yaşadığı anlaşmazlık nedeniyle Jewish Center'dan ayrılmış ve yeni kurmuş olduğu SAJ'da ilk ele aldığı meselelerden biri kadınların sinagogdaki yeri olmuştur.[241]

[240] Mahmut Salihoğlu - Şefaat Bedir, "Mordecai Kaplan'ın Yahudi Dinî Hayatında Yaptığı Yenilikler", *Oksident: Yahudilik, Hıristiyanlık ve Batı Araştırmaları Dergisi* 1/2 (31 Aralık 2019), 175-177; Yunus Kaymaz, "Yeniden Yorumlanan Medeniyet: Mordecai M. Kaplan ve Yahudilik", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/41 (Haziran 2020), 37-39.
[241] Salihoğlu - Bedir, "Mordecai Kaplan'ın Yahudi Dinî Hayatında Yaptığı Yenilikler", 183-184.

Mordecai Kaplan'ın kızı Judith Kaplan 10 Eylül 1921'de on iki yaşını doldurmuştur ve o sırada Mordecai, Jewish Center'da rabbilik görevini ihya etmektedir. Buradan ayrıldıktan sonra 27 Ocak 1922'de SAJ kurulmuş ve 18 Mart 1922'de kızının bat mitzvası gerçekleşmiştir.[242] Judith bu özel gün için yaptığı hazırlıkları şu ifadelerle dile getirmiştir:

> "Prosedürün kendisi dışında her şey hazırlık aşamasındaydı. Cuma gecesi, Şabat yemeğinden sonra babam beni imtihana aldı; Tora okumalarından önce ve sonra gelen berahaları yüksek sesle okuttu. Haftalık kısımdan bir pasaj seçti. Diksiyonumu ne kadar da şiddetli bir şekilde düzeltiyordu… Daha sonra, hem İbranice hem de İngilizce olarak okuduğum haftalık bölümden bir pasaj seçti."[243]

Judith tören gününden ise şöyle bahsetmektedir: "*Babam onurlandırılarak maftir olarak okumaya çağrıldı. O Haftara'yı bitirdiğinde çoktan kıvrılmış ve örtüsüyle çevrilmiş Tora parşömenine oldukça saygın bir mesafede bimanın altına doğru ilerlemem için işaret verildi. İlk kutsamayı söyledim ve kendi humaşımdan babamın benim için seçtiği kısmı okudum, sonra İngilizce çevirisini okumaya devam ettim ve kapanış berahası ile bitirdim. Bu kadardı.*"[244]

Tora berahalarıyla haftalık Sidur'dan bir bölüm okuyan Judith'in bat mitzva töreni, erkeklerin ön tarafta ve kadınların arka tarafta oturduğu bir düzenlemeyle SAJ binasının birinci katında gerçekleşmiştir.[245] 28 Mart 1922'de Mordecai Kaplan törene dair şu sözleri zikretmiştir: *"Bir hafta önceki Şabat'ta (18 Mart) S.A.J Toplantı Evinde daha sonra detayların verileceği bat mitzva (İbranice karakterlerle) törenini başlattım. Kızım Judith orada bat mitzvası (İbranice) kutlanan ilk kişiydi."* Ancak ne yazık ki sonradan Kaplan bu konu hakkında herhangi bir detay vermemiştir.[246]

Bat mitzva töreni uygulaması Judith ile birlikte başlasa da, bunun cemaat tarafından hemen benimsenmediği Kaplan'ın 31 Mayıs 1933 Çarşamba günü, dergisinde kaleme aldığı sözlerden anlaşılmaktadır: *"Topluluğun organize edilmesinden kısa bir süre sonra SAJ'a tanıttığım bat mitzva enstitüsü son zamanlarda çöküşe geçmişti. Son iki yıldır tek bir bat mitzva kutlaması olmadı. Bu sabah Sam ve Jennie Lubell'in kızı Shirley Lubell bat mitzvasını kutladı. Umarım şimdiden sonra bu kurum düzenli olarak devam ettirilir."*[247]

---

[242] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 107.
[243] Salihoğlu - Bedir, "Mordecai Kaplan'ın Yahudi Dinî Hayatında Yaptığı Yenilikler", 185.
[244] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 107.
[245] Salihoğlu - Bedir, "Mordecai Kaplan'ın Yahudi Dinî Hayatında Yaptığı Yenilikler", 185.
[246] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 107-108.
[247] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 109.

Bazı yerlerde ilk bat mitzvanın Fransa, İtalya ve Polonya'da gerçekleştiğine dair malumat bulunsa da genel kabul Kaplan'ın düzenlediği törenin ilk olduğu yönündedir. Çünkü onun uygulamaya geçirdiği tören şekli bar mitzvaya yakın görülmüş, bir grup kıza değil de tek bir kız için yapılmıştır.[248] Aynı zamanda 22 Ağustos 1922'de Kaplan'ın Roma'dayken tanıklık ettiği İtalyan töreni hakkında yazıya döktüğü ifadeler de bu bilgiyi destekler niteliktedir:

> "Bir kızın bat mitzva olmasının farkındalığına sahip olma geleneğini görmek beni çok memnun etti. Onlar bunu on iki yaşında minyana girme olarak isimlendiriyorlar. Tören kızın bat mitzva olacağı Şabat günü babanın Tora'ya çağrılmasından ibarettir. Kız Almemara (kantorun platformu) kadar babasına eşlik eder. Baba kendi kısmını tamamladığında kız *sheheheyyanu* ("bize hayat veren", dönüm noktasına ulaştırdığı için Tanrı'ya teşekkür edilen bir kutsama) kutsamasını İbranice okur. Musaf'tan (Şabat günü yapılan ek ayin) önce haham minyana girmesinin önemi hakkında kıza açıklamalarda bulunur. Şabat günü sinagogdaydım ve orada minyana giren üç kız ve bir erkek vardı. Bu gençlere hitap etmesi gereken haham yardımcısı çok mekanik bir şekilde onlara kitaptan bir şeyler okudu. Kızların babaları sinagogu oldukça seyrek ziyaret edenler gibi davranıyorlardı."[249]

B. BAT MİTZVA TÖRENİ

Bat mitzvanın tarihsel gelişimi göz önünde bulundurulduğunda bar mitzvada yerine getirilen Tora okuma, tefilin takma gibi emirler sadece erkeklerin gerçekleştirebileceği eylemler olduğundan bazı modern cemaatler dışında bu uygulamalar kızlarda görülmemektedir. Ama belli kutlamalar kızlar için de sergilenmektedir.

On dokuzuncu yüzyılda kızlar için artık yetişkin olduklarına ve dini sorumluluklarını üstlenmeleri gerektiğine dair kutlanmaya başlanılan törenlerin içeriği net değildir. Grup halinde kutlamalar evde veya okullarda görülmeye başlamış, daha sonradan sinagoglarda gerçekleşmiştir. Daha çok diploma törenlerini andıran bu kutlamalar zamanla bat mitzva töreni hüviyetine bürünmüş ve belli bir formata sahip olmuştur. Tora'dan okuma ve tefilin takma kızlara uyarlanamayacağından bar mitzva törenine yaklaştıracak olan eylemler seuda düzenlenmesi ve kızın bir deraşa vermesidir.

Bir kıza seudat mitzva düzenlenmesinin sorun teşkil etmeyeceğine dair yapılan açıklamaların ilkinin Rabbi Abraham Musafiyah'tan (Kudüs 1760, Split 1837) geldiği bilinmektedir. Musafiyah on üç yaşında bir erkekle on iki yaşındaki bir kıza düzenlenen

[248] Salihoğlu - Bedir, "Mordecai Kaplan'ın Yahudi Dinî Hayatında Yaptığı Yenilikler", 185.
[249] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 112.

seudat mitzva arasında hiçbir fark olmadığını şu ifadelerle dile getirmiştir: "*Bu uygun bir gelenektir, Fransa'nın şehirlerinde ve diğer kasabalarda bir erkek ve aynı zamanda bir kız için de seudat mitzva yapılıp neşeli bir gün geçirilir. Bunun pratikteki yeri eğer davet edilirseniz gitmeniz gerektiği şeklindedir.*"[250]

Yahudi hukuku hakkında yazdığı meşhur kitabının adı dolayısıyla Ben Ish Hai olarak da bilinen Bağdatlı Rabbi Yosef Hayim (1834-1909) kendi kızının reşit olmasına binaen yaptığı kutlamadan şöyle bahsetmiştir: "*Ve ayrıca bir kız için, emirleri yerine getirmekle yükümlü olduğu gün, onun için özel bir yemek yapmak âdet olmadığı halde, yine de onun için neşeli bir gündür. O, Şabat kıyafetlerini giyer. Eğer dindarsa yeni elbiselerinin içinde bu mutlu an için kutsamalar söyleyebilir ve emirlerin boyunduruğuna açılan kapıda olduğunu aklında tutar. Her yıl doğduğu gün onun için bir parti yapma geleneğine sahip olanlar var ve bu güzel ritüel bizim evimizde bir gelenektir.*"[251]

Rabbi J.J. Weinberg bir kızın eğitimini ve Yahudi geleneklerine olan bağlılığını güçlendirmesi için ev merkezli kutlamayı tavsiye etmektedir. Bununla beraber yirminci yüzyılın önemli Yahudi âlimleri olan Rabbi Yitzhak Nissim, Rabbi Ovadiah Yosef ve Rabbi Chanoch Grossberg seudat mitzvanın bir kızın doğum gününde bat mitzvasının onuruna düzenlenebileceğini ileri sürmektedirler.[252] Ayrıca Rabbi Nissim, bir babanın oğlunun sorumluluklarından kurtulduğuna dair söylediği kutsamanın kızlar için de söylenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bunun dışında Rabbi Yosef Mashash bir kız için deraşa yazmayı kabul etmiştir.[253]

Bat mitzvayı seudat mitzva yapmak için yeterli bir sebep olarak görenler olduğu gibi bunun yapılmaması gerektiğini savunanlar da olmuştur. Amerikan Ortodoks Rabbi Moses Feinstein (1895-1986) bat mitzvanın törensel bir anma ziyafeti olan seudat mitzva kapsamına girmediğini iddia etmektedir.[254] O, sinagogda bat mitzva için hiçbir şeyin yapılmaması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü herhangi bir kutlama veya ayin isteğe bağlıdır ve kutsal alanlarda isteğe bağlı eylemlerin gerçekleşmesi uygun değildir. Bat mitzva da bu kategoriye girmekte olduğundan değersiz kabul edilmektedir. Erkek çocuk

[250] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 115-116.
[251] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 177-178; Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 116.
[252] Norma Baumel Joseph, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", *Encyclopedia Judaica, Second Edition* (Jerusalem: Keter Publishing House, 2007), 3/166.
[253] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 178.
[254] Joseph, "Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations", 239.

on üç yaşını doldurduğunda değişen statüsünün halka açık bir yönü vardır. Ancak kız için durum böyle değildir, onun değişen statüsü görünmez olup toplum içinde kendini hemen belli etmemektedir. Erkek dua esnasında topluluğu temsil edebilecek güce hâkim olduğundan seudat mitzvaya sahiptir. Kız ise yasalardan sorumlu sayıldığında toplumdaki konumunda bariz bir değişiklik söz konusu olmadığından eşdeğer bir kutlama ziyafeti onun için geçerli değildir.[255]

Sinagogda bat mitzva kutlanılmasıyla ilgili Moses Feinstein'in fikirlerinde zamanla bir yumuşama olduğu görülmektedir. Feinstein, sinagog binasının sosyal salonunda bir kızın bat mitzvasının kutlanılması için ikramlarla birlikte şarabın kutsandığı kiduşa izin vermektedir. Ayrıca birkaç kelimeden ibaret bir konuşmanın da yapılabileceğini söylemektedir. Ona göre kız sinagogda bat mitzva töreni yapamaz ama on ikinci yaşını kutlayabilir, geleneksel deraşayı veremez ama duruma binaen kısa bir konuşma yapabilir, orada bir bayram yemeği verilemez ama ziyafet çekilebilir.[256]

Yirminci yüzyıl boyunca bat mitzvanın doğrusal bir gelişim göstermediği açıktır. Mezheplere, bölgelere, âlimlere göre bat mitzva yorumları değişmekte ve bu süreç hâlâ da devam etmektedir. Avrupa ve Amerika'da ortaya çıkan bat mitzva törenleri Müslüman topraklarda yaşayan Yahudilerde de çok yaygın olmamakla birlikte görülmeye başlamıştır. Mısır'daki İskenderiye cemaatinde İtalyan asıllı Yahudilerin katılımıyla gerçekleşen ve bir çocuk korosunun piyanoya eşlik etmesi gibi Batı etkisinin görüldüğü törenler düzenlenmiştir. 1930'lardan itibaren Tunus'ta da İtalya'daki kutlamalara benzer törenler baş göstermiştir.[257]

On dokuzuncu yüzyılda Fransa'da kızlar için grup törenleri düzenlenmiş, çok fazla taraftar bulamadığı için kutlamalar uzun vadeli olmamıştır. 1907 yılından günümüze kadar geçen süreçte Fransa Liberal Yahudiler Birliği bu kutlamaya önem vermiş, on iki yaşını doldurmuş her kız çocuğu haftanın haftarasını ve mezmurları okumuştur. 1976'dan itibaren bat mitzva törenleri bar mitzvaya en yakın olacak şekilde düzenlenmeye başlamıştır.[258] Bu seremoni Şabat'ta bimada Tora'nın okunmasıyla gerçekleşmekte,

[255] Joseph, "Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations", 240-241.
[256] Joseph, "Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations", 241-242.
[257] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 177.
[258] Joelle Allouche-Benayoun, "Fransa'da Kadın Hakları ve Liberal Yahudilik", çev. Ramazan Adıbelli, *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) Dinler Tarihi Araştırmaları _ VIII, Ankara, 2012), 606.

kızlar talit ile örtülü kipa takarak haftanın peraşa ve haftarasını okumaktadır. Kızlar Şabat mumlarını yakarken erkekler Şabat'ı takip eden Pazartesi ya da Perşembe tefilin takabilmektedirler. Kızlar tefilin takamazken erkeklerle birlikte deraşa verebilirler.[259] 2005 yılınfa MJLF'nin (Mouvement Juif Liberal de France) sunduğu bir plakette erkek ve kızların ikisinin de tefilin takabileceğinden söz edilmektedir. Liberal Yahudi Topluluğunun başında olan Pauline Bebe cuma akşamları, mumları kadınlara ya da erkeklere yaktırmakta, çocuğun cinsiyetinden ziyade olgunluk derecesini dikkate alarak bar ve bat mitzva için farklı yaşlar belirlememektedir.[260]

Genel itibariyle ele alındığında on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ortaya çıkan Reform hareketi neticesinde kız ve erkekler için onaylama törenlerinin tercih edildiği görülmektedir. 1960'ların başlarına gelindiğinde ise Kuzey Amerika Reform cemaati konfirmasyon yanında bat mitzvayı da seçenek olarak sunmuştur. 1950'ler ve 1960'larda Muhafazakâr hareket içinde bat mitzvanın nasıl kutlanacağına ve muhtevasına dair tartışmalar sürse de 1970'ler ve 1980'lerde bat mitzva kutlamaları Reform, Muhafazakâr ve Yeniden Yapılanmacı cemaatlerde rayına oturmuştur. Yirmi birinci yüzyılın başında bu cemaatlerde haftara da dahil olmak üzere Tora parşömeninden okumak gelenek haline gelmiş ve bat mitzva törenleri ile bar mitzva arasındaki fark en aza indirgenmiştir. 1970'lerde Ortodoks Yahudiler de bat mitzva için bir çözüm arayışına girmişlerdir. Ev veya okullarda düzenlenen ritüeller dışında grup bat mitzva kutlamalarını ya da duaların olmadığı bir zamanda sinagogda tören gerçekleştirmeyi seçenek olarak sunmuşlardır. Bugün Haredi ve Hasidik topluluklar dahil neredeyse tüm Yahudi cemaatlerinde bat mitzva törenleri düzenlenmektedir.[261]

Kızlarla erkeklerin aynı seviyede bir törene sahip olmaları için uğraş verilse de birçok yerde bat mitzva töreninin bir doğum günü partisi ya da toplu bir diploma töreni şeklinde gerçekleşmesi eleştirilere ve kız çocukları için yakınmalara sebebiyet vermiştir. Gazeteci Zohara Ron konuyla ilgili şunları söylemiştir:

> "Bat mitzva, hayatımda beni en büyük hayal kırıklığına uğratan deneyimlerden biriydi. Resmi mesajlarla gerçekte olanlar arasındaki boşluk acı vericiydi. Hayatımda yeni bir aşamaya girmek üzere olduğumu vaat eden, emirlerin boyunduruğuna girmemi ve nesiller döngüsüne kabul edilmemi belirleyen bir

[259] Allouche-Benayoun, "Fransa'da Kadın Hakları ve Liberal Yahudilik", 607.
[260] Allouche-Benayoun, "Fransa'da Kadın Hakları ve Liberal Yahudilik", 608-609.
[261] Joseph, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", 3/166.

dönüm noktası olarak töreni anlamlı ve şenlikli olarak nitelendiren tüm süslü sözlerin ardında, koca bir falan vardı. Ailem için sadece hoş ve zararsız olan bat mitzva kutlamam ile birkaç yıl önce kardeşimin bar mitzvasını çevreleyen velvele arasında hiçbir benzerlik yoktu. Ağabeyim acı çekiyormuş gibi davranıp Tora'yı ve haftarayı okumaktan çokça şikâyet etse de, önemli ve anlamlı bir şeyin merkezinde durduğunu biliyordu. Onun bir töreni vardı, benimse bir partim."[262]

[262] Hizky Shoham, "'He Had A Ceremony–I Had A Party': Bar Mitzvah Ceremonies vs. Bat Mitzvah Parties in Israeli Culture", *Modern Judaism* 36/3 (Ekim 2016), 347-348.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAR VE BAT MİTZVA İLE İLGİLİ DİĞER KONULAR

Bu bölümde hem *bar mitzva* hem de *bat mitzva*yı ilgilendiren konuların birlikte ele alınması uygun olacaktır.

I. BAR/BAT MİTZVA ÖNCESİNDE YAHUDİ ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ

A. AİLENİN ÜZERİNE DÜŞEN GÖREVLER

Bar ve bat mitzva törenlerinde her ne kadar kız ya da erkek çocuk odak noktası olarak görülse de ebeveynler törenin gidişatını etkileyen önemli faktörler arasındadır. Çünkü törenin düzenlenip düzenlenmeyeceğine, nasıl ve kimlerin katılımıyla gerçekleşeceğine, çocuğun hazırlanma sürecine aileler karar vermektedir.[263] Tüm bunlar anne ve babanın ritüele yaklaşımını belirleyen etkenlerle doğru orantılıdır. Mesela din ve cemaat olgusuna karşı bakış açıları, maddi-manevi durumları, insan ilişkileri, ailevi meseleler bu etkenlerden sayılabilir.

Törenin kusursuz ilerlemesi için çocuğun iyi bir eğitimden geçmesi gerekmektedir. Ancak bu eğitim törenin sadece görünürde mükemmel bir şekilde gerçekleşmesi için değil, aynı zamanda çocuğun gerçek bir Yahudi birey olma noktasında bilinçlenmesine de katkıda bulunmalıdır. Bu minvalde önemli olan anne ve babanın farkındalığıdır. Daha, erken yaşlarda çocuklarını sinagogla tanıştırmalı ve onların dini eğitim almasına olanak sağlamalıdırlar. Bu sayede çocuk yetişkinliğe adım attığı günden itibaren iyi bir Yahudi olmanın gerektirdiklerinin şuuruyla hareket edebilecektir.

Bar/bat mitzva gününe kadar ebeveynler çocuğun İbranice, Tora'dan akıcı bir şekilde okuma ve deraşa vermeyi öğrenmesi için hem bir haham hem de bir öğretmenle anlaşmalı, hatta eğitim alması için çocuklarını sinagog okuluna göndermelidirler. Tören günü için bir davetli listesi hazırlayıp, gerekirse gelecek olanların konaklama işleriyle ilgilenmeli ve tören sonrasındaki kutlamanın planını yapmalıdırlar.

Çocuğun fiziksel olarak da törene hazır olması sağlanmalı, bu önemli gün için özel kıyafetler alınmalıdır. Örneğin, hazırlık aşamalarına ihtimam gösteren Fas Yahudi cemaatinde Pazar veya Çarşamba günleri (tören öncesi günler) çocuğa özel bir berber

[263] Patricia Keer Munro, *Coming of Age in Jewish America: Bar and Bat Mitzvah Reinterpreted* (New Brunswick, New Jersey ; London: Rutgers University Press, 2016), 37.

tutulmuş, hatta bugüne bar mitzva saç kesimi gecesi, tefilin veya hediye gecesi diye farklı isimler verilmiştir.[264]

Bar/bat mitzva törenlerinde baba özel bir pozisyona sahiptir ve tören esnasında baba tarafından söylenen kutsama da bunun göstergesidir. Kutsama babanın, oğlu/kızı üzerindeki dini sorumluluğunun sonlandığını ve çocuğun artık fiillerinden kendisinin sorumlu olduğunu ifade etmektedir. Bar mitzva töreninin tarihsel sürecini ele aldığımız kısımda kutsamanın geçtiği yerlerden bahsedilmekte ve bunun törenin varlığına dair bir ipucu olabileceği anlatılmaktadır. Babanın sarf ettiği bu sözlerin gerçek hayattaki karşılığı, çocuğun on üç yaşından önceki süre zarfında yaptığı hatalardan sorumlu olup olmadığı tartışma konusu haline gelmiş ve iki farklı görüş ortaya çıkmıştır.

Çocuk on üç yaşını doldurmadan önce yerine getirmeye başladığı bazı emirleri yapmadığında suçlu sayılıyordu. Ama bunun sebebi yapması gerekeni yapmamasından ziyade babasının sözünü dinlememesinden kaynaklanmaktadır. Baba ise oğluna düzgün öğretemediğinden dolayı bir cezayı hak etmektedir. Antik Filistin'de de bir çocuğun emri yerine getirmediği durumlarda yaşı küçük olmasına rağmen bir yetişkin gibi cezalandırılması gerektiğini düşünenler vardı. On üçüncü yüzyılın başlarında *Sefer Hasidim*'in[265] yazarı çocuk küçük olsa da günahlarından sorumlu olduğunu şu şekilde ifade etmiştir: "Bilgenin huzuruna çıkan biri, ona şöyle dedi: 'Çocukken (katan) insanları soyup başka günahlar işlediğimi hatırlıyorum. Belki de günahları on üç yaşını doldurup bir gün almadığım sürede işlediğimden kefaret ödemek zorunda değilimdir. Küçük olduğum için neden kefaret ve tazminat ödemem gerekiyor?' Bilge ona şöyle dedi: 'Hatırladığın günahların (kefaretini ödemelisin) ve çaldığın her şeyin karşılığını ödemelisin.' Ama başkaları ona 'Çaldığında çok gençtin' derse, artık yetişkin olduğu için tazminat ödemesi gerekmez, çünkü bunu kendisinin yaptığını hatırlamıyor." Buna karşın on dördüncü yüzyılda Alman asıllı Rabbi Asher b. Yehiel çocuğun sadece on üç yaşındayken günahlarından sorumlu olduğunu ve bu kuralın Musa'ya Sina'da verildiğini söylemiştir. Böylece çocuğun küçük yaşlarda yaptıklarından sorumlu sayılmasını

[264] Weinstein - Sabar, "בר מצווה Bar Mitzvah", 152.
[265] Sefer Hasidim sistematik bir çalışma olmamakla birlikte 12. ve 13. yüzyıllarda Alman Hasidizminin üç lideri (Hasid Samuel, Regensburglu Hasid Judah (oğlu) ve Wormslu Eleazar ben Judah) tarafından dini bir rehber niteliğinde hazırlanmıştır. Bkz. "Sefer Ḥasidim" (Erişim 26 Aralık 2021).

Yahudilerin bir geleneği olarak yorumlamakla birlikte sadece birkaç hahamın on üç yaşını baz aldığı düşünülebilir.[266]

Bar/bat mitzva babası kutsama haricinde çocuğun talit ve tefilin takmasında, Tora okumasında da öne çıkmakta ve evladına eşlik etmektedir.

B. RABBİLERİN VE ÖĞRETMENLERİN ÜZERİNE DÜŞEN GÖREVLER

Bar mitzva ve bat mitzva törenlerinin başarılı bir şekilde nihayete ermesi için kız ve erken çocukların kaliteli bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. İşte bu aşamada öğretmen ve rabbiler önemli bir rol üstlenmektedirler. Anne baba ne kadar emek verse de ritüeli yönetip koordine edecek kişi rabbi, çocuğu özel olarak törene hazırlayacak olan da öğretmenidir. Her birinin farklı sorumlulukları ve etki alanları vardır.[267]

Yahudi okuluna gitmeyen, sadece birkaç ay öncesinden tören için hazırlanmaya başlayan bar/bat mitzva genci, iyi bir öğreticiye de denk gelmediği takdirde durum onun açısından rahatsız edici bir boyuta dönüşebilir. Bu deneyimin ona bir şeyler katmama ihtimali varken, içinde bulunduğu durum belki de sinagog ve Yahudilikle bağlantı kurma noktasında da ona zarar verecektir. Bu açıdan eğitimciler ve rabbiler çocukların Yahudilik ve Yahudilerle ilişkisini güçlendirmek adına oynadıkları rolün farkında olmalı ve onları cemaate kazandırma konusunda özel bir efor sarf etmelidirler. Bar mitzva töreni, çocuğun Yahudi olmanın ne anlama geldiğini bilen ve hisseden bir kişi olarak yetişkin Yahudi topluluğuna girmeye uygun olduğunun bir sertifikası olarak hizmet etmelidir. Bu nedenle Yahudi eğitimcilerin yirminci yüzyılda bar mitzva töreni için asgari gereklilikleri ilan etmeleri istenmiştir.[268]

İyi bir eğitim almak için öğretmenlerin ve okul müdürlerinin özveriyle çalıştığı nitelikli okullara ihtiyaç vardır. Eğitimciler gelen çocukların ileride dinine ve toplumuna düşkün birer Yahudi yetişkin olmasını istiyorlarsa okullarına gelen bu fırsatı iyi değerlendirmelidirler. Aileler sadece, bar veya bat mitzva törenlerini düşünerekten o güne hazırlık olarak çocuklarının dini eğitim almasını temenni etmiş olabilirler. Ancak okul yönetimleri bunu fırsata çevirerek kaliteli bir müfredat belirleyip, çocukların vasıflı bir

[266] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 92-94.
[267] Munro, *Coming of Age in Jewish America*, 51.
[268] Isaac Levitats, "Communal Regulation of Bar Mitzvah", *Jewish Social Studies* 11/2 (1949), 154.

dini eğitim almalarını sağlamalıdırlar. Nitekim zamanla, farklı cemaatlere ait sinagog okullarının üye olduğu Yahudi Eğitim Büroları açılmıştır.

Yahudi Eğitim Bürosu, toplumdaki her tür okul için eğitim hizmeti veren, tek taraflı olmayıp birçok şeyi barındıran bir kuruma dönüşmüştür. Örneğin Amerika'da bu bürolarda standartlar oluşturma, öğretmen eğitimi, genç ve yetişkinlerin eğitimini koordine etme, öğrenci ve öğretmen için yeni materyaller tasarlama gibi birçok şey yapılmıştır. Bürolar, cemaatler arasındaki bölünmeyi en aza indirgeme ve mümkün olduğunca birlikte çalışmalarını sağlama noktasında çaba harcamışlardır.[269] 3 Şubat 1938'de Chicago'daki cemaatler bar mitzva töreni öncesinde erkeklerin aşağıdaki unsurları barındırması gerektiğine dair bir yönetmelik kabul etmişlerdir:

1. Tanınmış bir Yahudi okuluna en az üç yıllık katılım olmalıdır.

2. Adayın uygunluğunun kanıtı, aşağıdakileri test edecek sınavlarla Yahudi Eğitim Kurulu tarafından belirlenecektir:

-Üç yıllık süre boyunca kuruma bağlı okullarda eğitim gören öğrencilerin İbranice bilgisi,

-Duaları makul seviyede akıcı bir şekilde okuyabilme ve yetişkin sinagogundaki ayini takip edebilme,

-Yahudi yaşamının gelenek ve törenlerini anlama,

-Günümüz Yahudi yaşamının olumlu ve yapıcı evrelerine özel vurgu yaparak, Yahudi tarihinin ve çağdaş Yahudi dünyasının başlıca olayları, şahsiyetleri ve hareketleri hakkında bilgi ve kavrayış.[270]

Çocukların kendisinden beklenen bu özellikleri taşıyabilmesi için öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Çünkü öğrencileriyle birebir muhatap olmakta ve onları yakinen takip etmektedirler. Böylece yeterli olmadıkları mevzularda öğrencilerinin eksiklerini gidererek onların materyale hâkim olmada ilerlemelerini sağlayabilirler. Yeri geldiğinde psikolojik olarak da hem çocuğu hem de ebeveynlerini rahatlatarak, törene sağlam adımlarla hazırlanmalarına imkân sunabilmelidirler.[271]

[269] Judah Pilch, "Changing Patterns in Jewish Education", *Jewish Social Studies* 21/2 (1959), 110.
[270] Levitats, "Communal Regulation of Bar Mitzvah", 155.
[271] Munro, *Coming of Age in Jewish America*, 55.

II. KONFİRMASYON

Hıristiyanlıkta Ortodoks ve Katoliklerin kabul ettiği yedi sakramentten biri olan konfirmasyon hakkında tezin giriş kısmında bahsedilmektedir. Buna göre daha önceden vaftiz edilen çocuk, 13-16 yaşlarına geldiğinde kilisede kutsanmış yağla yağlanarak ikinci kez Hıristiyanlığını teyit etmektedir. Yahudilikte de benzer bir anlayışla on iki ve on üç yaşının erken olduğu varsayılarak on beş hatta on yedi yaşındaki gençlerden inançlarını beyan etmeleri istenmiş ve konfirmasyon törenleri düzenlenmeye başlanmıştır.

Birçok dini inanışta olduğu gibi Yahudilikte de modern hayat karşısında durağanlaşan ve tıkanan geleneksel din anlayışını günümüz şartlarına uydurmak adına farklı çözüm yollarına başvurulmuştur. Bu sebeple 19. yüzyılın başlarında Almanya'da ortaya çıkan Yahudi Reform Hareketi bazı değişimlerle toplumdan ve dinden uzaklaşan Yahudi bireyleri tekrardan kazanmayı hedeflemiştir.[272] İbadetin kısaltılması, erkek ve kadınların birlikte katılımlarıyla koro ve org eşliğinde icra edilmesi, ibadet sırasında kadınların da anlaması adına İbranice yerine yerel dil (Almanca) kullanımının artması vb. yenilikler hasebiyle Yahudilik, muhteva ve şekil itibariyle Protestan Hıristiyanlığa, sinagog da kiliseye benzeştirilmiştir. Bahsi geçenlerin dışında uygulamaya konulan bir diğer yenilik de hem kız hem de erkek çocukların cemaate katılımları adına düzenlenen konfirmasyon törenleridir.[273] Başlangıçta Yahudi okulundaki sınıfların mezuniyet töreni olarak kutlanırken zamanla Şavuot Bayramı'nda[274] kız ve erkeklerin bulunduğu bir grup için düzenlenen sinagog törenine dönüşmüştür.[275]

Konfirmasyonu, bar mitzva törenlerinden ayıran en büyük özellik çocuktan Tora okuması yerine inanç beyanı beklentisidir. Protestan ve Katoliklerin soru-cevap formatında

---

[272] Salime Leyla Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Reform Anlayışları", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Ağustos 2008), 155.
[273] Gürkan, "Yahudi Geleneğinde Reform Anlayışları", 156.
[274] Pesah'ın (Fısıh) ikinci gününden tam yedi hafta sonra Sivan ayında (Haziran-Temmuz) kutlanan Şavuot Tanrı tarafından Tora'nın Yahudilere verilişini kutlama bayramıdır. Pesah ve Sukot'la birlikte üç hac döneminden biri olan Şavuot, Haftalar Bayramı olarak da bilinmektedir. Detay için bkz. Alalu vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, 30; Baki Adam, "Yahudilik", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015), 106. Şavuot ile Hıristiyanların bayramlarından biri olan Pentekost aynı zamanda kutlanmaktadır. Hıristiyanlığa göre İsa Yahudilerin Fısıh döneminde çarmıha gerilmiş, üç gün sonra dirilmiş ve kırk gün boyunca belli aralıklarla havarilerine göründükten sonra göğe yükselmiştir. İsa'nın göğe yükselmesinden birkaç gün sonra Yahudilerin Şavuot Bayramı başlamış ve bu süreçte Kutsal Ruh, İsa'ya inananların üzerine inerek farklı dillerde konuşma mucizeleri gerçekleşmiştir. Yaklaşık üç bin kişinin vaftiz edildiği bu tarih Hıristiyan Kilisesinin kuruluşu olarak kabul edilmiştir. Bkz. Özlem Topcan, "Mistik Bir Hareket Olarak Pentekostalizm'in Doğuşu: Tarihsel Bir Değerlendirme", *Dini Araştırmalar* 19/50 (Aralık 2016), 161.
[275] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 74.

gerçekleştirdikleri ve kateşizm olarak adlandırdıkları bu kısımda "Din senin için ne ifade ediyor, görünmez ve açıklanamaz olma ne anlama gelmektedir?" gibi sorular çocuğa yöneltilmektedir.[276]

Modernize edilmiş müfredatıyla anılmakta olan bir Yahudi okulundan eğitim almış Yahudilik Bilimi'nin (Science of Judaism/Wissenschaft des Judentums) kurucusu Leopold Zunz (1794-1886) törenin bu okullarda tanıtıldığını ifade etmekte, hatta okulundaki ilk konfirmasyonun 22 Ağustos 1807'de kendisine ait olduğunu belirtmektedir.[277] Bununla birlikte törenden, resmi olarak ilk kez 1810'da Cassel'deki Vestfalya Krallığı'nın Yahudi konseyi tarafından yayımlanan bir kararnamede bahsedilmiştir. Başlarda sadece erkekler için bar mitzva olacakları Şabat gününde evde veya okullarda bir tören düzenlenirken, ilerleyen zamanlarda Berlin (1817) ve Hamburg'da (1818) ilk defa kızlar için konfirmasyon töreni yapılmıştır. Her yapılan yeniliğin başlangıçta bir muhalefeti olduğu gibi konfirmasyonun da sinagoglarda gerçekleşmesine karşı gelenler olmuştur. Fakat zamanla bar mitzvanın da etkisinin azalmasıyla konfirmasyona karşı ılımlı bir hava oluşmuş ve sinagoglarda kutlanılmaya başlanmıştır. İlk defa 1822'de kızlar ve erkeklerin onaylanma töreni Hamburg'daki bir sinagogda gerçekleşmiştir.[278]

Ortodoks Yahudiler törenin kendisinin, hatta adının dahi Hıristiyan kökenli olması, kız ve erkeklere eşit yaklaşılması, Tora'yla doğrudan bir bağ kurulmasına fırsat verilmeyip ezbere bir ilmihal bilgisi istenilmesi gibi sebeplerden dolayı konfirmasyona sıcak bakmasalar da 1831'de Ortodoks Rabbi Samuel Levi Eger, Brunswick Sinagogu'nda kız ve erkeklere birlikte onaylama töreni yapmıştır.[279] Başlangıçta tören için Şabat, Ḥanuka ya da Fısıh Bayramı tercih edilirken, sonraları Eger'in de seçiminde olduğu gibi kutlamalar Şavuot'ta düzenlenmiştir. Çünkü İsrailoğullarının Sina'da kendi özgür iradeleriyle Tanrı'nın Yasasının yükümlülüğünü kabul etmelerini kutladıkları gibi her

[276] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 76.
[277] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 79.
[278] Kaufmann Kohler - Max Landsberg, "Confirmation", *Jewish Encyclopedia* (Erişim 28 Aralık 2021), 4/219.
[279] David Resnick, "Confirmation Education from the Old World to the New: A 150 Year Follow-Up", *Modern Judaism* 31/2 (2011), 216.

yeni nesil de eski örneği izlemeli ve ataları tarafından iletilen dine sadık olmaya istekli olduklarını beyan etmelidir.[280]

Konfirmasyon töreni 1840'larda Fransa'da beyaz elbiseler giyen kızlarla sinagogda tanıtılmıştır. İngiltere'de ise yine 1840'larda Batı Londra sinagogu on üç yaşındaki erkek ve kızların katıldığı Yahudi Yeni Yılı'nda (Roş Haşana) koç borusunun (şofar) üflenmesinden sonra bir onay töreni düzenlemiştir.[281] Aynı şekilde Amerika'da da 1840'lı yıllarda kızların katılımının olduğu konfirmasyon törenleri düzenlenmeye başlanmıştır.[282]

Konfirmasyon töreninin hangi yaşta kutlanılması gerektiğine dair farklı fikirler öne sürülmüştür. Örneğin, bar mitzvadan ayırt edilmesi için on üç yerine on dört yaşın tercih edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bunun yanı sıra başka bir gerekçelendirme olarak Talmudik dönemlerin sıcak Orta Doğu iklimlerinde yaşayan on üç yaşındaki çocuğun belirgin bir olgunlaşma göstermesine rağmen Almanya'da durumun böyle olmadığı, bu sebeple de törenin on beşi geçmeyecek şekilde on üç ve on beş yaşları arasında kutlanılması gerektiği söylenmiştir.[283] İlerleyen süreçte ise gençlerin dini duygularının güçlenmesi ve zihinlerinin Yahudi toplumunun sadık birer üyesi olmaya hazırlanması için on altı hatta on yedi yaşına kadar eğitim almalarının gerekliliği savunulmuştur.[284]

Konfirmasyon törenlerinin içeriğinde zamanla bir değişim meydana gelmiş; tören daha geleneksel Yahudi dualarına, Tora okumaya, kutsal metinlerden alıntılara ve konuşmaya dayalı bir formata dönüşmüştür. 1891 tarihli bir kitapçıkta David Philipson (1862–1949) törene dair şu öneriyi sunmuştur:

-Sınıfın söylediği bir açılış ilahisi,

-Açılış duası,

-Koro müziği,

[280] Kohler - Landsberg, "Confirmation", 4/220.
[281] Marcus, *The Jewish Life Cycle,* 113.
[282] Resnick, "Confirmation Education from the Old World to the New: A 150 Year Follow-Up", 218.
[283] Resnick, "Confirmation Education from the Old World to the New: A 150 Year Follow-Up", 216.
[284] Kohler - Landsberg, "Confirmation", 4/220.

-Dr. Wise'ın ilahi kitabında çocukların çiçeklerini kürsüye bırakması önerisine göre, yılın mevsimini ve onaylayanların çiçeğe benzer yaşamlarını simgeleyen çiçek duası,

-Öncesi ve sonrasıyla uyumlu dualarla Tora'dan On Emir'in okunması,

-Koro müziği,

- Onaylayanlardan birinin günün önemine binaen bir şeyler söylemesi,

-Müzik,

-Çocuklara nasihat eden bir hitapla sonlandırmak için hahamın cemaate vaaz vermesi,

-Müzik,

-İnanç beyanı ile sonlanacak kısa bir test,

-Hahamın çocukları kutsaması,

-Sınıfın söylediği kapanış ilahisi,

-Bitiş duası,

-Ebeveynlerin çocuklarını azadı,

-Müzik.[285]

Çocukların neye inandıklarını dile getirmeyip, İbranice dahi bilmeyerek ezbere dayalı bir şeyler söylemesi cemaatleri bar mitzvadan uzaklaştırmış, herkesin anlayabileceği şekilde kızların da katılımıyla yerel dilin hakim olduğu konfirmasyon törenine yaklaştırmıştır. Ancak on dokuzuncu yüzyılda bar mitzvanın yerini alan, Ortodoks ve Muhafazakâr cemaatlerde dahi yayılma gösteren konfirmasyon törenleri yirminci yüzyıla gelindiğinde etkisini kaybetmeye başlamış ve yüzyılın sonunda bar mitzva törenleri tekrardan yükselişe geçmiştir. Konfirmasyonun dini önemini kaybetmesi ve daha çok görselliğe, hediyelere, kıyafetlere önem verilmesi onun değerini azaltırken, siyonizme olan rağbetin artmasıyla İbranicenin tekrar canlandırılması bar mitzva törenlerinin yeniden parlamasına sebep olmuştur.[286]

[285] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 77-78.
[286] Resnick, "Confirmation Education from the Old World to the New: A 150 Year Follow-Up", 224; Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 100.

Günümüzde Hıristiyan menşeili konfirmasyon kelimesinin yerine *Kabbalat Tora* kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Tora'nın Sina'da Musa'ya verilişinin kutlandığı Şavuot'ta düzenlenen Kabbalat Tora, "Tora'yı almak, kabul etmek" anlamlarına gelmektedir. Gelenekte Tora'nın verilmesiyle (Tora'yı veren Rabb sen övgüye layıksın) ilgili kutsama ifadeleri yer alırken bugün Tora'nın alınması kullanımı bunun ilahi olmaktan ziyade insanın kontrol alanına girdiğini göstermektedir.[287] Günümüzdeki Liberal Yahudiler bar/bat mitzva törenlerinden sonra çocuk on beş yaşına geldiğinde Kabbalat Tora törenlerinde Yahudiliğe bağlılıklarını teyit etmektedirler.[288]

III. YETİŞKİN BAR/BAT MİTZVALARI

On üç veya on iki yaşında bar ve bat mitzva törenleri düzenleyemeyen yetişkin Yahudi bireyler için zamanla yeni bir uygulama başlamış ve artık onlar da bu etkinliği gerçekleştirebilmişlerdir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı hasebiyle eylemlerini kısıtlamak zorunda kalan veya sonradan daha dindar bir yaşam biçimini benimseyen Yahudi bireyler bu törenleri yerine getirmek istemişlerdir. Mesela Rusya'da refusenik (Sovyetler Birliği'nin İsrail'e göç izni vermemesi) olarak yaşayan Rus Yahudiler dinlerine olan bağlılıklarının bir göstergesi olarak bu törenleri önemsemişlerdir.[289] Böylece Yahudiliğe olan aidiyetlerini pekiştirmiş olmaktadırlar.

Holokost'tan sağ kurtulmayı başaran Polonya'da 1903 yılında doğmuş Yisrael Kristal yüz on üç yaşında bar mitzvası kutlanan en yaşlı kişi olarak Guinness Dünya Rekorlarına girmiştir.[290]

Düzenlenmiş ilk bat mitzva töreninin sahibi olduğu kabul edilen Judith Kaplan Eisenstein ise bat mitzvasını Amerika'da alenen bir topluluk önünde ikinci kez kutlayan ilk kişi olarak bilinmektedir.[291]

Sonradan ortaya çıkan yeniliklerin taraftarları olduğu gibi karşı çıkanları da olmuştur. Aynı şekilde yetişkinlere uygulanan bar ve bat mitzva kutlamaları da eleştirilere maruz kalmıştır. Çünkü zaten on üç yaşını doldurmuş Yahudi erkekler ile on iki yaşını

[287] Resnick, "Confirmation Education from the Old World to the New: A 150 Year Follow-Up", 221.
[288] "Coming of Age", *Liberal Judaism* (blog) (Erişim 02 Ocak 2022).
[289] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 122.
[290] Oren Liebermann, "113 Years and Counting: World's Oldest Man Celebrates Bar Mitzvah" (Erişim 08 Şubat 2022).
[291] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 129-130.

doldurmuş Yahudi kızlar bar veya bat mitzva olmuş kabul edilmektedirler.[292] Bu sebeple bir tören yapılması gereksiz bulunmuştur. Ancak toplum üzerindeki olumlu etkisi ve Yahudi bireylerin dinlerine olan aidiyetlerini güçlendirmesi adına çok da kötü karşılanmadığı görülmektedir.

IV. TÜRKİYE'DEKİ BAR/BAT MİTZVA TÖRENLERİ

Türkiye'de yaşayan Yahudilerin çoğu Ortodokstur ve geçiş törenlerini önemsemektedir. Ancak bar ve bat mitzva söz konusu olduğunda kutlayanlar olduğu gibi kutlamayanlar da bulunmaktadır. Mesela İstanbul Karaileri'nde bar ve bat mitzva törenleri düzenlenmemekte,[293] Gaziantep Yahudi cemaati ise sadece bar mitzva törenini uygulamaktadır.[294]

Diğer Yahudi cemaatlerinde olduğu gibi Türk Yahudi toplumu da bar mitzva ve bat mitzva törenlerini sinagogda gerçekleştirmektedir. Rav Naftali Haleva, kendisiyle yaptığımız görüşmede[295] Türkiye'deki Sefarad Yahudilerin bar/bat mitzva törenleriyle ilgili uygulamaları hakkında değerli bilgiler vermiştir:

Buna göre on üç yaşını doldurmuş Yahudi bir erkeğin yapması gereken ilk eylem tefilin takmak olduğundan çocuk sabah duası için sinagoga gelmektedir. Tefilin, Şabat ve bayram dışında her gün yerine getirilmesi gereken bir mitzva iken, cemaatle Tora okuma Pazartesi, Perşembe, Roş Hodeş ve Şabat günlerinde gerçekleşmektedir. Bu yüzden çocuğun hem tefilin takma hem de Tora'dan okumayı aynı gün içerisinde yerine getirebilmesi için Pazartesi veya Perşembe günü tercih edilmektedir. Ancak Rav Haleva on üç yaşını doldurmuş bir çocuğun emirlerden mükellef olması hasebiyle bir an önce tefilin mitzvasını yerine getirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu nedenle genç Yahudi birey Pazartesi veya Perşembe gününü beklemeden yaşını doldurduğu gün bu mitzvayı ifa etmelidir.

---

[292] Marcus, *The Jewish Life Cycle*, 121.
[293] Bünyamin Levi, *Bizzans'tan Günümüze İstanbul Karaileri* (İstanbul: Cinius Yayınları, 2016), 137.
[294] Naim Avigdor Güleryüz, *Gaziantep Yahudileri* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2012), 76.
[295] Rav Naftali Haleva ile 25 Mayıs 2022'de zoom üzerinden gerçekleştirdiğimiz görüşme.

Günün erken saatlerinde sinagoga ailesi ve öğretmeniyle birlikte gelmiş genç bireyden sabah dualarından en iyi öğrendiği hangisiyse İbranice olarak onu okuması beklenir. Sabah okunan dualardan biri Tehilim (Mezmurlar) 145'te geçen Aşre duasıdır:

> "Krallığın sonsuzdur ve hakimiyetin kuşaktan kuşağa sürecektir. Tanrı, düşenlere destek verir, bükük olanları dikleştirir. Herkes umutla gözlerini Sana doğru çevirir ve Sen uygun zamanda onlara gıdalarını verirsin. Elini aç ve tüm canlıların isteklerini yerine getir. Tanrı, tüm yöntemlerinde haklıdır, tüm yaptıklarında iyiliksever davranır. Tanrı, O'nu çağıranların, O'nu içtenlikle çağıranların yanındadır. O'ndan korkanların isteklerini yerine getirir, yakınmalarını duyar ve onları kurtarır. Tanrı, O'nu sevenlerin hepsini korur ama kötülerin tümünü yok eder. Ağzımdan herzaman Tanrı'ya övgü dolu sözler çıksın ve tüm canlılar kutsal Ad'ını sonsuza dek kutsasın. Ve biz şimdiden ve sonsuza dek Tanrı'nın Ad'ını kutsayacağız. Tanrı'yı övün."[296]

Diğer bir dua da her sabah ve akşam okunan Devarim (Tesniye) 6:4-9 ve 11:13-21 ile Bamidbar (Sayılar) 15:37-41'de geçen Şema duasıdır:

> "Dinle Yisrael! Adonay Tanrımız'dır; Adonay Tek'tir! Görkemli krallığının İsmi sonsuza dek kutsal olsun. Ve Tanrı'n Adonay'ı tüm kalbinle, tüm ruhunla ve tüm varlığınla seveceksin. Ve bugün sana emrettiğim bu sözler kalbinin üzerinde olacak. Ve bunları çocuklarına tekrar edeceksin. Evinde otururken, yolda giderken, yatıp kalkarken bu sözlerden bahsedeceksin. Ve işaret olarak onları elinin üstüne bağlayacaksın ve bunlar gözlerinin arasında bir işaret olacak. Ve onları evinin ve şehirlerinin kapılarının eşiğine yazacaksın. Ve bugün size verdiğim Benim emirlerime sıkı sıkıya uyarsanız, (başka bir deyişle) Tanrı'nızı sever ve O'na tüm kalbinizle ve tüm ruhunuzla hizmet ederseniz, Ben de toprağınız için gerekli yağmuru zamanında, ilkbaharda ve sonbaharda yağdıracağım, buğdayınızı, şarabınızı ve yağınızı toplayabileceksiniz, hayvanlarınız için tarlalarınızda çimen bitmesini sağlayacağım, yiyeceksiniz ve doyacaksınız. Dikkat edin, kalbinize kanarak doğru yoldan sapıp yabancı tanrılara tapmayın ve onların önünde eğilmeyin. Yoksa Tanrı'nın öfkesi size karşı alevlenecek, (Tanrı) gökleri kapayacak ve yağmur yağmayacak, toprak ürününü vermeyecek ve bu iyi ülkeden çabucak yok olacaksınız Tanrı'nın size verdiği. Benim bu sözlerimi kalbinizin üzerine ve ruhunuza yerleştirin, işaret olarak onları elinize bağlayın, gözleriniz arasında bir işaret olsunlar ve onları çocuklarınıza öğretin, evinizde otururken, yolda giderken, yatıp kalkarken bu sözlerden bahsedeceksiniz. Ve onları evinizin ve şehirlerinizin kapılarının eşiğine yazacaksınız. Böylece, Tanrı'nın atalarınıza, gökyüzü yeryüzünün üzerinde varoldukça vereceğini yemin ettiği toprak üzerinde günleriniz ve çocuklarınızın günleri uzayacak. Ve Tanrı, Moşe'ye şöyle dedi: "İsraeloğulları ile konuş ve onlara tüm kuşaklar boyunca giysilerinin köşelerine tsitsit yapmalarını söyle. Ve her köşedeki tsitsite mavi bir iplik koysunlar. Bunlar sizin için tsitsit olacak, onlara bakacak ve Tanrı'nın tüm emirlerini anımsayacaksınız, onları yerine getireceksiniz ve kalplerinizin ve gözlerinizin doğrultusunda gitmeyeceksiniz, çünkü bu sizi doğru yoldan saptırır. Böylece emirlerimi anımsayacak ve onları

[296] *Sidur Kol Yaakov*, 84-86.

> yerine getireceksiniz, Tanrı'nız için kutsal olacaksınız. Ben, Adonay, Tanrı'nız olmak için sizi Mısır topraklarından çıkaran Adonay, Tanrı'nızım."[297]

Bar mitzva adayı genç, dualardan birini ya da yeterli kabiliyetteyse ikisini birden okuyabilmektedir. Tefilin takıp sabah dualarını okuduktan sonra sıra Tora'dan okumaya gelmektedir.

Öncelikle Sefer Tora *aron ha-kodeş*'ten (kutsal dolap) çıkarılmalıdır. Dolap açıldığında Türk Yahudilerinin bir geleneği olan bar mitzva duası okunur:

> "Tanrı'm ve Atalarımın Tanrı'sı. Bu büyük ve kutsal günde içtenlikle ve tüm kalbimle gözlerimi Sana doğru kaldırıyorum ve şöyle diyorum: Çocukluk dönemim artık geçip gitti ve şimdi yetişkin bir erkeğim. Bugün Bar Mitsvayım, mitsvaları yerine getirmekle yükümlüyüm ve bu sıfatla anılmaktan mutluluk duyuyorum. Şimdiden sonra bana İsraeloğullarına yaraşacak bir şekilde halkına ve Tora'sına bağlı bir kişi olarak yaşamımı sürdürmek düşüyor. Aynı zamanda bu sevinçli güne gelmemi sağladığın için Senin Ad'ına teşekkür etmeyi bir borç sayıyorum. Ve Sen Göklerdeki Tanrı'm bu duayı ve yakarışı işit! Bana iyilik göster, bana kurallarını öğret, beni emirlerinin yolunda yönlendir. Kalbime Senin sevgini ve korkunu yerleştir. Beni kötü eğilimlerden koru ve bana, kutsal Tora'na ve insanın yerine getirerek yaşaması gerektiği emirlerine uymak için gereken gücü ve isteği ver. Ve yaşamım boyunca hergün yüksek sesle utanmadan şu sözleri söyleyebileyim: Şema Yisrael Adonay Eloenu Adonay Ehad.-Dinle İsrael, Adonay Tanrı'mızdır, Adonay Tek'tir."[298]

Dua okunduktan sonra genç bar mitzva Sefer Tora'yı sinagog içerisinde gezdirir ve Tora'dan kendisine gösterilen yeri okur. Sonra bar mitzva deraşası olarak addedilen bir teşekkür konuşması yapar. Onu yetiştiren anne ve babasına, aile büyüklerine şükranlarını iletir ve cemaatine sadık iyi bir Yahudi olacağına dair söz verir. Haham da ona hitaben hayır duasında bulunduktan sonra Aşre duasını tekrardan okur. Bunun ardından çocuk dolaba koymak üzere Sefer Tora'yı tekrar sinagogda gezdirir ve yerine yerleştirir.

Türk Yahudiler arasında, babanın çocuğun sorumluluğundan kurtulduğuna dair söylenen kutsama çok yaygın değildir. Sadece kutsamadan haberdar olan daha dindar Yahudiler bu berahayı söylemektedir.

Tora'nın okunmasından sonra haham bir deraşa (vaaz) verir. Deraşadan sonra haham birkaç şey daha söyleyip bazı hediyeler ve bar mitzva olduğuna dair bir diplomayı çocuğa verir.

---

[297] *Sidur Kol Yaakov*, 110-114.
[298] *Sidur Kol Yaakov*, 984.

Bar mitzvanın eğitimi noktasında daha önceki zamanlarda çocuğu törene hazırlayan özel bir öğretmen tutulurken, altı yedi sene önce bir bar mitzva okulu kurulmuştur. Bu kurum fiziksel olarak bir binaya sahip olmamakla birlikte çocukları belli günlerde bir araya getirerek onlara dini bilgiler vermektedir.

Bat mitzva törenleri ise Türkiye'de 1974 yılında gerçekleştirilmeye başlamıştır. Şu an hahambaşılık görevini ifa eden İshak Haleva'nın öncülüğünde Burgazada Sinagogu'nda ilk grup bat mitzvası gerçekleşmiştir. On iki yaşını doldurmuş kızlar günün anlam ve önemine binaen şarkılar söylemiş ve kısa bir deraşa vermişlerdir. O günkü duada bat mitzvaların aileleri ve birinci dereceden yakınları onore edilmişlerdir.

Şu sıralar çok fazla etkinlik düzenlemeseler de aktif bir kurum olarak Bat Mitzva Kulübü kızlar için faaliyetlerini sürdürmektedir. Şabat günü sabah duasından sonra beyaz elbiseler giyinen kızlar hep birlikte şarkılar söylemekte ve sonrasında kendilerine sabah kahvaltısı verilmektedir. Pazar günü Neve Şalom Sinagogu'nda toplu diploma törenlerinin yapıldığı kutlamalar da görülmektedir (Resim 4).

2020'de başlayan pandemi süreci birçok şeyi olduğu gibi dini alanları da etkilemiş ve mâbedlerde toplu ibadet etmeyi imkânsız kılmıştır. Bu nedenle bazı cemaatler internet üzerinden zoom gibi platformlarla bir araya gelerek kutlamalarını gerçekleştirmişlerdir. Türk Yahudi cemaati de zoom üzerinden bu törenleri düzenlemiş, ancak zoomda olması nedeniyle pasuklar Tora parşömeninden okunmamıştır.

V. İSRAİL'DEKİ BAR/BAT MİTZVA TÖRENLERİ

Osmanlı Dönemi'ndeki Filistin topraklarında yaşayan Yahudiler bar mitzvayı, genellikle aile ve arkadaş çevresiyle beraber sinagogdaki ayinden sonra bir erkek geçiş töreni olarak kutlarlardı. Filistin'deki Sefaradlarda çocuğun ilk kez tefilin takması için belirlenen bir yaş olmamakla birlikte kutlama tefilin odaklı olmuş ve genelde sinagogda hafta içi sabah ayininden sonra gerçekleşmiştir. Buna karşılık hem kırsal kesimde hem de şehirlerde yaşayan Aşkenaz ailelerin çoğunda bar mitzvanın odak noktası, Şabat günü sinagog ayininde çocuğun liderlik rolünü üstlenmesidir.[299]

[299] Hizky Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", *Association for Jewish Studies* 42/1 (Nisan 2018), 142.

Sanayileşme ve kentleşmenin hızlanması İngiliz mandası altındaki topluluklardan biri olan Filistinli kentlileri de etkilemiş ve bölgede yaşayan Yişuv'un[300] kültürel manzarasında değişimlere sebep olmuştur. Modern dönemlere girilmesiyle birlikte artan bireysellik ve farklılaşan yaşam biçimleri bar mitzva törenlerini de değiştirmiş ve kutlamaların bir parti hüviyetine bürünmesine etkide bulunmuştur. Artık parti kutlamalarının önemsendiği toplulukta Şabat ayininden sonra değil de hafta ortasında bar mitzva ziyafetleri gerçekleştirilmeye başlamıştır.[301]

Bar mitzvanın dini bir başlangıç ayini olarak işlevi azalma gösterse de Yişuv, geleneksel töreni sürdürmüştür. Sınır yerleşimlerinin bazılarında ise alternatif bir bar mitzva töreni olarak kendini koruma ve güvenlik adına yapılan birkaç ekleme görülmüştür. Buna binaen on üç yaşındaki bir çocuğun artık yetişkin bir erkek sınıfına girdiği ve yanında silah taşıması gerektiği öne sürülmüştür.[302]

Bat mitzva kavramı ve töreni 1930'larda Yişuv'a yabancı olsa da 1940'lara gelindiğinde bar mitzvanın ev ve sinagogdan kamusal alana taşınmasıyla bat mitzva kutlamaları da Yişuv toplumu tarafından tanınmaya başlamıştır.[303] Bat mitzva, Batı diasporasında abartılı doğum günü partisi hüviyetine dönüşmeden önce bir geçiş ayini olarak gelişimini sürdürürken, bu durumun aksine 1940'larda Filistin'de ayrıntılı bir doğum günü kutlaması şeklinde ortaya çıkmıştır. 1950'lere kadar kızlar için kutlanan şenlikli on ikinci yaş doğum günü partileri artık toplumda standart haline gelmiştir.[304]

1940'lara kadar çoğu kibutz[305], ebeveynlerin organize ettiği ve odalarında gerçekleşen doğum günü kutlamasını benimsemiştir ve erkekler, aileleri ve arkadaşları ile biraz daha

[300] Yişuv, Osmanlı Devleti'nin himayesi altındaki Filistin'de yaşayan küçük Yahudi topluluğudur. Bkz. M. Lutfullah Karaman, "Siyonizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)* (İstanbul: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2009), 37/330.
[301] Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", 142.
[302] Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", 144.
[303] Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", 150-151.
[304] Shoham, "'He Had A Ceremony–I Had A Party': Bar Mitzvah Ceremonies vs. Bat Mitzvah Parties in Israeli Culture", 338-339.
[305] Kelime anlamı olarak topluluk, toplanma, grup olmayı ifade eden kibutzlar bir asırlık geçmişe sahip olup bugünkü İsrail'in kurulmasında önemli bir misyona sahiplerdir. Başlangıçta tarımsal temelli bir organizasyon olarak baş gösteren kibutzlar ilerleyen süreçte ülke ekonomisi ve siyasi hayatındaki önemine binaen "Kibbutzim" adında bir harekete dönüşmüştür. Kibutzlar kısaca ortak mülkiyetin hâkim olduğu, paraya dayalı herhangi bir ücretlendirmenin söz konusu olmadığı, tüm gereksinimlerin kibutz idaresince

büyük bir on üçüncü yaş gününü kutlamışlardır. 1950'lerin sonlarına doğru ise çoğu kibutz, grup bar mitzvalarını benimsemiştir. Bir grup töreniyle neticelenen bir yıllık özel görevlerin dağılımı şeklinde grup bar mitzvası çoğu kibutza yayılmıştır.[306] Kibutz Afikim'in 1962 müfredatında bar/bat mitzva öğrencilerine verilen on üç görev şunlardır:

1- Yahudi geleneğini bilme,

2- Yahudi halkının tarihini bilme,

3- İsrail ve yerel bölgenin ekonomi ve coğrafyasına hâkim olma,

4- Kibutz hareketi, politikası ve güncel meseleler,

5- Aile içinde (pratik yardımı içerir),

6- Kendi akran grubunda (diğerlerine yardım eden nesnel projeleri içerir),

7- Kendi Kibutzum (muhtemelen pratikteki yardımları içerir),

8- Güvenlik görevi,

9- Farklı yaşam tarzına sahip biriyle tanışmaya ek olarak bir günü tek başına geçirme,

10- Komşuları tanıma (kibutz dışındaki),

11- Maddelerin yeniden kullanımını veya geri dönüşümünü sağlama,

12- Kibutz hava istasyonunda çalışmaya ek olarak temizlik görevleri,

13- Yazılmış araştırma konusu.[307]

Bu törenler tüm on üç yaşındaki kız ve erkekler için toplu düzenlenmiştir.[308] Kibutz bar mitzva törenleri, çocukların toplumsal ve ulusal görevlere başlamasını sağlayarak, yalnızca bir doğum günü partisine dönüşmesini engellemek ve bir erginleme ayini olarak orijinal karakterini geri getirmek için çabalamıştır. Bat mitzva, tüketim kültüründen etkilenen bir doğum günü partisi olarak görülmüş ve bu sebeple kibutzlar, ayinlerin

karşılandığı kolektif çiftliklerdir. Bkz. Nuran Taşlıgil - Güven Şahin, "Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (Haziran 2012), 214.

[306] Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", 153-154.

[307] Hilton, *Bar Mitzvah, A History*, 144-145.

[308] Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", 154.

erginleme töreni görevini üstlenmesini istediklerinden kız ve erkekleri birlikte barındırmasına rağmen kutlamaları bar mitzva olarak isimlendirmişlerdir.[309]

Günümüze gelindiğinde bat mitzvanın aksine bar mitzva kutlamanın daha önemli olduğunu söyleyen İsrailli Yahudilerin yüzdesi arasında çok az fark vardır. Bar mitzvanın önemli olduğunu söyleyen %91'lik kesimin %69'u bunun dini nedenlerden kaynaklandığını belirtmektedir. Bat mitzvanın önemine vurgu yapan %83'lük kesimin ise %49'u dini nedenlere bağlı olarak bu törenlerin düzenlendiğini ifade etmiştir.[310] İsrail'deki Yahudi Yenilenme hareketi ve Ortodoksluğun liberal kanadı bat mitzvanın süslü doğum günü partilerinden kurtulup otantik bir erginleme törenine dönüştürülmesi için çağrıda bulunmuşlardır. Ancak bu çağrı, ana akıma ters olduğundan kutlama, harcanan çaba ve hediyeler açısından bir eşitlik sağlansa da onlara yüklenen anlam aynı olmayıp benzer bir içeriğin sağlanması mümkün değildir.[311] Buna binaen İsrail'de kızın on ikinci doğum gününü kutlamak âdet olmuş ancak bir ayin veya sinagog bileşeni bat mitzvada yer almamıştır. Yirmi birinci yüzyılın başlarında genellikle bir sınıftaki tüm kızlar, okul yılı boyunca ilgili materyalleri çalıştıktan sonra grup kutlaması için hazırlanmaktadırlar. Bazı sinagog veya okullar kızlar için bir ritüel formatı sağlarken, bazı aileler Rachel'in mezarına veya diğer kutsal mekanlara gitmeyi tercih edebilirler. Bat mitzva için ayin veya Tora unsuru isteyen turist veya İsrailliler diledikleri takdirde Ağlama Duvarı'nın kadınlar kısmına da gidebilirler.[312] Aynı şekilde 1967'den beri bar mitzva kutlamaları için yurt dışından veya İsrail'den birçok Yahudi, Ağlama Duvarı'nı ziyaret etmektedir (Resim 6).[313]

VI. ENGELLİ ÇOCUKLAR İÇİN BAR/BAT MİTZVA TÖRENLERİ

Gelişimsel engelli çocuklar için bar ve bat mitzva törenlerinin kutlanması mevzusu karışık bir konudur. Yahudilikte emirleri yerine getirmek kişiye saygınlık

[309] Shoham, "The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party", 155-156.
[310] Shoham, "'He Had A Ceremony–I Had A Party': Bar Mitzvah Ceremonies vs. Bat Mitzvah Parties in Israeli Culture", 339-340.
[311] Shoham, "'He Had A Ceremony–I Had A Party': Bar Mitzvah Ceremonies vs. Bat Mitzvah Parties in Israeli Culture", 348.
[312] Joseph, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", 3/166.
[313] Kaplan, "Bar Mitzvah, Bat Mitzvah", 3/165.

kazandırdığından onlardan muaf tutulmak bireyin saygınlığına zarar verebilmektedir. Ama bu, hükümlerin ötesinde toplumsal bir kabul edilebilirlik meselesidir.[314]

Yahudi hukukuna göre engelli kişiler Tanrı'nın emirlerini uygulama noktasında eşit derecede sorumlu ve yükümlüdür. Bu durum dışarıdan bakıldığında engelli kişilere karşı merhametli olunmadığı izlenimi verebilir. Ancak burada işaret edilen, engelli kişilerin Tanrı katında diğer herkesle eşit olması ve Yahudi toplumunun üyeleri olarak dışlanmadan ibadetlere katılımlarının tam olması gerektiğidir. Yahudilikte bütün insanlar eşit olup Tanrı'nın görüntüsünde yaratılmışlardır.[315] Tora, engelli kişilerin onurlandırılması ve onlara saygı gösterilmesi gerektiğini emretmektedir: "*Duymayan birine (bile) lanet etme. (Doğruyu) Görmeyen birinin önüne engel koyma. Tanrın'dan çekin. Ben, Aşem'im.*"[316]

Lubavitch Rabi Menachem Mendel Schneerson 19 Ağustos 1976'da İsrailli engelli asker ve sporculara hitaben yaptığı konuşmada bir kişinin fiziksel bir zayıflık veya eksikliği varsa bundan dolayı üzülmemesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü bu durum, Tanrı'nın o kişiye engelleri aşma ve sıradan insanların yapamadığı şeyleri başarma noktasında özel ruhanî güçler bahşettiğini göstermektedir.[317]

On üç yaşını doldurmuş engelli bir erkek çocuğa bar mitzva törenini gerçekleştirmesi için yardım edilmeli, eğer yapabiliyorsa çocuk haftanın Tora bölümünü okumak üzere bimaya çağrılmalı ve ilgili duaları söylemelidir. Gerektiği takdirde bir Tora rulosu çocuğun evine götürülmeli ve orada Tora okunabilmesi için bir minyan toplanmalıdır. Aynı şekilde on iki yaşını doldurmuş olan engelli kız çocukları için de evde bir kutlama yapılmalıdır.[318]

İsrail'de Ortodoks aileler hafif düzeyde engeli olan çocuklar için bar ve bat mitzva töreni düzenlerken daha ciddi engeli olanlar için bu mümkün olmamaktadır. Engelli çocuğu olan

[314] Gila Vogel - Shunit Reiter, "Spiritual Dimensions of Bar/Bat Mitzvah Ceremonies for Jewish Children with Developmental Disabilities", *Education and Training in Developmental Disabilities* 38/3 (Eylül 2003), 316.
[315] Mendy Chitrik, "Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudiliğin Engellilere Bakışı -2", çev. Estraya Seval Vali, *Şalom Gazetesi* (Erişim 16 Haziran 2022).
[316] Vayikra, 19/14.
[317] Mustafa Sami Baybal, "Yahudilik ve Hıristiyanlığın Engellilere Bakışı", *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (Aralık 2015), 280.
[318] Baybal, "Yahudilik ve Hıristiyanlığın Engellilere Bakışı", 287.

seküler aileler bar ve bat mitzva törenlerini çok önemsemezken Muhafazakâr Hareket zihinsel engellilerin Tora'ya çağrılmalarına izin veren bir belge yayımlamıştır.[319]

[319] Vogel - Reiter, "Spiritual Dimensions of Bar/Bat Mitzvah Ceremonies for Jewish Children with Developmental Disabilities", 316.

SONUÇ

Günümüzde geçiş törenlerinden biri olarak addedilen ve Yahudilikte çocukluktan ergenliğe geçişin sembolü olan *bar mitzva* ve *bat mitzva* bu çalışmanın konusunu teşkil etmiştir. On dördüncü yaşından gün almış (on üç yaşını doldurmuş) erkek çocuklar için bar mitzva, on üç yaşından gün almış (on iki yaşını doldurmuş) kızlar için de bat mitzva törenleri, artık dini hükümlerle yükümlü (mükellef) sayılmaları onuruna kutlanmaktadır.

İlk olarak bar mitzvanın ele alındığı bu çalışmada incelenen kaynaklardan da hareketle kavramın bir anlam değişmesine uğradığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta eylemlerinden sorumlu erkek için kullanılan *bar onşin* ifadesiyle eş anlamlı olan bar mitzva kavramı zamanla on üç yaşındaki erkek çocuk için kullanılmaya başlanmıştır. İlerleyen süreçte de çocuktan ziyade on üç yaşını dolduran erkekler için düzenlenen törenlerin adı olmuştur. Günümüzde de bar mitzva denildiğinde hem çocuk hem de tören kastedilmektedir.

Bar mitzva kavramına Tora'da ve Mişna'da rastlanmadığı gibi böyle bir törenin varlığına dair ipucu da bulunmamaktadır. Yirminci yüzyılda basılan bazı el yazmaları bar mitzvanın on üçüncü yüzyılda bir sinagog töreni olarak düzenlenmiş olma ihtimalini ortaya koymaktadır. Ancak günümüzdeki haliyle kutlanılan bar mitzva törenlerinin gerçekleşmesi on altıncı yüzyılı bulmaktadır.

Bar mitzva töreni genel olarak tüm Yahudi cemaatlerinde aynı unsurları barındırmaktadır. Çocuk, belli bir hazırlık sürecinden geçtikten sonra on üç yaşını doldurmasını takip eden ilk Pazartesi veya Perşembe tefilin takıp, Tora okumaktadır. Tora okuması için tefilin taktığı günün tercih edilmesi gibi, o günü müteakip gelen ilk Şabat da seçenekler arasındadır. Bazı cemaatler çocuğun iki mitzvayı aynı gün yerine getirmesini uygun bulduğundan Pazartesi veya Perşembeyi tercih ederken; bazı cemaatler yakınlarının da iştirak edebilmesi adına daha şenlikli kutlama yapabilecekleri Şabat gününü seçmektedirler. Tora ve tefilin mitzvalarından sonra çocuk cemaat önünde bir *deraşa* vermekte ve sonrasında tüm katılanlarla birlikte kutlama yemeği mahiyetinde *seuda* düzenlenmektedir.

Kız çocukları için söz konusu olan *bat mitzva* törenlerinin *bar mitzva* törenlerinden uzun bir süre sonra uygulanmasının en büyük nedeni Yahudilikte kadının tartışmalı konumudur. Kadınların sinagog ibadetlerinden ve çoğu mitzvadan muaf tutulması onların sinagog eksenli bir törende aktif rol almaları açısından sorun teşkil etmektedir. Bununla

birlikte yaşanan Yahudi aydınlanması ve modern çağa ayak uydurma süreci sonucunda kızların/kadınların da dinde aktifleşmesi sağlanmış ve sinagoglarda yer almalarına izin verilmiştir. Tabiidir ki her Yahudi topluluğunun bakış açısı aynı olmadığından bat mitzva törenlerinde de on iki yaşını doldurmuş kız çocuklarının uygulamaları cemaatler arasında farklılık göstermiştir. Reformist Yahudiler kız çocuklarının aktif bir şekilde Tora okumasına müsaade ederken Ortodoks cemaatlerde kızlar yerine babaları ya da varsa ağabeyleri Tora okumaktadırlar.

Zamanla bar mitzva'ya getirilen eleştirilerin artması ve Hıristiyan çevrenin de etkisiyle başlayan Yahudi Reform Hareketi sonucunda Avrupa merkezli konfirmasyon törenleri düzenlenmeye başlamıştır. On üçüncü yaşın bir çocuğun dini sorumluluklarını üstlenmesi için erken olduğu düşünülmüş, çocuğun on beş veya on altı gibi daha ileriki yaşlarda bu bilinci taşıyabileceği öne sürülmüştür. Erkeklerle birlikte kızların da dahil edildiği bu törenlerde bir grup genç Yahudiden inançlarını teyit etmeleri beklenmektedir. Bu törenler Yahudi cemaatleri arasında yayılma gösterse de Batı merkezli olması ve zamanla İbranice'den ve geleneksel inanç uygulamalarından uzaklaştırdığı gerekçesiyle uzun soluklu olmamış ve bar mitzva eski mevkiine kavuşmuştur. Hatta konfirmasyonun etkisiyle kızlar için de tören düzenlenmesi gerektiği tartışmaları açığa çıkmış ve neticede bat mitzva törenleri uygulanmaya başlamıştır.

Bar mitzva ve bat mitzvasını olması gereken dönemde kutlayamayan yetişkin Yahudiler sonradan bu törenleri gerçekleştirmişlerdir. "Bar mitzva yapılmaz, bar mitzva olunur" ilkesiyle bu durum çelişse de Yahudi bireylerin dinlerine olan aidiyet duygularını pekiştirdiğine inanılarak bunu devam ettirenler bulunmaktadır.

Türkiye'de Ortodoks Yahudiler çoğunlukta olup bar ve bat mitzvayı sinagogda düzenlemektedirler. Erkekler için özel olarak kutlanırken kızlar genelde grup halinde bu törenlerde yer almaktadır. İsrail'de ise devletin kurulmasından önce bar ve bat mitzva törenleri düzenlenmeye başlamıştır. Kutlamalar birbirine yakın mahiyette olsa da, bar mitzvaya dini bir anlam yüklenirken bat mitzva bir doğum günü partisi hüviyetindedir.

Son olarak; engelli Yahudiler için de bu törenlerin yerine getirilmesi gerektiği söylenmiş ve yapabildikleri ölçüde ifa etmeleri beklenmiştir.

Günümüzde uygulanmaya devam eden bu törenler dindar veya dindar olmayan Yahudi çevrelerce kabul görmekte ve hemen hemen hepsi kutlamaya gayret etmektedirler. Çünkü bu törenler vesilesiyle Yahudiliğe olan aidiyetlerinin güçlendiğini ve bir cemaat ruhunun parçası haline geldiklerini hissetmektedirler.

KAYNAKÇA

Adam, Baki. "Yahudilik". *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 59-129. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2015.

Alalu, Suzan vd. *Yahudilikte Kavram ve Değerler: Dinsel Bayramlar, Dinsel Kavramlar, Dinsel Gereçler*. ed. Yusuf Altıntaş. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2. Basım, 2001.

Allouche-Benayoun, Joelle. "Fransa'da Kadın Hakları ve Liberal Yahudilik". çev. Ramazan Adıbelli. *Bütün Yönleriyle Yahudilik*. 599-614. Ankara, 2012.

Arslantaş, Nuh. *İslâm Toplumunda Yahudiler: Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukukî, Dinî ve Sosyal Hayat*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2008.

Aydın, İbrahim Ethem. "Mordecai M. Kaplan'ın Yeniden Yapılanmacı Yahudiliği Geliştirmedeki Metodu ve Temel Esasları". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi (DÜSBED)* 14/29 (2022), 1-35.

Aydın, İbrahim Ethem - Oymak, İskender. "Yeniden Yapılanmacı Yahudilik Hareketinin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Temel Hedefleri". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26/1 (2021), 123-165.

Aydın, Mahmut. *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 5. Basım, 2015.

Baer, Leah R. "Marriage: Iran". *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. 3/355-359. Leiden: Brill, 2010.

Baybal, Mustafa Sami. "Yahudilik ve Hıristiyanlığın Engellilere Bakışı". *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (Aralık 2015), 275-298.

Behar, Rabi Nisim. *Dini Uygulama Rehberi: El Gid Para El Pratikante: Normal Günler Şabat ve Bayram Duaları ve Dini Gereklilikler*. ed. Moşe Farsi. çev. Mordehay Yanar. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2. Basım, 2009.

Besalel, Yusuf. "Gabay". *Yahudilik Ansiklopedisi*. 1/181. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Mayıs 2001.

Besalel, Yusuf. "Hazan". *Yahudilik Ansiklopedisi*. 1/205. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Mayıs 2001.

Besalel, Yusuf. "Minyan". *Yahudilik Ansiklopedisi*. 2/410. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Ekim 2001.

Besalel, Yusuf. "Mişkan". *Yahudilik Ansiklopedisi*. 2/412-413. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2001.

Besalel, Yusuf. “Mitsva”. *Yahudilik Ansiklopedisi*. 2/415-424. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, Ekim 2001.

Besalel, Yusuf. *Osmanlı ve Türk Yahudileri*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 1999.

Blech, Rabi Benjamin. *Nedenleri ve Niçinleriyle Yahudilik*. çev. Estraya Seval Vali. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2. Basım, 2003.

Brauer, Erich - Patai, Raphael. *Kürdistanlı Yahudiler*. çev. Fahriye Adsay. İstanbul: Avesta Basın Yayın, 2005.

Cohn-Sherbok, Dan - Cohn-Sherbok, Lavinia. *Yahudiliğin Kısa Tarihi*. çev. Bilal Baş. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Çınar, Aliye. “Din Dili: Dinî Sembol ve Ritüel”. *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri) - (25-26 Aralık 2004, İSAM Konferans Salonu, Üsküdar-İstanbul)*. ed. Hayati Hökelekli. 325-338. KURAV Yayınları: Bursa, 2006.

Çinpolat, Salih. “Yahudilikte Yenidoğan Törenleri”. *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 4 (2017), 83-102.

Eroğlu, Ahmet Hikmet. “Hıristiyanlık”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 133-194. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2015.

Firestone, Reuven. *Yahudiliği Anlamak: İbrahim’in / Avraam’ın Çocukları*. çev. Çağlayan Erendağ - Levent Kartal. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 1. Basım, 2004.

Gerçeğe Yolculuk: Tora ve Yahudilik Üzerine Merak Edilen Konular. çev. İzzet Berkan - Yosi Berkan. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2006.

Goldberg, Harvey E. “Rites of Passage: Jewish Rites”. *Encyclopedia of Religion, Second Edition*. 11/7818-7824. the United States of America: Thomson Gale, 2005.

Goldstein-Sabbah, Sasha. “Marriage: North Africa”. *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. 3/351-355. Leiden: Brill, 2010.

Güç, Ahmet. “Konfüçyanizm”. *Dinler Tarihi El Kitabı*. ed. Baki Adam. 431-449. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2015.

Güleryüz, Naim Avigdor. *Gaziantep Yahudileri*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2012.

Güngör, Ali İsra. *Evanjelikler*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2011.

Gürkan, Salime Leyla. “Vaftiz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*. 42/424-426. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2012.

Gürkan, Salime Leyla. “Yahudi Geleneğinde Kadın Algısı”. *Bütün Yönleriyle Yahudilik (Uluslararası Sempozyum 18-19 Şubat)*. 631-648. Ankara, 2012.

Gürkan, Salime Leyla. “Yahudi Geleneğinde Reform Anlayışları”. *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 5/2 (Ağustos 2008), 147-159.

Gürkan, Salime Leyla. *Yahudilik*. Ankara: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 6. Basım, 2017.

Haleva, Rav Naftali. *Pirke Avot -Bilgelerimizin Öğretileri-*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2004.

Harman, Ömer Faruk. “Yahudilik: Kutsal Metinler ve Dini Literatür”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*. 43/197-201. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2013.

Hilton, Rabbi Michael. *Bar Mitzvah, A History*. Lincoln and London: University of Nebraska Press, 2014.

Joseph, Norma Baumel. “Bar Mitzvah, Bat Mitzvah”. *Encyclopedia Judaica, Second Edition*. 3/164-167. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Joseph, Norma Baumel. “Ritual, Law, and Praxis: An American Response/A to Bat Mitsva Celebrations”. *Modern Judaism* 22/3 (Ekim 2002), 234-260.

Juhasz, Esther. “Marriage: Ottoman Turkey and Balkans”. *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. 3/350-351. Leiden: Brill, 2010.

Kaplan, Aryeh. *Tefilin*. çev. Ceki Baruh. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 2009.

Kaplan, Zvi. “Bar Mitzvah, Bat Mitzvah”. *Encyclopedia Judaica, Second Edition*. 3/164-167. Jerusalem: Keter Publishing House, 2007.

Karaman, Kasım. “Ritüellerin Toplumsal Etkileri”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (Mayıs 2010), 227-236.

Karaman, M. Lutfullah. “Siyonizm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*. 37/329-335. İstanbul: İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2009.

Kaymaz, Yunus. “Yeniden Yorumlanan Medeniyet: Mordecai M. Kaplan ve Yahudilik”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22/41 (Haziran 2020), 29-56.

Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur, İncil). İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi; Yeni Yaşam Yayınları Ltd. Şti., 2014.

Lamm, Maurice. *Becoming a Jew*. New York: Jonathan David Publishers, 1991.

Levi, Bünyamin. *Bizzans'tan Günümüze İstanbul Karaileri*. İstanbul: Cinius Yayınları, 2016.

Levitats, Isaac. "Communal Regulation of Bar Mitzvah". *Jewish Social Studies* 11/2 (1949), 153-162.

Lewey, Melanie. "Marriage: Kurdistan". *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. 3/359-360. Leiden: Brill, 2010.

Magida, Arthur J. *Opening The Doors Of Wonder: Reflections on Religious Rites of Passage*. California: University of California Press, 2006.

Marcus, Ivan G. *The Jewish Life Cycle: Rites of Passage from Biblical to Modern Times*. Seattle: University of Washington Press, 2004.

Meral, Yasin. *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik*. İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2021.

Meyer, Michael A. "The Religious Reform Controversy in the Berlin Jewish Community, 1814-1823". *Leo Baeck Institute Year Book* 24 (1979), 139-155.

Michaels, Axel. *Hinduism: Past and Present*. çev. Barbara Harshav. New Jersey: Princeton University Press, 1. Basım, 2004.

Munro, Patricia Keer. *Coming of Age in Jewish America: Bar and Bat Mitzvah Reinterpreted*. New Brunswick, New Jersey ; London: Rutgers University Press, None edition., 2016.

Olgun, Hakan. "İbadet, Ritüel ve Kurban". *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 13/2 (28 Aralık 2016), 82-99.

Olivelle, Patrick. "Rites of Passage: Hindu Rites". *Encyclopedia of Religion, Second Edition*. C. 11. the United States of America: Thomson Gale, 2005.

Ozan, Meral. "Geçiş Ritüelleri ve Halk Masalları". *Milli Folklor* 91 (2011), 72-84.

Pilch, Judah. "Changing Patterns in Jewish Education". *Jewish Social Studies* 21/2 (1959), 91-117.

Resnick, David. "Confirmation Education from the Old World to the New: A 150 Year Follow-Up". *Modern Judaism* 31/2 (2011), 213-228.

Sabar, Shalom. “Bar Mitzvah and Bat Mitzvah”. *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. 1/341-343. Leiden: Brill, 2010.

Salihoğlu, Mahmut - Bedir, Şefaat. “Mordecai Kaplan’ın Yahudi Dinî Hayatında Yaptığı Yenilikler”. *Oksident: Yahudilik, Hıristiyanlık ve Batı Araştırmaları Dergisi* 1/2 (31 Aralık 2019), 171-192.

Sayım, Huzeyfe. “Sih Dini”. *TDVİA*. 37/166-168. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009.

Shoham, Hizky. “‘He Had A Ceremony–I Had A Party’: Bar Mitzvah Ceremonies vs. Bat Mitzvah Parties in Israeli Culture”. *Modern Judaism* 36/3 (Ekim 2016), 335-356.

Shoham, Hizky. “The Bar and Bat Mitzvah in the Yishuv and Early Israel: From Initiation Rite to Birthday Party”. *Association for Jewish Studies* 42/1 (Nisan 2018), 133-157.

Sidur Kol Yaakov. çev. Liliane Zerbib (Kazes). İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın, 1. Basım, 2005.

Spiro, Melford E. *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes*. Berkeley: University of California Press, 2. Basım, 1982.

Sümer, Necati. “Initiation Ceremony in Primitive Tribes and Some Religions”. *Dini Araştırmalar* 21/54 (15 Aralık 2018), 61-80.

Tarakçı, Muhammet. *Protestanlıkta Sakramentler*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.

Taşlıgil, Nuran - Şahin, Güven. “Kolektif İşletme Tiplerine Tipik Bir Örnek: Kibbutzlar”. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9 (Haziran 2012), 213-229.

Topcan, Özlem. “Mistik Bir Hareket Olarak Pentekostalizm’in Doğuşu: Tarihsel Bir Değerlendirme”. *Dini Araştırmalar* 19/50 (Aralık 2016), 159-183.

Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Bamidbar. çev. Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2007.

Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Bereşit. çev. Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2002.

Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Devarim. çev. Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2009.

Tora: Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Tora ve Aftara: Vayikra. çev. Moşe Farsi. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş, 2. Basım, 2010.

Tümer, Günay. "Budizm". *TDVİA*. 6/352-360. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992.

Ünal, Asife. "Yahudilik'te Kadın Algısı". *Kur'an ve Kadın Sempozyumu (Ankara/4-5 Haziran 2010)*. 48-54. Ankara, 2013.

Vana, Liliana. "Miladi İlk Yüzyılda Yahudilik'de Kadının Bilinmeyen Fonksiyonu". çev. Mehmet Aydın. *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 9 (2010), 7-28.

Vaux, Ronald de. *Yahudilikte Aile*. çev. Ahmet Güç. Bursa: Arasta Yayınları, 2003.

Veaner, Allen B. "Passing The Bar". *American Library Association* 27/4 (1996), 34.

Vogel, Gila - Reiter, Shunit. "Spiritual Dimensions of Bar/Bat Mitzvah Ceremonies for Jewish Children with Developmental Disabilities". *Education and Training in Developmental Disabilities* 38/3 (Eylül 2003), 314-322.

Weinstein, Roni - Sabar, Shalom. "בר מצווה Bar Mitzvah". *קהילות ישראל במזרח במאות התשע עשרה והעשרים: מעגל החיים Kehilot Yisrael be-Mizrah be-Meot ha-Teşa' Esre ve ha-Esrim: Meagal ha-Hayim (On Dokuzuncu ve Yirminci Yüzyıllarda Doğu Yahudi Toplulukları: Yaşam Döngüsü)*. ed. Shalom Sabar. 139-179. Jerusalem: Ben-Zvi Institute, 2006.

Yasdıman, Hakkı Şah. "Yahudilikte Kadınlarla İlgili Müspet Söylemler Bağlamında Bazı Tespitler". *D. E. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (2002), 123-145.

Yeşil, Yılmaz. "Türk Dünyası'nda Geçiş Dönemi Ritüelleri Üzerine Tespitler". *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 3/9 (2014), 117-136.

Yitik, Ali İhsan. *Doğu Dinleri*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2014.

Yuhasz, Esther. "Marriage: Yemen". *Encyclopedia of Jews in the Islamic World*. 3/360-361. Leiden: Brill, 2010.

Zahavy, Tzvee. "Jewish Piety". *The Blackwell Reader in Judaism*. ed. Jacob Neusner - Alan J. Avery-Peck. the United Kingdom: Blackwell Publishing, 2. Basım, 2005.

İNTERNET SİTELERİ

Babylonian Talmud, http://halakhah.com/

Chitrik, Mendy. "Bir İlahiyat Problemi Olarak Yahudiliğin Engellilere Bakışı -2". çev. Estraya Seval Vali. *Şalom Gazetesi*. Erişim 16 Haziran 2022. https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/83545/haber

Davidson, Baruch. "What Is the Origin of the Bar Mitzvah Celebration?" Erişim 04 Ekim 2020. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/484213/jewish/What-is-the-Origin-of-the-Bar-Mitzvah-Celebration.htm

Deutsch, Gotthard. "Piyyuṭ (plural, Piyyuṭim)". *Jewish Encyclopedia*. 10/65-68. Erişim 23 Aralık 2021. https://www.jewishencyclopedia.com/articles/12195-piyyut

Freeman, Tzvi. "What Is a Mitzvah? - The State of Being Connected". Erişim 03 Aralık 2021. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1438516/jewish/Mitzvah.htm

Gottheil, Richard - Brody, H. "Jose ben Jose". *Jewish Encyclopedia*. 7/242-243. Erişim 23 Aralık 2021. https://www.jewishencyclopedia.com/articles/8793-jose-ben-jose

Kohler, Kaufmann - Landsberg, Max. "Confirmation". *Jewish Encyclopedia*. 4/219-220. Erişim 28 Aralık 2021. https://www.jewishencyclopedia.com/articles/4594-confirmation-the-rite-of

Lew, Yossi. "What Does 'Aliyah' Mean?" Erişim 31 Ekim 2020. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1584066/jewish/What-Does-Aliyah-Mean.htm

Lewis, Chana. "The Ben Ish Chai - Chacham Yosef Chaim of Baghdad". Erişim 07 Aralık 2021. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/975828/jewish/The-Ben-Ish-Chai.htm

Liebermann, Oren. "113 Years and Counting: World's Oldest Man Celebrates Bar Mitzvah". Erişim 08 Şubat 2022. https://edition.cnn.com/2016/10/02/middleeast/bar-mitzvah-oldest-man/index.html

Mindel, Nissan. "Maharam of Rothenburg". Erişim 01 Ekim 2020.

https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/111856/jewish/Maharam-of-Rothenburg.htm

Mindel, Nissan. "Rabbi Mordechai Ben Hilel Ashkenazi - (circa 5010-5058; 1250-1298)". Erişim 10 Ekim 2020. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/111920/jewish/Rabbi-Mordechai-Ben-Hilel-Ashkenazi.htm

Mindel, Nissan. "Rabbi Shlomo Luria - (1510-1573; 5270-5333)". Erişim 16 Ekim 2020. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/112518/jewish/Rabbi-Shlomo-Luria.htm

Rodman, Rabbi Peretz. "What Is the Haftarah, and Why Do We Read It?" *My Jewish Learning* (blog). Erişim 05 Kasım 2020. https://www.myjewishlearning.com/article/haftarah/

Varon, Tina. "Geçmişten Bugüne Ergenlik Törenleri". *Şalom Dergi*. 03 Eylül 2019. Erişim 27 Mayıs 2022. https://dergi.salom.com.tr/haber-276-gecmisten_bugune_ergenlik_torenleri.html

"Christianity: Confirmation". Erişim 26 Mayıs 2022. https://www.bbc.co.uk/religion/religions/christianity/ritesrituals/confirmation_1.shtml

"Coming of Age". Erişim 02 Ocak 2022. https://www.liberaljudaism.org/lifecycle/coming-of-age/

"Mitsva Nedir?". Erişim 01 Aralık 2021. http://www.sevivon.com/index.php?option=com_content&view=article&id=2374:mitsva-nedir&catid=94&Itemid=138

"Sefer Ḥasidim". Erişim 26 Aralık 2021. https://www.britannica.com/topic/Sefer-Hasidim

"Seudah". Erişim 13 Aralık 2021. https://www.thejc.com/judaism/jewish-words/seudah-1.8021

"The Aliyah, Step by Step". Erişim 06 Kasım 2020. https://www.chabad.org/library/article_cdo/aid/1933255/jewish/The-Aliyah-Step-by-Step.htm

EKLER

Resim 1: Ignaz Goldziher'in 1863'te bar mitzva konuşmasını yaptığı esnada çekilmiş bir fotoğrafı.

(Rabbi Michael Hilton, *Bar Mitzvah, A History* (Lincoln and London: University of Nebraska Press, 2014), 50.)

Resim 2: Moritz Oppenheim'ın 19. yüzyılın Almanya'sındaki bar mitzva deraşasını canlandırdığı resmi.

(http://www.artnet.com/artists/moritz-daniel-oppenheim/the-bar-mitzvah-discourse-revtIcW9AC9L1DBHLPlJA2)

Resim 3: İstanbul'da Yoel Bar Mitsva Kulübü'nün eğitimini tamamlamasından sonra gerçekleşen bar mitzva töreni.

(https://www.salom.com.tr/haber/122157/yoel-bar-mitsva-kulubu-ilk-sene-egitimi-sona-erdi)

Resim 4: Annette Bat Mitzva Kulübü kızlarının Neve Şelom'da gerçekleşen törenleri.

(https://www.salom.com.tr/haber/119765/annette-bat-mitzva-kulubu-kizlari-geciken-torenlerini-gerceklestirdi)

Resim 5: İzmir'de bat mitzva kızlarının fotoğraflarının bulunduğu sergi.

(https://www.salom.com.tr/haber/120496/barbara-yoafin-bat-mitsva-fotograf-sergisi-izmirde-acildi)

Resim 6: Ağlama Duvarı'nda Sefer Tora'yı taşıyan bar mitzva.

(https://en.danielnotcake.com/bar_mitzvah_photographer)

Resim 7: Ağlama Duvarı'nda tefilin takmasına yardım edilen bar mitzva.

(https://theconversation.com/what-is-a-bar-mitzvah-129745)